Etienne de La Boétie

Gönüllü Kulluk Üzerine Söylev

Çeviri ve Yorum: Mehmet Ali Ağaoğulları

3. BASKI

İMGE kitabevi

Etienne de La Boétie, 1530-1563 yılları arasında yaşamış Fransız düşünür, yazar, edebiyatçı, hukukçu ve devlet adamıdır.

Mehmet Ali Ağaoğulları, 1950 yılında Edirne'de doğdu. Saint-Joseph Erkek Lisesi'nden sonra Strasbourg'da Institut de l'Etude Politique'i (1973) bitirdi. Aynı yıl Paris I (Sorbonne) Üniversitesi'nde yüksek lisans çalışmalarına başladı. 1979'da aynı yerde Doctorat d'Etat derecesini alan Ağaoğulları, siyasal teoriler bilim dalında 1987'de doçent, 1993'te de profesör oldu. 1980 yılından beri Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde "Siyasal Düşünceler Tarihi" dersleri vermektedir.

Ağaoğulları'nın Eserleri:

- *L'islam dans la vie politique de la Turquie* (AÜ SBF Yayınları, 1983)
- *Kent Devletinden İmparatorluğa* (Eski Yunan'da Siyaset Felsefesi adıyla, V Yayınları, 1989; İmge Kitabevi Yayınları, 1994, 2000, 2002, 2004, 2006, 2009)
- *İmparatorluktan Tanrı Devletine* (Levent Köker ile birlikte, İmge Kitabevi Yayınları, 1991, 1997, 1998, 2001, 2004, 2006, 2011)
- *Tanrı Devletinden Kral-Devlete* (Levent Köker ile birlikte, İmge Kitabevi Yayınları, 1991, 1997, 2001, 2004, 2008)
- *Ahlaksız* (André Gide'den çeviri, İmge Kitabevi Yayınları, 1992, 2002)
- *Kral-Devlet ya da Ölümlü Tanrı* (Levent Köker ile birlikte, İmge Kitabevi Yayınları, 1994, 2000, 2004, 2009)
- *Yeni Ortaçağ* (Alain Minc'den çeviri, İmge Kitabevi Yayınları, 1995)
- *Kral-Devletten Ulus-Devlete* (Filiz Çulha Zabcı ve Reyda Ergün ile birlikte, İmge Kitabevi Yayınları, 2005, 2009)
- *Ulus-Devlet ya da Halkın Egemenliği* (İmge Kitabevi Yayınları, 2006, 2010)
- *Gönüllü Kulluk Üzerine Söylev* (Etienne de La Boétie'den çeviri, B/F/S, 1987; İmge Kitabevi Yayınları, 1995, 2011)

İmge Kitabevi Yayınları

Ankara / Kızılay
Konur Sokak No: 17
Tel: (312) 419 46 10 - 419 46 11
Faks: (312) 425 29 87
E-Posta: imge@imge.com.tr

İstanbul / Taksim
İstiklal Cad. Zambak Sok. No: 2/4
Tel: (212) 249 34 79
Faks: (212) 249 35 79
E-Posta: imge@imge.com.tr

Genel Dağıtım

Ankara / Kızılay
Konur Sokak No: 17
Tel: (312) 417 50 95 - 417 50 96
Faks: (312) 425 65 32
E-Posta: imge@imge.com.tr

İstanbul / Cağaloğlu
Ankara Caddesi No: 45/A
Tel: (212) 527 40 57
Faks: (212) 527 41 45
E-Posta: paraf@paraf.com.tr

Etienne de La Boétie

Gönüllü Kulluk Üzerine Söylev

Çeviri ve Yorum
Prof. Dr. Mehmet Ali Ağaoğulları

3. Baskı

İMGE kitabevi

İmge Kitabevi Yayınları
Genel Yayın Yönetmeni
Şebnem Çiler Tabakçı

ISBN 978-975-533-095-2

© İmge Kitabevi Yayınları, Mehmet Ali Ağaoğulları, 2011

Tüm hakları saklıdır.
Yayıncı izni olmadan, kısmen de olsa
fotokopi, film vb. elektronik ve mekanik
yöntemlerle çoğaltılamaz.

1. Baskı: B/F/S, 1987
2. Baskı: Şubat 1995
3. Baskı: Kasım 2011

Kapak
Duysal Yaşar

Dizgi
Yalçın Ateş

Baskı ve Cilt
Pelin Ofset Tipo Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.
İvedik Organize Matbaacılar Sitesi
558. Sok. No: 28 Yenimahalle-Ankara
Tel: (312) 395 25 80-83 • Faks: 395 25 84
www.pelinofset.com.tr
Sertifika No: 16157

İmge Kitabevi
Yayıncılık Paz. San. ve Tic. Ltd. Şti.
Konur Sok. No: 3 Kızılay 06650 Ankara
Tel: (312) 419 46 10-11 • Faks: (312) 425 29 87
İnternet: imge.com.tr • E-Posta: imge@imge.com.tr
Sertifika No: 11546

Çevirenin Önsözü

Etienne de La Boétie, 1 Kasım 1530'da Fransa'nın Périgord bölgesinin küçük bir kenti olan Sarlat'da doğmuştur. Soylulaştırılmış burjuva kökenli olan La Boétie, ailesinin etkisiyle Orléans Üniversitesi'nde hukuk öğrenimi görmüştür. O dönemlerde hümanizm ve reform akımlarının hukuk fakültelerinde yayılmış olduğu ve 1559'da düşüncelerinden dolayı Paris'te yakılarak idam edilecek olan Protestan Parti'nin önde gelen "demokratlarından" Anne du Bourg'un Orléans'da hocalık yaptığı göz önüne alındığında, üniversite yıllarının La Boétie'nin düşünsel gelişimi üzerindeki etkisi açıkça ortaya çıkar.

Fakülteyi bitirdikten bir yıl sonra, 1554'te, bu genç hukukçu, kral II. Henri'nin onayı üzerine Bordeaux Parlementosu'nda danışmanlık görevine kabul edilmiştir. Ölümüne dek bu görevi sürdüren La Boétie, 1557 yılında kendisi gibi danışman olan Montaigne ile tanışmıştır. Bu iki düşünür arasında çok yakın bir dostluk ilişkisi kurulmuştur.[1] Uzun bir süre Bordeaux Parlemetosu'nda

[1] 1 Montaigne, "Denemeler" adlı yapıtının 1. kitabındaki dostluk üzerine olan 28. bölümü La Boétie'nin anısına kaleme almıştır. Bu bölümün çeşitli yerle-

etkin olamayan La Boétie, 1560 yılından başlayarak önemli görevler üstlenmiştir: Paris'te tanıştığı ana kraliçe Catherine de Médicis'in baş danışmanı Michel de l'Hospital'in düşüncelerini benimsemiş, bu düşüncelerin ve bu düşünceler doğrultusunda yayımlanan kraliyet fermanlarının Bordeaux yöresinde uygulanmasına çalışmıştır.

XVI. Yüzyıl Fransa'sının içinde bulunduğu en önemli sorun din çatışmalarıydı. Monarşi, bir yandan krallığı zayıflatan Katolik - Protestan çatışmasına çözüm arıyor, öte yandan kiliseye olan üstünlüğünü pekiştirmeye uğraşıyordu. İki aşırı ucu oluşturan Katolik Parti ile Protestan Parti'nin (*Huguenot*'ların) karşısına Michel de l'Hospital'in başını çektiği Politikler Partisi çıkmıştı. Dinsel hoşgörü taraftarı olan Politikler, Katolikliğin devlet dini kalmasını, Protestanlar için ibadet özgürlüğünün güvence altına alınmasını ve monarşinin erkini arttırarak kilisenin ona bağımlı kılınmasını savunuyorlardı. İşte bu düşüncelere katılan La Boétie, Protestanlara ibadet özgürlüğü tanıyan 17 Ocak 1562 tarihli "Ocak Fermanı"nı savunan bir yazı da yazmıştır. Bu yazısında, mezhep savaşlarının tehdit ettiği ulusal birliği korumak kaygısıyla mutlak monarşi düşüncesine yaklaşmaktadır. La Boétie, daha 33 yaşına basmadan, 14 Ağustos 1563'te Germignan kasabasında ölmüştür.

---

rinde La Boétie'den şöyle söz ettiği görülür: "Onsuz yorgun ve bezgin sürüklenip gidiyorum; tattığım zevkler bile, beni avutacak yerde ölümünün acısını daha fazla artırıyor. Biz her şeyde birbirimizin yarısı idik; şimdi ben onun payını çalar gibi oluyorum.. Ne yapsam, ne düşünsem onun eksikliğini duyuyorum. O da benim için elbette aynı şeyi duyardı. Çünkü o, diğer bütün değerlerinde olduğu gibi dostluk duygusunda da benden kat kat üstündü." Montaigne, *Denemeler,* İstanbul, Cem Yayınevi, 1980 (Türkçesi: Sabahattin Eyüboğlu)

Bir Rönesans insanı olan La Boétie'nin kısa yaşamı boyunca Ksenophon, Plutarkos ve Aristoteles'ten yaptığı çeviriler ile yazdığı şiirler, ölümünden sonra 1570'te Montaigne tarafından yayımlanmıştır. Montaigne, La Boétie'nin Rönesans esinli bu yapıtları dışında, **Söylev**'in el yazmasına da sahipti. Çeşitli yazışmalarında **Söylev**'i yazacağı kitabın (yani **Denemeler**'in) en önemli parçası olarak kullanmayı düşündüğünü belirtmiş, ancak daha sonraları bu tasarısından vazgeçmiştir. Bunun nedeni, yapıtın, bugün de açıklığa kavuşamamış bir biçimde *Huguenot* militanlarca ele geçirilip yayımlanmış olmasıdır.

1572'deki Saint-Barthélemy kıyımından sonra *Huguenot*'lar arasında, siyasal iktidara karşı, artık edilgen değil de etkin olarak direnmek gerektiğine, baskıya başkaldırmanın ve tiranın öldürülmesinin (*tyrannicide*'in) meşru olduğuna ilişkin görüşler yayılmaya başlar. Bu görüşleri savunmak için ortaya çıkan "monarkomaklar" diye bilinen Protestan düşünürlerin yazıları yanında, daha önceleri yazılmış olmalarına karşın hemen hemen aynı temaları içeren yapıtlar da, Calvinci militanlarca benimsenip kullanılır. İşte bu yapıtlardan biri de La Boétie'nin **Söylev**'idir. İlk olarak, 1574'te **Söylev**'den alınan bazı parçalar, yazarının adı verilmeden, çeşitli yergi yazılarını içeren **Le Réveillematin des François,** (Fransızların Çalar Saati) adlı kitapta yayımlanır. Bundan iki yıl sonra, **Söylev,** yine aynı nitelikte bir kitap olan **Mémoires des Etas de France sous Charles le Neuvièsme**'de (Dokuzuncu Charles Dönemi Fransa Devletleri Üzerine Savlar'da), bu kez bütünüyle ve La Boétie'nin adı belirtilerek, **Contr'un** (Bir'e Karşı) başlığıyla yer alır. İlk bas-

kısı Cenevre'de yapılmış olan bu kitap, daha sonraları 1577'de ve iki kez olmak üzere 1578'de yeniden basılır.

Söylev'in bu dönemde, bazı Protestan düşünürler için esin kaynağı oluşturduğunu da belirtmek gerekir. Bu olguyu en açık bir biçimde Stephanus Junius Brutus takma adıyla 1579 yılında İsviçre'de yayımlanan **Vindiciae contra Tyrannos** (Tiranlara Karşı Direnme Hakkı) başlıklı risalede görmek mümkün. Bu risalenin yazarı olduğu sanılan Hubert Languet ya da Philippe du Plessis-Mornay, La Boétie' den farklı olarak, feodal değerlere ağırlık vermiş ve görüşlerini doğrulamak amacıyla bol bol dinsel içerikli örnekler kullanmıştır. Bununla birlikte, yazarın Söylev'i dikkatlice okuyup, bunun özellikle "retorik"inden epey etkilenmiş olduğu anlaşılıyor: Söylev'deki bazı parçalar, hatta bazı çarpıcı tümceler hemen hemen oldukları gibi alınıp **Vindiciae**' ye aktarılmıştır.[2]

---

[2] **Söylev** ile **Vindiciae** arasındaki benzerliği vurgulamak için her iki yapıtta da geçen birkaç tümceden örnek vermek yeterli olur kanısındayız: Söylev: "...Eğer siz vermediyseniz, sizi gözetlediği bu kadar çok gözü nereden buldu? Eğer sizden almadıysa, nasıl oluyor da sizleri dövdüğü bu kadar çok eli olabiliyor?.... Kulluk etmemeye karar verdiğiniz an özgürsünüz demektir. Onu itmenizi ya da dengesini bozmanızı istemiyorum. Fakat yalnızca onu desteklemeyin; işte o zaman, onun, altından temeli (kaidesi) çekilmiş bir Colosse (Rodos'taki koca Apollon heykeli) gibi tüm ağırlığıyla düşüp parçalandığını göreceksiniz. Kendi kendini kulluklaştıran, kendi boğazını kesen halk..."

Vindiciae: "... Ve neden "Kralların sayısız gözleri, miiyon tane kulağı, upuzun elleri ve pek hızlı ayakları" olduğu söylenir.... Halk kralı yüzüstü bırakıversin, hemen yere devrilir... Bu devin temelini altından çekin, Rodos'taki koca Apollon heykeli (Colossus) gibi, ayakta duramaz; devrilip paramparça olur... bir halkın kendini kelepçe ve zincirlere vurmasından... kendi el ve silahlarıyla kendi kendilerinin celladı olmak zorunda kalmasından..." **Vindiciae contra Tyrannos**'un Türkçe çevirisi: Mete TUNÇAY (derleyen), *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi, Seçilmiş Yazılar,* Ankara, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1969, Cilt II, s. 61-87.

Din savaşlarının yaygınlaşıp keskin boyutlar kazandığı bu dönemde, *Huguenot*'ların, Söylev'i kendi amaçlarına uygun bulup bu doğrultuda yayımlamaları, La Boétie'nin yüzyıllar sonra da monarkomak olarak tanınmasına neden olmuştur. Çağımızın siyasal düşünce tarihçilerinin bu yanlış kanıdan kurtulmaları pek kolay olmamıştır, üstelik içlerinden bazıları bu görüşe saplanıp kalmışlardır. Yavuz Abadan, 1959 yılında yayımlanmış bir ortak yapıtta, kısaca değindiği La Boétie'den, *Huguenot* diye söz eder ve onun mutlak monarşi kuramlarına karşı halk egemenliğini savunduğunu belirtir.[3] Fransa'da ise, 1980 yılında yedinci baskısını yapmış olan önemli bir siyasal düşünceler kitabı, La Boétie'nin Protestan olmadığını vurgulamasına karşın, onu yine de monorkomaklar arasına yerleştirmektedir.[4] Ölümünden yıllar sonra Amerikan ve Fransız devrimcileri tarafından kullanıldı diye Montesquieu'yü bir demokrasi kuramcısı olarak görmek ne kadar yanlışsa, La Boétie'ye monarkomak etiketini yapıştırmak da o derece yanlış olur kanısındayız.

La Boetie'nin, siyasal düzeni yıkmayı savunan Huguenot'lara yakın bir düşünür olarak değerlendirilmesine ilk karşı çıkan Montaigne olmuştur. İlk önce Calvinci olarak kabul edilmemek için **Söylev**'i yayımlamaktan vazgeçen Montaigne, daha sonra La Boétie'nin bunu neden yazdığını açıklayarak arkadaşının adını temize çıkarmaya çalışır: «"Gönüllü Kulluk" adı verdiği bu söylevi, ilk gençlik çağlarında, tiranlara karşı özgürlüğü yücelten bir deneme biçiminde yazmıştır. Sonraları bu

[3] ABADAN Yavuz (derleyen), *Devlet Felsefesi, Seçilmiş Parçaları,* Ankara, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1959, s. 179.

[4] PRELOT Marcel et LESCUYER Georges, *Histoire des idées politiques,* Paris, Dalloz, 1980, s. 255-257.

yapıt, iyi diye salık verilemeyecek kişilerin eline geçmiştir.... Ülke güvenliğini bozmak ve düzeni değiştirmek isteyen bu kişiler, **Söylev**'i kötü amaçları doğrultusunda kullanmak için gün ışığına çıkarmışlar ve onu kendi düşüncelerini içeren yazıların arasına katmışlardır. Yazarın anısı, onun düşüncelerini ve eylemlerini yakından tanımayanlar tarafından rencide edilmemesi için, bu konunun çocukluk çağındaki yazar tarafından sıradan ve çok yinelenmiş bir konu olarak kabul edilip, salt alıştırma, deneme olsun diye ele alındığını belirteceğim." Montaigne, La Boétie'nin monarkomaklarla aynı kaba konmasını önlemek amacıyla, **Söylev**'in içerdiği radikal düşünceleri göz ardı ederek, onun yalnızca tiranlığı yermek için kaleme alındığını ileri sürmek zorunda kalır. Böylece La Boétie'nin daha sonraları yanlış yorumlanmasına neden olacak kapıyı açmış olur. Üstelik, arkadaşının anısını her türlü karalamadan uzak tutma kaygısıyla hareket eden Montaigne, La Boétie'nin kişiliğini çarpıtarak, onu bir tutucu, kurulu düzenle özdeşleşmiş bir kişi olarak tanıtacak kadar ileri götürür savunmasını: "Onun ruhuna işlemiş bir kuralı vardı: Doğduğu yerin yasalarına körü körüne itaat etmek... Zamanın kargaşalıklarına ve yeniliklerine ondan daha düşman olan bir başka kişi düşünülemez." Yine de Montaigne, La Boétie'nin bir Rönesans insanı olduğunu ve dinsel hoşgörüyle cumhuriyeti benimsediğini üstü kapalı bir biçimde de olsa belirtmeden edemez: "Eğer seçmeye olanağı olsaydı, haklı olarak Sarlat yerine Venedik'te doğmayı isterdi... Onun düşüncesi, döneminden çok başka çağların düşünce kalıplarına göre yoğrulmuştu."[5]

[5] Montaigne'in Le Boétie hakkındaki, içinden bölümler aktardığımız bu yazıları, *Denemeler* yapıtının 1. kitabının 27. bölümünde yer almaktadır.

La Boétie, **Söylev**'i gerçekten gençlik yıllarında, 16-18 yaşları arasında mı yazmıştır? Yoksa Montaigne, bu savı da, yukarıda belirttiğimiz diğer savlar gibi arkadaşını kollamak, yani **Söylev**'in bir "gençlik günahı" olduğunu dolaylı bir biçimde anlatmak için mi ileri sürmüştür? La Boétie'nin **Söylev**'i 1546-1548 yılları arasında kaleme aldığı kabul edilse bile, yapıtını daha sonra yeniden gözden geçirdiği bugün kesinlik kazanmıştır. Bazı araştırmacılar, La Boétie'nin büyük bir olasılıkla, Fransa'nın güney bölgesinde patlak verip 1549'da kraliyet güçlerince kanlı bir biçimde bastırılan (tarihte Gabelle ayaklanması adıyla bilinen) köylü ayaklanmasından etkilenmiş olabileceğini belirtirler.[6] La Boétie, **Söylev**'de bu olaydan hiç söz etmemiş olmasına karşın, tarihte ilk kez bu köylü ayaklanmasının senyörlere karşı değil de, devlete karşı bir başkaldırı biçiminde geliştiğinin bilincine varmıştır. Bu nedenle yazar, yapıtında, köylülerin tepkisini çeken, toplumun en uç köşelerine kadar girerek varlığını her yerde hissettiren ve yasal özgürlükleri, ayrıcalıkları yıkan iktidar aygıtını, bir başka deyişle modern devlet gerçeğini açıkça dile getirip eleştirebilmiştir.

La Boétie, 1553 yılında Orléans'da iken, yapıtına önemli değişiklikler ve eklemeler getirmiştir. Bu görüşü kuvvetlendiren kanıt, **Söylev**'de Ronsard, Du Bellay gibi şairlerden söz edilmiş olmasıdır. İlk yapıtlarını 1549-1550 yıllarında yayımlayan bu şairler, ancak 1552'den sonra tanınmaya başlamışlardır. Bu bakımdan, bu şairlerle ilgili bölümün, **Söylev**'in 1546-1548 yıllarında ya-

[6] Bu görüşü, ilk kez, Montaigne'in arkadaşı olan Jacques - Auguste de THOU, *Histoire de son temps* adlı yapıtında ileri sürmüştür. Miguel ABENSOUR ile Marcel GAUCHET de, Etienne de la Boétie, *Le Discours sur la Servitude Volontaire,* Paris, Payot, 1978'in giriş bölümünde aynı görüşü paylaşmaktadırlar.

zıldığı varsayılan ilk metninde bulunmadığı ve daha sonradan eklendiği ortaya çıkmaktadır. Bundan başka La Boétie'nin, Orléans Üniversitesi'nde hocası olan Du Bourg'un "demokratik" düşünceleriyle şiddetinden etkilendiği ve gençliğinde yazdığı bu denemeyi hocasının görüşleri doğrultusunda geliştirdiği de olası gözükmektedir. Söylev'in yazılış tekniğine, içerdiği görüşlere ve bunların tutarlılığına, Eski Yunan ve Roma tarihinden getirilen örneklere bakıldığında ise, yapıtın olgun bir kişi tarafından yazıldığı anlaşılmaktadır. Demek ki **Söylev**, Montaigne'in ileri sürdüğü gibi "düşüncesiz gençlik çağlarının" bir ürünü değildir. **Söylev**'i yazan, bilinçli bir biçimde ileri sürdüğü görüşlerin sorumluluğunu taşıyan ve bunlara yürekten inanan olgun bir La Boétie' dir.

Fakat La Boétie, yapıtındaki görüşleri siyasal yaşamında uygulamamıştır. **Söylev** dikkatlice incelendiğinde, La Boétie'nin yapıtını kendinden emin, düşüncelerinin yakın bir gelecekte uygulanacağına güvenen bir tonda yazmadığı görülür. **Söylev** bir bakıma, güzel bir ideale sahip, ancak tarihsel koşulların bunun gerçekleşmesine olanak vermeyeceğini sezen genç bir aydının çaresiz tutumunu yansıtır. Gerek kişiliği ve toplumsal çevresi, gerekse Fransız siyasal çatışmalarının keskin boyutları, La Boétie'nin düş dünyasına dalıp ütopyaya kaymasını önlemişlerdir. Bundan dolayı bu genç aydın, moral bir başkaldırıya sığınmış ve görüşlerini kağıt üzerine dökmekle yetinmiştir. Kısa bir süre sonra bu edilgin muhalif tutumunu terk eden La Boétie, devlet aygıtının çarklarında görev almıştır. Bu yönüyle Thomas More'u anımsatır: Siyasal yaşamın dışında kalıp hiçbir şey yapamamaktansa, gerçekçi olup en azından toplum-

daki büyük kötülükleri azaltmak için iktidar piramidinde bir yer edinmek ve bu doğrultuda çaba harcamak. La Boétie, bu tasarısını uygulamaya koyarken siyasal alandaki taraflardan birinin, Politiklerin (dolayısıyla burjuvazinin) görüşlerine yaklaşır; bir başka deyişle, feodalizme ve dinsel bağnazlığa karşı koyabilecek ve mezhepler arasında hoşgörüyle barışı sağlayabilecek tek güç olarak gördüğü monarşiye destek olur.[7] Fakat La Boétie bu konuda, kendisinden iki yüzyıl sonra Montesquieu'nün de düşeceği aynı yanılgıyla karşılaşmaktadır.[8] Çünkü monarşi, mutlak olsun ya da olmasın niteliği gereği feodal toplumsal düzene ve ideolojisini aldığı kiliseye sıkı sıkıya bağlıdır. Zaten La Boétie'nin ölümünden dokuz yıl sonra, Saint-Barthélemy kıyımı ile dinsel bağnazlığın tarihteki en kanlı örneğini veren yine La Boétie'nin dinsel hoşgörüyü gerçekleştireceğine inandığı bu Fransız monarşisi değil midir ki?

Din çatışmalarının yatışmasıyla birlikte, **Söylev**, göreli bir unutkanlığın içine düşmüş; yalnız, dönemin "tehlikeli" sayılan kişileri arasında ve iktidar çevresinde el altından dolaşmıştır. Örneğin Richelieu, **Söylev**'i uzun süre aratmış ve sonunda büyük paralar vererek bir kitap kolleksiyoncusundan satın alabilmiştir. **Söylev**'in ikinci kez gündeme gelip yeni baskılarının yapılması, cumhuriyet için, demokrasi için verilen savaşların yoğunluk

---

7 La Boétie, bu görüşlerini 1562 yılında yazdığı Ocak Fermanı ile ilgili yazısında *(Mémoire touchant l'Edit de Janvier)* dile getirmiştir. La Boétie, *Oeuvres Politiques*, Paris, Editions Sociales, 1971, s. 81-92.

8 Monarkın burjuvaziyle işbirliği içinde soyluları ezmeye ve feodal yapıyı yıkmaya yöneldiği yargısına varıp monarşinin sınırlanmasını savunan Montesquieu, bu yanılgısı nedeniyle monarşinin, dolayısıyla yandaşı olduğu soyluların yıkılışına düşünsel düzeyde katkıda bulunmuş olur. Bu konuda daha düzeyde katkıda bulunmuş olur. Bu konuda daha geniş bilgi için bkz: Louis ALTHUSSER, *Montesquieu, La politique et l'histoire*, Paris PUF, 1959.

kazanmasıyla başlar. Bu kez demokrasinin övgüsü olarak değerlendirilen ve bu açıdan okunan **Söylev**'in Fransız Devrimi'nin ilk yıllarında iki ayrı kitapta yer aldığını görüyoruz. Daha sonraları yapıt, 1835'te mistik ve hümanist bir sosyalist olan Félicité de la Mennais tarafından yayımlanmıştır. Son olarak da, 1857'de, Louis-Napoléon'un darbesi üzerine Brüksel'e kaçan cumhuriyetçiler, **Söylev**'in basımını gerçekleştirmişlerdir. Siyasal alandaki çatışmaların salt politik olmaktan çıkıp, sosyo-ekonomik bir içerik kazanması (daha doğrusu, bu çatışmaların sosyo-ekonomik temellerinin ortaya konulup kitlelerce anlaşılması) sonucunda **Söylev**, bu yeni ortamda millitan bir yapıt biçiminde değerlendirilemediğinden, tarih dışı *(anachronique)* kalarak önemini yitirmiş ve günümüze dek süren ikinci bir göreceli unutkanlık döneminin içine girmiştir. Yapıtın bugün yeniden gün ışığına çıkması ise, 70'li yıllarda Fransa'da "iktidarın, devletin (fiziksel ve ideolojik) baskıcı, otoriter özü" sorununu ortaya koyup araştırma konusu edinen entellektüel bir akımın belirmesi ve La Boétie'nin bu yönde yeniden okunmasıyla mümkün olmuştur.

Mehmet Ali Ağaoğulları

Etienne de La Boétie

Gönüllü Kulluk Üzerine Söylev

Gönüllü Kulluk Üzerine Söylev[1]

Odysseus, Homeros'ta topluluğa şöyle seslenir: *"Göremem hiçbir iyilik birçok efendinin olmasından. Yalnız tek bir kişinin efendi, tek bir kişinin kral olmasıdır gereken."*[2]

"Göremem hiçbir iyilik birçok efendinin olmasından" tümcesi öylesine güzel söylenmiş ki buna bir şey eklemek gerekmez. Fakat, akıllıca konuşmak için, birçok kişinin hükmünün iyi olamayacağı, çünkü efendi sıfatını almış tek bir kişinin erkinin bile katı ve saçma olduğu söylenmeliydi. Oysa, bunun tersine, Odysseus: *"Yalnız tek bir kişinin efendi, tek bir kişinin kral olmasıdır gereken"* diye devam etmiştir.

Buna karşın, yine de Odysseus'u hoş görmek gerek; bu mümkündür, çünkü Odysseus, (kanımca) sözlerini gerçekten çok, ortama uygun kılarak (ordunun ayaklan-

---

1 *"Discours sur la Servitude Volontaire"*, La Boétie, *Oeuvres Politiques*, Editions Sociales, Paris, 1971, s. 41-79'dan çevrilmiştir. Dipnotlar çevirene aittir.

2 Homeros, *Iliada*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1961, II, s. 206-207.

masını yatıştırmak için), bu şekilde konuşmak ve böyle bir dili kullanmak zorundaydı. Fakat, akıllıca bir çift söz söylenecekse, istediği an kötü olma erkini sürekli olarak elinde bulundurduğundan dolayı iyi olabileceğine hiçbir zaman güvenilemeyecek bir efendinin kulu [süjesi] olmanın ne kadar büyük bir mutsuzluk olduğunu belirtmek gerekir. İnsanın ne kadar efendisi olursa insan o kadar kez daha fazla mutsuz olur. Üzerinde çok tartışılmış olan, diğer devlet biçimlerinin monarşiden daha mükemmel olup olmadıkları sorusuna burada değinmek istemiyorum. Üstelik monarşinin devlet biçimleri içinde nasıl bir yere sahip olduğunu tartışmadan önce, bilmem gereken, onun böyle bir yeri olup olamayacağıdır. Çünkü her şeyin tek bir kişiye ait olduğu bu hükümet biçiminde en ufak bir kamusallığın bulunduğuna inanmak zordur.[3] Fakat bu sorun ileri bir tarihe bırakılmıştır ve ayrı olarak incelenmeyi gerektirir; dahası, kendisiyle birlikte tüm siyasal tartışmaları da gündeme getirecektir.

Benim burada üzerinde durmak istediğim sorun, bu kadar insanın, bu kadar köy, kent ve bu kadar ulusun nasıl olup da, erkini, yalnızca onların kendisine verdikleri güçten alan tek bir tirana katlanabilmeleridir. Eğer tirana katlanma arzuları olmasaydı, tiranın onlara zarar veren erki olmayacaktı; eğer ona karşı koymak yerine, onun verdiği acıyı sevmemiş olsalardı, tiranın onlara en ufak bir kötülük yapma olanağı olmayacaktı. Boyunduruk altında bir milyon insanın kendinden daha üstün

[3] La Boétie, devleti ifade etmek için "République" (res publica) yani "Kamusal olan" sözcüğünü kullanır. Monarşide kamusal olan hiçbir şey bulunamayacağını belirterek de monarşinin bir devlet biçimi olamayacağını dolaylı olarak dile getirir.

bir gücün zorlamasıyla değil de, sanki tek bir kişinin adıyla büyülenerek sefilce hizmet etmesini görmek öylesine olağan bir şey ki, buna şaşırmaktan çok üzülmek gerekir.

Üstelik, bu tek kişi yalnız olduğundan dolayı onun erkinden korkmamaları ve kendilerine karşı insanlıktan uzak ve vahşi olduğundan dolayı da onun niteliklerini sevmemeleri gerekir. Biz insanlar arasındaki zayıflık böyledir. Çoğu kez güce boyun eğmek zorundayızdır; sürekli en güçlü olunamayacağı için en uygun durumu bekleyerek zaman kazanmak gerekir. Demek ki, Atina sitesinin otuz tirana[4] kul olduğu gibi, eğer bir ulus savaş gücüyle tek bir kişiye kulluk etmeye zorlanmışsa, uşaklık etmesine şaşırmamalı, fakat bu durumu yaratan kazaya yakınılmalıdır; ya da, daha doğrusu ne şaşırmalı ne de yakınılmalı, fakat kötülüğe sabırla dayanılmalı ve gelecekteki daha iyi bir yazgıya hazırlanılmalıdır. Dostluğun ortak ödevleri, bizim doğamızın yapısından dolayı, yaşam sürecimizin önemli bir parçasını alıp götürür. Erdemi sevmek, güzel olgulara değer vermek, aldığımız iyiliğin nereden geldiğini kavramak ve uğrunda yaptığımız her şeye yaraşır olan sevdiğimiz kişinin onurunu ve üstünlüğünü yükseltmek için kendi rahatımızı bozmak, akla uygundur. Öyleyse, onları korumak için büyük bir öngörüsü, savunmak için büyük bir ustalığı ve yönetmek için büyük bir özeni olduğunu sınama yoluyla kanıtlamış büyük bir kişiyi bulan bir ülkenin sakinlerini ele alalım; eğer bu insanlar daha ileri gidip kendi arzularıyla ona boyun eğmeyi kabul ederlerse ve ona bazı üstünlükler verecek kadar güven duyarlarsa, bu-

[4] Peloponnesos Savaşlarının sonuna doğru, İ.Ö. 404'te Sparta'nın yardımıyla Atina'da kurulan otoriter aristokratik yönetim.

nun pek bilgece bir iş olduğunu söyleyemem: onu, iyilik yaptığı yerden alıp kötülük yapabileceği bir yere götürmekten başka bir şey değildir bu. Ama hiç kuşkusuz, şimdiye dek yalnızca iyiliği görülen bir kişiden hiç çekinmemek ve onda yine iyilik bulmak yanılgısına da nasıl düşülmez ki?

Fakat, ey Tanrım, nedir bu? Bunu hangi adla tanımlayabiliriz? Bu ne biçim bir beladır? Kendilerine ait ne malları, ne aileleri ve çocukları, hatta ne de yaşamları olan sonsuz sayıdaki insanın boyun eğmesi değil de hizmet (kulluk) etmesini, yönetilmesi yerine de baskı altında tutulup ezilmesini görmek ne büyük bir felâkettir, daha doğrusu ne uğursuz bir kötülüktür? Karşısında kanların ve canların feda edilmesi gereken düşman bir ordunun, barbarların değil de, tek bir kişinin yaptığı hırsızlıklara, yağmalara, gaddarlıklara katlanılıyor; bu tek kişi, bir Herakles ya da bir Samson değil, fakat yalnız bir "erkekçiktir" ve genellikle ulusunun en alçağı ve kadınsı *[féminin]* kişisidir; savaşların barut kokusuna değil de güçlükle turnuvaların kumuna alışmıştır: Kuvvet yoluyla erkeklere komutanlık etmesi söyle dursun,zorunlu engeller olmasa zayıf bir erkeğe bile aşağılık bir biçimde hizmet eder. Bu durumu alçaklık olarak mı nitelendireceğiz? Kulluk edenlerin, korkak ve bitkin olduklarını mı söyleyeceğiz? Eğer iki, üç ya da dört kişi birlikte tek bir kişiye karşı kendilerini koruyamıyorlarsa, bu acayiptir ama yine de olasıdır. Bunun, yürekliliğin yoksunluğundan olduğu söylenebilir. Fakat yüz kişi, bin kişi tek bir kişiye katlanıyorsa, bu insanlar ona karşı çıkmak istemiyorlar, kendilerini bunu yapmaktan alıkoyuyorlar demek gerekmez mi? Bu korkaklık değil de, hor görme ve küçümseme değil midir? Fakat yüz ki-

şi, bin kişi değil de yüz ülke, bin kent ve içlerinde en iyisi köle ve serf durumuna indirgenmiş bir milyon insan tek bir kişiye saldırmıyorsa, bu durumu nasıl adlandırabiliriz? Alçaklık mıdır bu? Oysa, her erdemsizliğin daha ileriye gidemeyeceği doğal bir sınır vardır. İki kişi tek kişiden çekinebilir; on kişinin de çekinmesi olasıdır. Fakat bin kişi, bir milyon kişi, bin kent, eğer kendilerini tek bir kişiye karşı koruyamıyorlarsa bu korkaklık değildir. Yiğitliğin, bir kişinin tek başına bir orduya saldırma, bir kaleye tırmanma ya da bir ülkeyi fethetme boyutlarına ulaşamayacağı gibi korkaklık da bu noktaya kadar varamaz.

Öyleyse korkaklık sıfatını bile hak edemeyen, kendine uyabilecek aşağılık bir ad bulamayan ve doğanın onu yarattığını, dilin de onu adlandırmayı reddettiği bu korkunç erdemsizlik nedir? Silahlı elli bin adam alıp karşılarına aynı sayıda silahlı adam koyulsun; bunlar savaş düzenine göre dizilsin; birileri özgürlükleri uğruna, diğerleri ise bu özgürlüğü onların elinden almak için savaşmaya başlasın: Sezgisel olarak hangilerine zafer sözü verilebilir? Hangilerinin, uğraşılarının karşılığı olarak özgürlüklerini korumayı umut edenlerin mi, yoksa yaptıkları ya da aldıkları vuruşların ücreti olarak başkalarının köleliğinden başka bir şey beklemeyenlerin mi, savaşa daha neşe içinde gidecekleri düşünülebilir? Birileri, sürekli olarak geçmiş yaşamlarının mutluluğunu gözlerinin önünde bulundurur ve gelecekte de böyle bir hoşnutluğun beklentisi içindedir. Onları ilgilendiren savaşın sürdüğü kısa zaman boyunca katlandıkları acı değil, fakat savaşı yitirirlerse kendilerinin, çocuklarının ve tüm gelecek kuşakların çekecekleri acı, katlanacakları baskıdır. Diğerlerini yüreklendiren yalnızca açgözlü-

lüğün küçük sivri ucudur ki, bu da tehlike karşısında birden bire körlenir ve olması gerektiği kadar da ateşli olmadığından yaralarından çıkan ufak bir kan damlasıyla sönüp gider. İki bin yıl önce Yunanistan'da, Yunanistan'ın iyiliği ve tüm dünyaya örnek olması için yapılmış ve bugün hâlâ, sanki dünmüş gibi tüm tazelikleriyle kitapların ve insanların anılarında yaşayan Miltiades'in, Leonidas'ın, Themistokles'in[5] öylesine ünlü savaşlarında, çok az sayıdaki Yunanlıya, denizi dolduran bu kadar çok gemiye karşı koyma ve eğer düşman ordularına komutanlar gerekseydi Yunanlı süvarilerin sayısının yetişmeyeceği böylesine büyük sayıdaki ulusları bozguna uğratma gücünün değil de yürekliliğinin nereden geldiğini düşünmek gerek. Öyle görülüyor ki, bu şanlı günlerde, Yunanlıların Perslere karşı savaşından öte, özgürlüğün baskı üzerine, bağımsızlığın haset üzerine zaferi gerçekleşmişti.

Özgürlüğü korumak isteyenlerin yüreklerine özgürlük tarafından yerleştirilen cesaretten konuşulduğunu duymak ilginç bir şeydir. Buna karşılık, her ülkede, her gün bütün insanların katkılarıyla gerçekleşen tek bir insanın yüz bin kenti yozlaştırıp onları özgürlüklerinden yoksunlaştırması olgusunu görmeyip de, yalnızca işiten kişi, buna nasıl inanabilir ki? Kişi, eğer bu olguyu yabancı ve uzak ülkelerde bulunduğu sırada duyduysa, bunun gerçek olmayıp, yalan ve uydurulmuş bir şey olduğunu düşünmeyecek midir? Üstelik bu yalnız olan tirana karşı koymak, onunla savaşmak gerekmez bile. Ülke ona kulluk etmemeye karar versin bir kere, tiran kendiliğinden yok olup gider. Ondan herhangi bir şey

[5] Atina'lı Miltiades ve Themistokles ile Sparta'lı Leonidas, Perslere karşı verilen savaşları yöneten Yunanlı komutanlardır.

eksiltmek gerekmez, ona hiçbir şey vermemek yeterli olur. Ülke, kendi yararına bir şeyler yapmak için varsın güçlüklere katlanmasın; tek gerekli olan, kendi zararına olabilecek sıkıntılı bir işe kalkışmamasıdır. Demek ki, halklardır kendilerini teslim edenler, daha doğrusu kendilerini ezdirenler; çünkü kulluk etmeye son verdikleri an üstlerindeki bu yükten de kurtulmuş olacaklardır. Kendi kendini kulluklaştıran, kendi boğazını kesen halk, özgürlük ve kulluk seçeneği karşısında bağımsızlığını terk edip boyunduruğu kabul etmiş ve bu kötü duruma razı olmak şöyle dursun, onu arzulamıştır. Eğer özgürlüğüne yeniden kavuşmak insana pahalıya mal olacaksa, onu bu işe kalkışması için sıkıştırmam; insan için yeniden doğal hukuka geçmek ya da başka bir deyişle hayvandan yeniden insana dönüşmek kadar değerli bir şey olamaz. Fakat ondan yine de böylesine büyük bir yüreklilik istemiyorum; ancak, rahat yaşamak uğruna herhangi bir güvenceyi (özgürlükten -çev.-) daha çok sevmesine izin vermiyorum.

Nasıl? Özgürlüğü elde etmek için yalnızca onu arzulamak yeterli, öyle mi? Eğer yalnızca insanın basit bir arzusu yeterli oluyorsa, bu dünyada, tek bir dileğiyle kazanabileceği özgürlüğü çok pahalı bulan bir ulus olabilir mi? Kanla ödenerek yeniden satın alınması gereken ve kaybedildiğinde tüm onurlu insanların yaşamı tatsız, ölümü ise kurtuluş olarak kabul etmelerini gerektiren bu iyiliğe[6] yeniden kavuşmak istencini suçlayan bir ulus olabilir mi? Hiç kuşkusuz, bu durum küçük bir kıvılcımdan doğan ateş gibidir: Bu ateş büyür ve daha güçlü olur, odun buldukça da yanmayı sürdürür; onu sürdürmek için üzerine su dökmeyip yalnızca daha başka

6 "Özgürlük" anlamında kullanılmış.

odun vermeyince, ateş kül edecek bir şey bulamadığından kendi kendini kül eder, gücünü yitirir ve ateş olmaktan çıkar. Aynı biçimde, tiranlar yağmaladıkça daha çok şey üzerinde hak iddia edip daha çok isterler; yakıp yıktıkça da, onlara daha çok şey verilir ve daha çok hizmet edilir; böylece tiranlar her şeyi yok edip yıkmak için güçlenirler ve gittikçe daha güçlü ve daha zinde olurlar. Eğer onlara hiçbir şey verilmezse, onlara hiçbir şekilde boyun eğilmezse, savaşıp vuruşmaya gerek olmadan tiranlar çıplak ve zayıf kalır; artık onlar hiçbir şey değildir; ya da tıpkı su ve besi bulamayıp kuru ve ölü bir dal durumuna dönüşen bir kök gibidir.

Gözüpek kişiler istedikleri iyiliği elde etmek için tehlikeye atılmaktan hiç korkmazlar, akıllı kişiler ise hiçbir güçlükten kaçınmazlar. Alçak ve uyuşuk kişiler ne kötülüğe katlanmayı ne de iyiliğe yeniden kavuşmayı bilirler. İyiliği dilemekle yetinirler; onu elde etme isteği doğal olarak bu kişilerde bulunmasına karşın, onu yürekten arzulama erdemi alçaklıkları tarafından yok edilmiştir. Elde edildiğinde kişileri mutlu ve hoşnut kılacak her şeyi arzulamak olan bu istek, bu istenç, bilgelerle cesurlarda olduğu gibi akılsızlarla korkaklarda da bulunur. Bu şeyler içinde yalnızca bir tanesi eksiktir; doğa insanları bunu arzulamaktan yoksun kılmıştır: Bu, özgürlüktür. Özgürlük öylesine büyük ve öylesine hoş bir iyiliktir ki, bir kez kayboldu mu tüm kötülükler arka arkaya sıralanır; bu durumdan sonra hâlâ yok olmamış iyilikler ise kullukla yozlaştıklarından dolayı lezzetlerini tümüyle kaybederler. İnsanların arzulamadıkları yalnızca özgürlüktür; bu durum (kanımca) herhangi başka bir nedenden dolayı değil de, insanların özgürlüğü arzulasalar hemen ellerine geçirecekleri için böyledir; eğer bu

güzel mirası almayı reddediyorlarsa bu, onun yalnızca çok kolay elde edilebileceğinden dolayıdır.

Zavallı sefil insanlar, akılsız halklar, kötü durumlarında kalmak için direnen ve iyiliklerini göremeyen uluslar! Sizler gözünüzün önünde, en güzel ve en parlak kazançlarınızın götürülüşüne, tarlalarınızın yağmalanmasına, evlerinizin ve eşyalarınızın çalınmasına seyirci kalıyorsunuz. Öyle bir yaşam sürüyorsunuz ki, hiçbir şeyin size ait olduğunu söyleyebilecek durumda değilsiniz. Şimdi, mallarınıza, ailelerinize ve yaşamlarınıza yarım yamalak bile sahip olmak, size büyük bir mutluluk gibi gözüküyor. Tüm bu zarar, bu kötülük, bu yıkım size düşmanlardan gelmiyor; hiç kuşkusuz tek bir düşmandan, yani öylesine yücelttiğiniz, uğrunda cesaretle savaşa gidip kendinizi ölüme atmaktan çekinmediğiniz o kişiden geliyor. Size böylesine hakim olan kişinin iki gözü, iki eli, bir bedeni var ve herhangi bir insandan daha başka bir şeye sahip de değil. Yalnızca sizden fazla bir şeyi var: O da sizi ezmek için ona sağlamış olduğunuz üstünlük. Eğer siz vermediyseniz, sizi gözetlediği bu kadar gözü nereden buldu? Sizden almadıysa, nasıl oluyor da sizleri dövdüğü bu kadar çok eli olabiliyor? Kentlerinizi çiğnediği ayaklar sizinkiler değilse bunları nereden almıştır? Sizin tarafınızdan verilmiş olmasa üzerinizde nasıl iktidarı olabilir? Sizinle anlaşmadıysa sizin üstünüze gitmeye nasıl cesaret edebilir? Kendinize ihanet etmeseniz, sizi öldüren bu katilin yardakçısı olmasanız ve sizi yağmalayan bu hırsıza yataklık etmeseniz o ne yapabilir? Zarar versin diye meyvelerinizin tohumunu dikiyorsunuz. Hırsızlıklarına eşya sağlamak için evlerinizi doldurup döşeyip, kızlarınızı da şehvet tutkusunu tatmin etsin diye yetiştiriyorsunuz. Çocuklarınızı onlara yapabileceği en iyi şey olan savaşlarına gö-

türsün diye, katliama götürsün diye, onları tutkularının uşakları ve intikamlarının uygulayıcıları yapsın diye büyütüyorsunuz. Derin haz duygularını incelikle ele alabilsin ve pis ve rezil eğlencelerinin içinde yuvarlanabilsin diye ölesiye çalışıp bitkin düşüyorsunuz. Onun daha güçlü ve sert olması ve böylece dizginleri daha da sıkması için kendinizi zayıflatıyorsunuz.[7] Hayvanların bile sezinleyemeyeceği ya da katlanamayacağı tüm bu kötülüklerden kurtulabilirsiniz. Bunun için kurtulmaya çabalamanız gerekmez, yalnızca kurtulmak istemeniz yeterli olacaktır. Kulluk etmemeye karar verdiğiniz an özgürsünüz demektir. Onu itmenizi ya da dengesini bozmanızı istemiyorum. Fakat yalnızca onu desteklemeyin; işte o zaman onun altından kaidesi çekilmiş bir Colosse[8] gibi tüm ağırlığıyla düşüp parçalandığını göreceksiniz.

Elbette, doktorlar iyileşmez yaralarla uğraşmamayı öğütlerler; ben de bunun halka salık verilmesinin yerinde olacağı kanısındayım. Çünkü halk, artık rahatsızlığını hissetmemektedir; bu da onun hastalığının ölümcül olduğunu gösterir. Öyleyse, varsayımsal bir biçimde, özgürlük sevgisinin artık pek doğal gözükmediği bu durumun nasıl oluştuğunu ve bu ısrarlı hizmet etme isteneinin nasıl olup da kökleştiğini bulup bulamayacağımızı araştıralım.

İlk olarak, en ufak kuşkuya yer vermediğine inandığım şu düşünceyi belirteyim: Eğer Doğa'nın bize verdiği haklarla ve bize öğrettiği bilgilerle yaşasaydık, do-

---

7 La Boétie'nin halkı eleştirdiği bu paragraf, *Tevrat*'ta kendisinden bir kral ataması istenen Samuel'in İsraillilere verdiği yanıtla benzeşmektedir. Bkz. *Kitabı Mukaddes* (Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 1993) Eski Ahit, Birinci Samuel, Bap 8, s. 279.

8 Dünyanın yedi harikasından biri olan Rodos'taki devasa Helios (belki de Apollon) heykeli.

ğal olarak aile büyüklerimize itaatkâr olup aklın buyruğunda bulunacaktık ve kimsenin kölesi olmayacaktık. İnsanların kendiliğinden ve kendileri için tanık oldukları, her kişinin babasına ve annesine itaat etmesi olgusu, kişinin kendi doğasının uyarmasından başka bir şeyden kaynaklanmaz. Tüm filozofların ekollerini ilgilendirmiş ve akademikler[9] tarafından enine boyuna tartışılmış olan bir soruna, aklın bizimle doğup doğmadığı sorununa bakalım. Şu an için, ruhumuzda aklın belli doğal tohumları olduğu ve bunların iyi öğütlerle ve geleneklerle bakımları yapıldığında erdem olarak yeşereceklerini, yoksa beliren kötülüklere karşı duramayıp havasızlıktan ötürü ham kalacaklarını sanmakla yanıldığımı düşünmüyorum. Fakat, kuşkusuz, Doğa'da hiçbir şey açık seçik gözükmese de görmemezlikten gelemeyeceğimiz şu olgu vardır: Tanrı'nın vekili ve insanların yöneticisi olan Doğa, birbirimizi yoldaş olarak ya da daha doğrusu kardeş olarak bilelim diye, hepimizi, bir tek dökme kalıbından çıkmışcasına, aynı biçimde yapmıştır. Bize verdiği armağanları paylaştırırken bazılarına, gerek beden gerekse akıl açısından, diğer kişilere göre çeşitli üstünlükler sağlamıştır. Doğa, bizi kapalı bir kampa koyarcasına bu dünyaya koymasına karşın, en güçlüleri ve en akıllıları, bir ormandaki silahlı haydutlar gibi en zayıfları ezsinler diye bu yeryüzüne yollamamıştır. Fakat aslında, bazılarına büyük, diğerlerine küçük paylar vererek Doğa'nın kardeşçe bir sevgiyi gerçekleştirdiğini düşünmek gerekir. Böylece, bu sevgi, bazılarının yardım etme erkine sahip olmaları, diğerlerinin ise yardıma gereksinme duymalarıyla oluşur. Daha sonra, bu iyi ana,

[9] Akademikler sözcüğü ile Platon'un Atina'da kurmuş olduğu Akademia'dan yetişen fizoloflar anlatılmak isteniyor.

tüm dünyayı hepimize konut olarak verip tüm insanları aynı hamurdan biçimlendirerek, her kişinin bir başkasında kendini aynaya bakarcasına görmesini ve kendini hemen hemen tümüyle tanımasını sağlamıştır. Birbirimizle daha fazla yakınlaşıp kardeşçe geçinmek, düşüncelerimizin ortak ve karşılıklı bildirisiyle istençlerimizin ortaklığını oluşturmak için hepimize birden bu büyük armağanı, ses ve konuşma armağanını vermiştir. Doğa'nın tüm olanaklarla bağlaşmamız ile toplumumuzun bağlarını daha sıkı bağlamaya uğraşmasından ve hepimizi birleştirmekten çok birler yapmayı istediğini her durumda göstermesinden dolayı, tüm insanların doğal olarak özgür olduğu üzerine kuşkuya düşmemek gerek; çünkü hepimiz yoldaşızdır ve doğanın hepimizi arkadaşlık içine sokup kimseyi kul köle kılmamış olmasını da hiç kimse yadsıyamaz.

Fakat, gerçekten özgürlüğün doğal olup olmadığını tartışmak boşunadır. Çünkü hiç kimse zarar verilmeden köle durumunda tutulamaz ve dünyada hiçbir şey haksızlık kadar (bütünüyle ussal olan) doğaya aykırı değildir. Böylece bize, özgürlüğün doğal olduğunu ve bu şekilde (kanımca) yalnızca özgürlüğümüze sahip olarak değil de aynı zamanda onu koruma duygusuyla doğduğumuzu söylemek kalır. Oysa, şimdi bunun üzerinde bir kuşkuya kapılıyorsak, bu bizim iyi yönlerimizi ve doğal duygularımızı tanımayacak kadar yozlaştığımızı gösterir. Size, layık olduğunuz onuru vermem gerektiğini biliyorum ve doğanız ile durumunuzu öğretmek için karşınıza örnek olarak bizzat vahşi hayvanları koyuyorum. Eğer insanlar fazla sağır olmasaydılar, hayvanların onlara "yaşasın özgürlük" diye haykırdıklarını duyarlardı. Hayvanların birçoğu yakalandıkları anda

hemen ölür. Örneğin, balık sudan çıkar çıkmaz yaşamını da yitirir; aynı biçimde ışığı terk eden bazı hayvanlar doğal bağımsızlıklarının yok olmasından sonra yaşamak istemezler. Eğer hayvanların kendi aralarında bir sıra ve üstünlük basamakları olsaydı, (kanımca) özgürlüğü soyluluk olarak kabul ederlerdi. En büyüğünden en küçüğüne tüm hayvanlar yakalanınca tırnaklarıyla, boynuzlarıyla, ayaklarıyla, gagalarıyla öylesine büyük bir direnç gösterirler ki, bu da kaybettikleri şeyin onlar için ne denli değerli olduğunu kanıtlar. Daha sonra, kesin olarak ele geçirildiklerinde, hayvanlar bize felaketlerinin bilincinde olduklarını gösteren çeşitli belirgin işaretlerde bulunur. Bundan böyle, onların artık yaşamaktan çok, canlılıklarını yitirmiş olduğu ve yaşamlarını da kulluktan hoşlanmak için değil de kaybedilmiş hoşnut durumlarına yakınmak için sürdürdüğü açıkça gözlemlenir. Gücünün son damlasına kadar kendini savunup bir kurtuluş yolu göremeyen ve yakalanmak üzere olan bir filin dişlerini ağaçlara vurarak kırması, doğduğu gibi özgür kalma arzusunun onu düşünmeye sevkedip avcılarla pazarlık yapmaya yöneltmesinden ve eğer dişleri pahasına kurtulacaksa dişlerini özgürlüğünün fidyesi olarak vermesinden başka ne olabilir ki? At doğar doğmaz hizmet etmeye alışsın diye onu yem vererek kandırırız. Eğer onu pohpohlamasını bilemezsek iş terbiye edilmesine gelince, gemi azıya alır ve mahmuza saldırır; at böyle davranarak, eğer hizmet ediyorsa bu, onun kendi arzusuyla değil de bizim zorlamamız nedeniyle olduğunu doğaya göstermek, hiç olmazsa kanıtlamak ister gibidir. Peki öyleyse ne demek gerekir? Bir zamanlar benim Fransızca uyaklarla uğraştığım dönemde dile getirdiğim gibi:

Öküzler bile boyunduruk altında sızlanır
Kuşlar ise kafes içinde yakınır.

Benim bile hiç okumadığım ve senin de hoşlanmış gibi yaptığın bu mısraları yazarken beni kibirli sayacağından çekinmiyorum.[10] Demek ki, duygusal olan her şey, duyguyu elde ettiği andan başlayarak bağımlılığın kötülüğünü hissedip özgürlüğün peşinden koşar. Çünkü insanlara hizmet etsinler diye yaratılmış olan hayvanlar bile karşıt arzularını belirtmeden hizmet görmeye alışamaz. Bu ne denli kötü yazgıdır ki, yalnızca bağımsızca yaşamak için doğan bir yaratık olan insanı öylesine yozlaştırıp, ona ilk varlığının anısını ve buna yeniden kavuşma arzusunu unutturabilmiştir?

Üç çeşit tiran vardır. Bunu derken kötü prenslerden söz ediyorum.[11] Krallığı, bir bölümü halkın seçimiyle, ikinci bir bölümü silah zoruyla ve son bölümü soylarının mirası yoluyla elde ederler. Krallığı savaş hakkı gereğince ele geçirmiş olanlar, fethettikleri toprak üzerinde bulunduklarından dolayı, bilinen bir biçimde davranırlar. Kral olarak doğanlar genellikle daha iyi değillerdir; bu şekilde doğup tiranlığın kanıyla beslenenler, sütten tiranlık doğasını alırlar ve kendilerinin hükmü altındaki halkları babadan kalma serfleri gibi görürler; krallığı da, mizaçlarının eğilimine, yani cimri ya da savurgan oluşlarına göre, kendilerine kalmış miras gibi kullanırlar. Halkın kendisine devleti verdiği kişi daha katlanılabilir olmalıdır. Ancak bu kişi, kanımca, bu yer-

[10] La Boétie, büyük bir olasılıkla, Bordeaux Parlamentosu'nda kendinden önce danışmanlık görevinde bulunmuş olan Longa'ya seslenmektedir. Mesmes'in elyazmasında yapıtın Longa'ya ithaf edildiği görülmektedir.

[11] La Boétie, tiranlıkla monarşiyi, yani tek kişinin iktidarını kastetmektedir. Görüleceği gibi, La Boétie XVI.yüzyılda yaygın olan monarşi çeşitlerinin sınıflandırılmasını tiranlık başlığı altında yapmaktadır.

de başkalarının üzerinde yüceltildiğini görünce ve azamet diye adlandırılan, ne olduğunu bilmediğim bu şeyden de hoşlanınca, buradan kıpırdamamaya karar verir. Genellikle bu kişi, halkın kendisine teslim ettiği erki çocuklarına aktarmaya özen gösterir. Bu çocuklar, babalarının düşüncesini öğrendikleri andan başlayarak, şaşılacak bir biçimde, her çeşit erdemsizlikte ve hatta gaddarlıkta diğer tiranları kat kat geçerler. Özgürlüğün anısı hâlâ taze olduğu için, yeni tiranlığı güvence altına almak amacıyla, kulluğu daha çok genişleterek ve uyrukları özgürlükten daha da uzaklaştırarak onlara özgürlüğün anısını tümüyle unutturmaktan başka bir yol göremezler. Bu durumda, gerçeği söylemek için bu tiranlık biçimleri arasında birkaç fark gördüğümü, fakat bir tercih yapamadığımı belirtmeliyim; hükümdarlığa ulaşma araçlarının değişik olmalarına karşın, hepsinde hükmetme biçimi hemen hemen aynıdır. Seçimle gelmiş olanlar uyruklara sanki onlar uysallaştırılacak boğalarmış gibi davranırlar; fatihler uyruklarına karşı tıpkı avlarının üzerindeki gibi haklara sahip olduklarını düşünürler; mirasçılar ise uyrukları doğal köleleriymişcesine kullanırlar.

Fakat, eğer bugün, ne bağımlılığa alışkın ne de özgürlüğe tutkun yepyeni insanlar doğsa, bu insanlar bağımlılığın ve özgürlüğün ne olduğunu bilmedikleri gibi adlarını da hiç duymamış olsalardı veya uyruk olma ya da özgür yaşama seçeneği ile karşı karşıya kalsalardı, hangisini kabul ederlerdi? Bir insana hizmet etmeyi değil, yalnızca akla boyun eğmeyi sevecekleri üzerinde kuşkuya düşmemek gerek. Yoksa, İsrailoğulları gibi hiçbir zorlama ve gereksinme olmadan kendilerine bir tiran yaratmaları mümkün olacaktı. Bu ulusun da tarihini

okuduğum zaman öylesine canım sıkılıyor ki, onun başına daha sonraları bir sürü kötülüğün gelmiş olmasından memnun olacak kadar insanlıktan uzaklaşıyorum. Fakat elbette tüm insanlar, kendilerinde insani bir şey kaldığı sürece kulluklaşmalarını, iki durumdan biri olduğu zaman yani zorlandıkları ya da aldatıldıkları için kabul ederler; zorlama ya silahlı yabancı güçler tarafından, örneğin Atina ve Sparta'nın İskender'e boyun eğmesi gibi, ya da Atina'nın Peisistratos'un eline düşmesi gibi hizipler tarafından gerçekleşir.[12] İnsanlar çoğu kez aldatılma ile özgürlüklerini kaybederler; bu durumda başkaları tarafından kandırılmaktan çok kendi kendilerini aldatırlar. Tıpkı bu şekilde, Sicilya'nın en önemli kenti olan ve bugün Saragossa diye adlandırılan Syraküza halkı, savaşlar tarafından sıkıştırılınca, tehlikeye karşı koymak için düşüncesizce Birinci Dionysios'u yüceltip ona orduyu yönetme görevini vermişti;[13] kendini sakınmadan onu öylesine büyük kıldı ki, bu sinsi ve kurnaz kişi, düşmanlarını değil de sanki yurttaşlarını yenmişcesine zaferle dönüp kendini ilk önce komutanlıktan kral, sonra da krallıktan tiran yapmıştı.

Halk bir kere kulluklaşmaya görsün, özgürlüğü öylesine unutuyor ki, artık onun uyanıp yeniden özgürlüğünü ele geçirmesi olanaksız oluyor. Üstelik halk, çok içten ve istekli bir biçimde kulluk (hizmet) ediyor. Bu durumu gören, onun özgürlüğünü değil de köleliğini kaybettiğini sanır. İlk başlarda, kuvvetle alt edilmişlikten dolayı ve zorlama nedeniyle hizmet edildiği bir gerçek. Fakat bundan sonra gelen kuşak, özgürlüğü hiç görmeyip tanımadığından dolayı, pişmanlık duymadan

[12] Peisistratos, İ.Ö. 660-527 yılları arasında yaşamış Atina tiranıdır.
[13] Birinci Dionysios, İ.Ö. 430-367 yılları arasında yaşamış Syraküza tiranıdır.

hizmet eder ve ondan öncekilerin zorla yaptıklarını seve seve yerine getirir. Boyunduruk altında doğan insanlar, kulluk, kölelik içinde büyütülüp eğitilirler. Bu insanlar daha ileriye bakmadan, doğdukları gibi bir yaşamı sürdürmekle yetinirler ve bulduklarından başka hakları ve malları olabileceğini düşünmemelerinden de öte, doğumlarındaki durumu doğal durumları olarak kabul ederler. Bununla birlikte, tüm kalıtım haklarından yararlanıp yararlanamadığını veya kendisi ya da selefi üzerinde bir haksızlık yapılıp yapılmadığını anlamak için kütüklere arasıra bir göz bile atmayan böylesine savurgan ve gevşek başka bir mirasçı olamaz. Fakat, her şeyde bizim üzerimizde büyük bir erke sahip olan göreneklerin, en fazla etkinliği, bize hizmet etmeyi ve (Mithridates'in[14] zehir içmeyi bir alışkanlık yaptığının söylendiği gibi) kulluk zehirini yutup acı bulmamayı öğretmelerinde gösterir.

Bizde önemli bir yer tutan doğanın bizi istediği yere çektiği ve bizi iyi ya da kötü yarattığı yasdınamaz. Fakat, doğanın göreneklerden daha az erke sahip olduğunu da itiraf etmek gerekir. Doğal olan ne kadar iyi olursa olsun, eğer onun bakımı yapılmazsa, yok olur gider ve doğaya karşın, eğitim bizi, her zaman için, istediği biçime sokar.

Doğanın bizim içimize koyduğu iyilik tohumları öylesine ince ve narindir ki, karşıt bir besinin en ufak bir uyuşmazlığına katlanamaz. Bu tohumlar kendilerini kolayca devam ettiremediklerinden dolayı yozlaşıp tükenir ve hiçbir şey olamazlar. Meyve ağaçları gibidirler. Kendi başlarına bırakılan bu ağaçların hepsi kendilerine özgü olan doğalarını sürdürür; fakat, onlara yapılan aşı-

[14] Pontus Kralı VI. Mithridates (I.Ö. 132-63).

ya göre, hemen bu doğalarını terk edip, kendilerinin olmayan başka tür meyveleri taşımaya başlar. Tüm bitkilerin kendilerine özgü nitelikleri, doğaları ve özellikleri vardır. Bununla birlikte, don, iklim, toprak veya bahçıvanın eli, bu bitkilerin verimliliklerinden çok şey eksiltir ya da onlara çok şey katar. Bir yerde gördüğümüz bir bitkiyi başka bir yerde -değiştiğinden dolayı- tanımayabiliriz. Çok az sayıda olan ve öylesine özgürce yaşayan Venediklilere bakarsak, içlerinde en kötü olanın bile kral olmak istemediğini görürüz. Aynı şekilde doğup eğitilmiş bu insanların, özgürlüklerini en iyi biçimde kimin daha iyi sürdürebileceğinden başka bir tutkuları yoktur. Beşikten beri bu şekilde öğrenmiş ve davranmış olan Venedikliler, bağımsızlıklarının en ufak bir parçasını bile dünyanın diğer tüm mutluluklarını elde etmek için feda etmezler. Bu insanları gören bir kişi kalkıp da bizim büyük Efendi[15] diye adlandırdığımız insanın topraklarına giderse, burada sanki bu büyük Efendi'ye kulluk-kölelik etmek için doğan ve onu yerinde tutmak uğruna canlarını veren insanlarla karşılacaktır. Bu kişi, bu insanlarla diğerlerinin aynı doğal yapıya mı sahip olduklarını yoksa bir insanlar sitesinden çıkıp bir hayvanlar parkına mı girdiğini düşünecektir? Sparta'nın düzenleyicisi Lykurgos, Lakedemonya halkına insanların nasıl eğitilirlerse öyle olacaklarını göstermek için iki kardeş köpek beslemiş, ikisi de aynı sütü emdikten sonra, biri mutfakta diğeri ise kırlarda avcı borusuna alışarak büyütülmüş. Lykurgos, köpekleri çarşının ortasına getirmiş ve karşılarına bir yemekle bir av tavşanı koymuş. Kardeş olmalarına karşın, biri yemeğe diğeri ise tavşana koşmuş. Böylece Lykurgos, yasaları ve düzen-

[15] Osmanlı Padişahı.

lemeleriyle Lakedemonyalıları öylesine iyi eğitip yetiştirmiş ki, hepsi yasa ve kral dışında başka bir efendiyi kabul etmektense bin defa ölmeyi yeğlermiş.

Büyük Pers Kralı Kserkses'in gözdelerinin bir zamanlar Spartalılar üzerine anlattıkları bir söyleşiyi anımsatmaktan memnunluk duyuyorum.[16] Kserkes Yunanistan'ı fethetmek için büyük ordusunun hazırlıklarına başladığında, Yunan sitelerine su ve toprak istemek[17] için elçiler yollamıştı. Ne Sparta'ya ne de Atina'ya hiç elçi göndermemişti; bunun nedeni Spartalıların ve Atinalıların daha önce babası Dareois'un aynı istekte bulunmak için gönderdiği elçilerden bir kısmını çukurlara, diğerlerini bir kuyuya atarak, toprağı ve suyu oradan ustalıkla çıkartıp prenslerine götürmelerini söylemiş olmalarındandı. Bu insanlar özgürlüklerine dokunan en ufak bir söze bile katlanamazlardı. Spartalılar, böyle davrandıkları için Tanrıların, özellikle de habercilerin Tanrısı Talthybios'un hışmına uğramışlardı. Tanrıları yatıştırmak için, Kserkses'e, ne isterse yapsın ve öldürdükleri babasının elçilerinin karşılığını alsın diye yurttaşlarından ikisini göndermeye karar verdiler. Birinin adı Sperthies diğerininki Bulis olan iki Spartalı bu ödemeyi yapmak için gitmeyi gönüllü olarak kabul ettiler. Yola koyuldular ve Asya kıyılarındaki tüm kentler üzerinde kralın askeri şefi olan Hydarnes adındaki bir Perslinin sarayına vardılar. Hydarnes, onları saygıdeğer bir biçimde kabul etti. Karşılıklı çeşitli söyleşilerden sonra, onlara neden kralın dostluğunu böylesine reddettiklerini sordu. Değerli kişileri kralın nasıl onurlandırdığını,

---

[16] Bu olayı Herodotos aktarmaktadır.
Herodotos, *Herodot Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1973, VII, s. 132-135.

[17] Teslim olmalarını istemek.

Spartalılar, bana bakarak anlayın ve inanın ve siz de ona tabi olursanız size de aynı şekilde davranacağını düşünün (dedi). Eğer siz, değer verdiği Spartalılar, ona tabi olursanız, içinizde Yunanistan'ın herhangi bir kentine senyör olmayan kimse kalmaz (dedi). Bunun üzerine Lakedemonyalılar şöyle dile getirdiler düşüncelerini: Bu konuda, Hydarnes, sen bize iyi öğüt vermesini bilemezsin; kralın lütfunu tanımışsın, fakat özgürlüğün tadının nasıl olduğu, onun ne kadar tatlı olduğu hakkında hiçbir şey bilmiyorsun. Eğer özgürlüğü de tatmış olsaydın, onu mızrak ve kalkanla değil de dişlerimiz ve tırnaklarımızla savunmamızı öğütlerdin bize. Ne söylenmesi gerektiğini yalnızca Spartalı dile getirdi; fakat Spartalı da, Persli de nasıl eğitilmişlerse öyle konuşuyorlardı. Çünkü, Persli hiçbir zaman özgür olmadığından özgürlüğü kaybetti diye üzüntü duyamazdı; Lakedemonyalı ise bağımsızlığı tattığı için bağımlılığa katlanamazdı.

Utikalı Katon, daha bir çocukken diktatör Sulla'nın evine gidip gelirdi.[18] Bunun nedeni, bu evin kapılarının ona sürekli açık olmasından ve Sulla ile yakın akrabalığından ileri geliyordu. Katon bu eve, her iyi aile çocuğunun yapmaya alışkın olduğu biçimde, yani efendisiyle beraber giderdi. Sulla'nın konağında, gerek onun önünde, gerek onun buyruğu üzerine, insanların mahkum edildiklerini, bir kişinin sürülürken diğerinin boğazlandığını, bir yurttaşın hapis edilmesinin diğerinin ise kellesinin istendiğini görmüştü. Sonuç olarak, burada her şey kentin bir görevlisinin evindeki gibi değil de, halkın tiranının evindeki gibi olup bitiyordu ve burası bir ada-

[18] Utika, Kartaca yakınlarında eski bir kentin adı.
Katon (İ.Ö. 95-46), Romalı bir devlet adamıdır; Sezar'a karşı koymuş ve Thapsus yenilgisinden sonra, Utika'da yaşamına kılıcı ile son vermiştir.

let divanı değil, fakat tiranlığın yatağıydı. Bu soylu çocuk efendisine şöyle dedi: Bana neden bir hançer vermiyorsunuz? Onu giysimin altında saklayacağım. Sulla'nın odasına çoğu kez o uyanmış olmadan önce giriyorum. Kenti ondan kurtarmaya yetecek kadar güçlü bir kolum var. İşte bu gerçekten Katon'a vergi olan bir sözdü. Bu söz, bu kişinin ölümüne yaraşır başlangıcıydı. Bununla birlikte, Katon'un ne adından ne de ülkesinden söz edilsin, yalnızca olay olduğu gibi anlatılsın. Olay kendiliğinden, onun bir Romalı olduğunu ve Roma'da, ama özgür olduğu zamanki gerçek Roma'da, doğduğunu söyleyeceği için, bunu tahmin etmek hiç de güç olmayacaktır. Tüm bunları neden söyledim? Elbette ki hem ülkenin hem de toprağın, insanları (özgür ya da köle olmalarına doğru) yönelttiğine inandığımdan dolayı değil. Çünkü, her ülkede, her çevrede bağımlılık kötü, özgür olmak ise iyidir.

Fakat ben, boyunduruk altında doğup da özgürlüğün gölgesini bile göremeyip köle olmanın ne kadar kötü bir şey olduğunu anlamayan insanların hoş görülmelerinin ya da bağışlanmalarının taraftarı olduğum için bunları söyledim. Örnek olarak, güneşin bize göründüğünden daha başka bir biçimde göründüğü ülkeleri ele alalım. Buralarda, güneş altı ay sürekli parladıktan sonra, yılın geri kalan kısmında kendini göstermeyip insanları karanlıkta bırakır. Bu uzun gecede doğan kişilerin aydınlıktan konuşulduğunu duymamış ve gündüzü hiç görmemiş olduklarını düşünürsek, bu kişilerin ışığı arzulamadan içinde doğdukları karanlığa alışmalarını görmek bizi şaşırtır mı? Hiçbir zaman bilmediğimiz bir şeyden dolayı sızlanıp yakınmayız; üzüntü, pişmanlık, ancak hazdan sonra ve her zaman geçmiş sevincin anı-

sının ardından gelir. İnsanın doğal özelliği özgür olmak ve özgür olmayı istemektir; fakat doğası öyle bir biçimde yapılmıştır ki, doğal olarak insanın doğal özelliği, eğitimin kendisine verdiği biçimi alır.

Öyleyse, insanın eğitim ve alışkanlıkla kazandığı her şeyin doğal olduğunu söyleyelim. Fakat yalın ve yozlaşmamış (değişime uğramamış -çev.-) doğasının belirttiği, yalnızca doğasının özüne ilişkin olandır.[19] Böylece, gönüllü kulluğun ilk nedeninin görenekler olduğunu belirtebiliriz. Kulakları ve kuyrukları kesik en cesur atlar, ilk önceleri gemi azıya alır, fakat daha sonra buna alışırlar; bir zamanlar eyere saldırırken, şimdi koşum takımları içinde gururlu ve kibirli bir biçimde dolaşırlar. İnsanlar da, bu atlar gibi, her zaman kul [süje] olduklarını ve babalarının da kendileri gibi yaşadıklarını söylerler. Geme katlanmakla yükümlü tutulduklarını düşünürler ve zamanla onlara tiranlık eden kişilerin tiranlığı kendilerine mülk edinmelerini sağlarlar.

Fakat, gerçekten, yıllar kimseye kötülük yapma hakkını vermez,[20] yoksa haksızlık büyür gider. Her devirde, diğer insanlardan daha iyi doğmuş bazı kişiler bulunur.[21] Bunlar boyunduruğun ağırlığını hissedip sürekli ondan kurtulmaya çalışırlar, bağımlılığa hiçbir zaman alışamazlar ve kulübesinin dumanını denizde ve karada arayan Odysseus gibi doğal ayrıcalıklarını gözetmeden ve kendilerinden öncekilerin ilk durumlarını düşünmeden edemezler. Doğal olarak kesin sağduyulu ve kav-

---

[19] La Boétie, devrindeki diğer bir çok hümanist gibi, eğitimi insan doğasının bir parçası olarak kabul ediyor. Fakat insan doğasıyla insan doğasının özü arasında bir ayırım gözetiyor.

[20] La Boétie, monarşinin meşruluğunu eski oluşuyla açıklayan savı reddediyor.

[21] La Boétie, eğitimin önemini vurgulamasına karşın bazı insanların doğuştan çeşitli meziyetlere sahip olduklarını da kabul ediyor.

rayışlı bir akla sahip bu kişiler, "aşağılık halk tabakasının" yaptığı gibi ayaklarının ucuna bakınakla yetinmezler; arkalarını ve önlerini gözeterek geçmiş şeyleri, gelecektekileri kestirmek ve şimdikileri değerlendirmek için ortaya koyarlar. Kendiliğinden iyi bir kafa yapısına sahip olan bu kişiler, kafalarını eğitim ve bilgiyle daha da sağlamlaştırmışlardır. Bu kişiler, özgürlük yeryüzünde tümüyle yok olsa bile, özgürlüğü düşleyerek, hissederek ve hâlâ onun tadını duyumsayarak kölelikten - ki bu süslenip püslense de yine - en ufak bir tad alamazlar.

Büyük Türk,[22] her şeyden çok kitap ve doktrinlerin, insanların kendilerini tanımalarına ve tiranlıktan nefret etmelerine yardımcı olduğunu çok iyi anlamıştır. Topraklarında, onun istemediğinden fazla bilge kişinin bulunmadığını duydum. Oysa, genel olarak, uzun zamandan beri bağımsızlık tutkusunu korumuş bu kişiler ne kadar fazla sayıda olsalar da, onların uğraşları ve duyguları birbirlerini tanımaları için en ufak bir etkiye sahip değildir. Tiranın hükmü altında, hareket etme, konuşma ve büyük ölçüde düşünme özgürlüğü, onların elinden alınmıştır. Hepsi, fantazilerinin içinde birbirlerinden kopuk yaşarlar. Böyle olmakla birlikte, Momus, insanın yüreğine bir pencere açarak buradan insanın düşüncelerinin görülmesini isteyen Vulcanus'la pek alay etmemiştir.[23] Bununla ne demek istediğimizi bir örnekle gösterelim; Burutus ve Cassius, Roma'nın ya da daha doğrusu tüm dünyanın kurtulması işlemine giriştiklerinde, kamu iyiliği için didinen - eğer gerçekten öyleyse - Cicero'yu davalarına ortak etmek istememişlerdi; böyle-

[22] Osmanlı Padişahı.

[23] Momus, Yunan mitologyasında alay, hiciv, kınama tanrısı; Vulcanus, Yunanlıların ateş tanrısı Hephaistos'un Latince adı.

sine yüce bir iş için yüreğinin çok zayıf olduğunda karar kılmışlardı. Onun istencine güvenmişler, fakat cesaretinden hiç de emin olmamışlardı. Yine de, eski tarihi ve geçmiş olayları inceleyip onlar üzerinde konuşmak isteyen her kişi, ülkelerinin kötü ellerde, kötü yönetildiğini görüp iyi niyetle onu kurtarmaya girişen insanların başarıya ulaşamadıkları ve özgürlüğün ortaya çıkmak için kendiliğinden onlara yardım etmediği durumlarla ya çok az karşılaşır ya da böyle durumlara hiç rastlamaz. Erdemli bir biçimde ülkelerinin kurtulmasını tasarlayan Hermodius, Aristogiton, Thrasybules, yaşlı Burutus, Valerius ve (genç) Dionysos[24] bunu başarıyla uygulamışlardı. Böyle bir durumda, talih hemen hemen her zaman iyi emelleri, iyi niyetleri olan kişilere gülmüştür. Genç Burutus ile Cassius bereket versin ki kulluğu ortadan kaldırdılar, fakat özgürlüğü getirirken öldüler, yoksa sefil bir biçimde değil. Bundan dolayı, bu insanlarda, onların yaşamlarında ve ölümlerinde, sefil bir şey olduğunu söylemek ne büyük bir ayıp olur. Fakat, büyük bir kayıp, sürekli bir felâket gerçekleşti ve cumhuriyet tümüyle yıkıldı; çünkü, kanımca, onlarla birlikte cumhuriyet de gömülmüştü. Bundan sonra, Roma imparatorlarına karşı girişilen diğer eylemler, yalnızca imparatorların yerini almak isteyen gözü yükseklerde olan kişilerin kurduğu komplolardı. Bu kişiler, başlarına gelen kötülüklerden dolayı acınacak insanlar değillerdir; çünkü hükümdarlığı kaldırmayı değil de harap etmeyi

[24] Hermodius ile Aristogiton, Atina tiranı Peisistratos'un oğlu tiran Hipparkhos'u öldüren kişilerdir. Thyrasybules İ.Ö. 409'da Atina'dan tiranlığı kovan kişidir. Yaşlı Brutus ile Valerius Publicola, tiran Tarquinus'u devirip Roma Cumhuriyetini kuranlardır. Genç Dionysos ise tiran yaşlı Dionysos'u devirip, daha sonra da Syraküza'da kendi tiranlığını kuran kişidir.

istiyorlardı ve tiranı kovup tiranlığı sürdürmeyi amaçlıyorlardı. Bu kişilerin başarıya ulaşmalarını istemediğimden başka, bunların (başlarına gelen kötülüklerden dolayı), özgürlüğün kutsal adının kötü emeller için kullanılmaması gerektiğini ibret olarak göstermiş olduklarına da memnun oluyorum.

Fakat, hemen hemen ucunu kaçırdığım sözlerime geri döneyim. İnsanların gönüllü kulluk etmelerinin birinci nedeni olarak serf doğduklarını ve bu biçimde eğitildiklerini söylemiştim. Bu nedenden ikinci bir neden ortaya çıkar: Tiranların hükmü altında insanların çok kolay bir şekilde alçak ve "efemine" [kadınımsı, zayıf] olmaları. Bu olguyu ortaya koymada, "Hastalıklar" olarak adlandırdığı kitaplarından birinde, bundan kendisini nasıl sakındığını anlatan tıbbın büyükbabası Hippokrates'e çok şey borçluyum. Bu kişi sağlam bir yüreğe sahip olduğunu - ki gerçekten böyleydi -, büyük kral[25] onu cazip tekliflerle ve büyük armağanlarla kendi yanına çekmek istediği zaman göstermişti. Bunun üzerine ona açıkça, Yunanlıları öldürmek isteyen barbarları tedavi etmenin vicdanını rahatsız edeceğini ve Yunanistan'ı boyunduruk altına almaya kalkışan kendisine de sanatıyla hizmet etmeyeceğini söylemişti. Bu gün de diğer yapıtları arasında bulunan büyük krala yazdığı mektup, her zaman onun sağlam yüreğinin ve soylu doğasının bir kanıtı olarak kalacaktır. Oysa, özgürlüğün kaybedilmesiyle birlikte yürekliliğin de bir anda yok olduğu kesindir. Bağımlı olan insanlar savaşta ne canlı ne de dayanıklı olurlar. Tehlikeye, sanki elleri kolları bağlıymış gibi ve bir alışkanlığı yerine getirircesine uyuşuk bir

[25] I.Ö. 404-358 yıllarında hüküm sürmüş olan Pers Kralı II. Artakserkses.

biçimde karşı çıkarlar. Yüreklerinde tehlikeyi küçümseten ve yoldaşları arasında güzel bir ölümle onur övüncesini kazanmayı isteten özgürlük ateşi kaynamaz. Özgür insanlar arasındaki her kişi, hem kendisi hem de toplumun iyiliği için en iyisini yapmayı arzular; orada, herkes ya yenilginin kötülüğünden ya da yenginin iyiliğinden payına düşeni almayı bekler. Oysa, köleleşmiş insanlar, bu savaşçı cesaretlerinden başka, her şeydeki canlılıklarını da yitirirler. Alçak ve yumuşak olan yürekleri, büyük şeyleri (yani, özgürlüğe kavuşmak uğruna herhangi bir eylemi -çev.-) yapabilmekten yoksundur. Bu durumu çok iyi bilen tiranlar, insanların bu alışkanlığa kapıldıklarını görüp, onları daha çok gevşetip yumuşatmak için yardım bile ederler.

Yunanlıların ciddi ve en önemli tarihçilerinden biri olan Ksenophon, yazdığı küçük bir kitapta Simonides'i, Siraküza kralı Hieron'la tiranların sefaleti üzerine söyleşide bulundurur.[26] Bu kitap, kanımca, mümkün olabildiğince incelikle dile getirilmiş çeşitli iyi ve önemli uyarmalarla doludur. Tanrıya şükürler olsun derdim, eğer bugüne dek varolmuş tüm tiranlar bu kitabı gözlerinin önüne koyup ondan bir ayna gibi yararlanmış olsalardı. O zaman, tiranların, çirkinliklerini görmediklerine ve yaptıkları işlerden herhangi bir utanç duymadıklarına inanmam mümkün olmazdı. Bu yapıtta Ksenophon, tiranların ne gibi bir güçlükle karşı karşıya olduklarını, herkese kötülük yaparak herkesten çekinmek zorunda kaldıklarını anlatır. Bundan başka, kötü kralların kendi insanlarına (ki onlara kötülük yapmıştır) güven-

[26] Hieron, İ.Ö. 478-466 yılları arasında Syraküza'da tiran olarak yönetimde bulunmuştur. Simonides (İ.Ö 556-467), Kos'lu bir Yunan ozanıdır. Atina'lı yazar Ksenephon'un (İ.Ö. 430-355) bu kitabı, *Hieron* adını taşımaktadır.

meyip, onların ellerine silah veremediklerinden dolayı, parayla tuttukları yabancıları savaşta kullandıklarını söyler. Bir zamanlar, bugünden daha da fazla, hizmetlerinde parayla tuttukları yabancı uluslar, hatta Fransızlar bile bulunan iyi krallar olmuştur. Fakat başka bir tasarıdan hareket eden bu krallar, insanlarını korumak, onların yaşamlarını sakınmak için para harcamayı hiç de kayıptan saymamışlardı. Skipion'un (kanımca, bu kişi büyük Afrikanus'tur) "tek bir yurttaşımın yaşamını kurtarmayı yüz düşmanı bozguna uğratmaya yeğlerim" diyerek dile getirdiği şeydir bu. Fakat, tiranın, erkini hiçbir zaman güvence altında görmediği kesin bir gerçek; yoksa tiranın böyle bir noktaya ulaştığı zaman hükmü altında değerli hiçbir insan kalmamış demektir. Öyleyse, Terentius'un eserinde[27] Thrason'un, Fillerin Efendisini kınamak için kullandığı şu sözler haklı olarak tirana da söylenebilir:

Bundan dolayı siz böylesine cesursunuz
Çünkü hayvanlardır bakmakla yükümlü
olduğunuz.

Fakat tiranların uyruklarını alıklaştırmak için kullandıkları bu kurnazlık en açık biçimde, Kyros'un Lydia'nın başkenti Sardes'i ele geçirdikten ve Kroisos'u, bu çok zengin kralı, yanında tutsak olarak götürdükten sonra Lydialılara yaptıklarında görülür. Kyros'a Sardeslilerin ayaklandıkları haberi iletilmişti. Kral, çok kısa bir süre sonra bunlara yine boyun eğdirdi. Fakat böylesine güzel bir kenti ne yağma edip yakıp yıkmak, ne de elinde tutmak için sürekli bir ordu bulundurmak zahmetine katlanmak istemediğinden bu kentten emin olmak ama-

[27] I.Ö. II. yüzyılda yaşamış Romalı komedya yazarı Terentius'un *Eunuchus* (Hadım) adlı eseri.

cıyla çok akıllı bir çareye başvurdu.[28] Burada genelevler, tavernalar, eğlence yerleri kurdurdu ve kent sakinlerinin bunları kullanmaları doğrultusunda bir buyruk yayımladı. Sardes'teki garnizon öylesine rahata erişti ki, bundan sonra Lydialılara karşı bir kez bile kılıç çekmek zorunda kalmadı. Bu zavallı sefil insanlar ise öylesine her çeşit oyun icat ederek oyalanmaya başladılar ki, bizim "eğlencelik" (eğlenceli, hoş vakit geçirecek şey -çev.-) dediğimizi, daha sonraları Latinler onlardan esinlenerek, sanki Lydia demek istercesine "Ludi" olarak adlandırdılar. Tüm tiranlar, uyruklarını "efemine", [kadınsı] yapmak istediklerini böyle açık açık belirtmemişlerdir; fakat, gerçekten Kyros'un açıkca emretmiş olmasına karşı, diğerlerinin birçoğu bunu gizlice uygulamaya çalışmışlardı. Aslında bu durum, sayıları kentlerde daha fazla olan aşağı halk tabakasının doğal yapısına uygundur. Kendini sevene karşı kuşkulu, kendisini aldatana karşı ise saftır. Ağızlarına çalınan iki parmak bal ile cezbedilen halklar kadar, ne avcı düdüğüne kanıp tuzağa düşen saf bir kuş, ne de yem için oltaya takılan alık bir balık olabileceğini düşünmeyin. Pohpohlandıklarında, hemen kendilerini teslim etmeleri şaşılacak şeydir. Tiyatrolar, oyunlar, gösteriler, acayip hayvanlar, ödüller, kumar masaları ve diğer uyuşturucular eski halklar için kulluklaşmanın yemi, özgürlüğü yitirmenin bedeli, tiranlığın araçlarıdır. Eski tiranlar bu çareyi, bu uygulamayı, bu yemleri uyrukları boyunduruk altında uyutmak için kullanırlardı. Böylece gözlerinin önünde olan bu eğlencelikleri güzel bulup onlardan hoş bir haz alan aptallaştırılmış halklar, küçük çocuklar gibi, fakat on-

[28] Herodotos'a göre bu çareyi Kyros'a, tutsak ettiği Lydia'nın eski kralı Kroisos öğütler. *Herodot Tarihi*, 1, s. 155.

lardan daha da kötü bir biçimde, budalaca hizmet etmeye alışırlardı; çünkü küçük çocuklar, hiç olmazsa, minyatürlerle süslü kitapların parlak resimlerine bakmak uğruna okumayı öğrenirler. Romalı tiranlar daha başka bir noktayı öngörmüşlerdi; her şeyden çok midesinin zevkine önem verip kendini koyuveren bu ayak takımını aldatmak için, sık sık on kişilik asker birliklerine *(decuria)* ziyafet çekerlerdi. İçlerinde en zekisi bile, Platon'un devletinin özgürlüğüne yeniden kavuşmak amacıyla çorba tasını terketmeyi akıl edemezdi. Tiranlar, çeyrek litre buğday, yarım litre şarap ve gümüş bir para bağışlardı; işte o zaman "Yaşasın kral" diye bağırıldığını duymak acınılacak bir şeydi. Kalın kafalı kişiler, kaybettiklerinin bir bölümünü geri almaktan başka bir şey yapmadıklarını ve bunlara kavuşurken, tiranın daha önce onlardan bunları almasaydı hiç bir şey veremeyeceğini düşünemiyorlardı. Bugün Tiberius'u ve Neron'u cömertliklerinden dolayı kutsayıp gümüş para toplayan ve kamu şölenlerinde tıka basa doyan kişi, yarın mallarını bu muhteşem imparatorların para hırslarına, çocuklarını şehvet tutkularına ve hatta kanını gaddarlıklarına terk etmek zorunda kalınca, bir taş gibi tek kelime söylemez, bir ağaç kütüğü gibi de kıpırdamazdı. Aşağı halk tabakası her zaman bu biçimde davranmıştır. Tümüyle iradesiz ve sefil olduğundan, namusluca haz alamaz, haksızlıklara ve acılara duyarsız kaldığından bunlara namusluca katlanamaz. Bugün ise Neron'dan konuşulduğunu duyup da bu iğrenç ve pis hayvanın, bu aşağılık acayip yaratığın aile adından[29] dolayı bile titremeyecek hiç kimse görmüyorum. Yaşamı kadar iğrenç denebile-

[29] Gerçek ismi Lucius Domitius Ahenobarbus olan İmparator Neron'un Ahenobarbus olan aile adı, "tunçtan sakal" ya da "kızıl sakal" anlamına gelir.

cek ölümünden sonra, Roma halkı (oyunlarını ve şölenlerini anımsayarak), öylesine kederlenmişti ki, az kalsın yas tutacaktı. Eğer, iyi, ciddi ve emin yazar Cornellius Tacitus'un,[30] yasaları ve özgürlüğü rafa kaldırmış olan Julius Sezar'ın ölümünden sonra bu halkın tutumu üzerine yazdıkları göz önünde bulundurulursa, bunun hiç de acayip bir şey olmadığı anlaşılır. Bu kişide (Julius Sezar'da -çev.-) -kanımca- insanlığından başka değerli hiçbir şey bulunmadığından dolayı bu niteliği öylesine göklere çıkartıldı ki, asla olmamış en vahşi tiranın en büyük gaddarlığından bile daha fazla zarar verdi. Çünkü, gerçekten Roma halkı için kulluğu tatlılaştıran bu zehirli yumuşaklık oldu. Fakat ölümünden sonra, hâlâ ağzında şölenlerinin tadı olan ve cömertliğinin anısını taşıyan bu halk, onu saygı töreniyle yakmak için meydandaki sıraları canla başla taşıyıp bir yığın oluşturdu; daha sonra sanki halkın babasıymış gibi (ki sütun başlığında böyle yazılmıştı) anısına bir sütun dikip, onu öldürenlerin dışında yeryüzündeki hiçbir insana yapılmaması gereken onurlandırılıp yüceltilmeyi, ölmüş olan bu kişiye yaptı. Bundan başka, Roma imparatorları, genel olarak, halk tribünü sanını almayı da ihmal etmediler; çünkü bu görev kutlu ve kutsal sayılmasının yanında devletin bir lütfu olup halkın korunması ve savunulması amacıyla oluşturulmuştu. Bu sayede, imparatorlar, halkın bu görevin etkilerini hissetmeyip yalnızca adına önem vermesinden dolayı, kendilerine daha fazla güvenilmesini sağladılar.

Bunun karşıtı olarak, bugün, ortak iyilik ve halkın rahatlaması üzerine güzel sözler söylemekten geri du-

[30] Cornellius Tacitus,(I.S. 55-120) Romalı bir tarihçidir.

ramayan kişiler (krallar -çev.-), dolaylı bir biçimde de olsa en ufak bir kötülük yapmayanlardan daha iyi bir şey yapmış olmuyorlar. Çünkü, bu kişilerin bazı durumlarda çok incelikle kullanabildikleri formülleri[31] bilirsiniz. Fakat bunların birçoğu çok fazla küstah olduğundan yeterince incelik taşımaz. Asur kralları ve daha sonraları özellikle Med kralları, toplumun karşısına mümkün olduğunca geç çıkarlardı; böylece bu "aşağı halk tabakasında" kendilerinin insandan daha üstün bir şey olduklarına ilişkin bir kuşku yaratılırdı ve görmedikleri nesneler üzerinde kolayca imgeler oluşturan insanlar bu düş içinde bırakılırdı. Uzun süre Asur İmparatorluğu'nda bulunan tüm uluslar, bu gizin etkisiyle hizmet etmeye alışırlardı ve efendilerinin kim olduğunu bilmeden hatta bir efendileri olup olmadığını kendilerine sormadan daha gönüllü bir biçimde hizmet ederlerdi; hepsi de hiç kimsenin görmediği bu tek kişiden, bir inanç sonucu olarak korkarlardı. Mısır'ın ilk kralları kendilerini çok az gösterirlerdi; o zamanda, başlarında ya bir dal ya da ateş taşıyarak görünüşlerini değiştirirler ve kendilerini birer soytarı durumuna sokarlardı. Böyle acayiplik yaparak uyruklarında saygı ve hayranlık doğururken, aptal ya da kul-köle olmayan ve bunlara alışkın bulunmayan insanlar için ise, eğlence ve alay konusu olurlardı. Geçmiş devirlerdeki tiranların tiranlıklarını kurmak için ne gibi şeylerden yararlandıkları üzerinde konuşulduğunu işitmek ve bu aşağı halk tabakasının bulunduğu duruma layık olduğunu ve kendisine kurulan ağın içine düştüğünü anlayan tiranların küçük, basit

[31] La Boétie, bir baskıyı da bildirse yine da halkın iyiliği kavramına başvuran Fransız kraliyeti emir ve fermanlarının kullandıkları gerekçelerden dolaylı bir biçiminde söz ediyor.

araçları ne derece fazla kullandıklarını görmek, ne denli acınacak bir şeydir. Tiranlar, bu halkı her zaman öylesine kolay bir biçimde kandırdıkları için, onu hiç ciddeye alınayıp umursamadıkları zaman daha fazla kul-köle kılmışlardır.

Eski halkların gözü kapalı inandıkları bir başka güzel martavaldan da söz etmem gerekir herhalde. Bu halklar, Epirlilerin kralı Pyrrhus'un bir ayak başparmağının mucizeler yarattığına ve dalaklarından hasta olanları iyileştirdiğine sıkı sıkıya inanmışlardı.[32] Üstelik, ölü beden yakıldıktan sonra bu parmak, ateşe karşın, küllerin içinde sağlam kalmıştı diyerek bu masalı daha da zenginleştirmişlerdi. Böylece halk, her zaman yalanları kendisi yaratmış, sonra da bunlara inanmıştır. Birçok kişi bu çeşit martavallar yazmışlardır; fakat bunları kentlerin söylentilerinden ve halkın aşağılık konuşmalarından toplamış olduklarını görmek çok kolaydır. Asur'dan gelip İskenderiye'den geçerek İmparatorluğu ele geçirmek amacıyla Roma'ya giden Vespasius harikalar yaratmıştı.[33] Topalları iyileştiriyor, körlerin gözünü açıyordu; fakat yaptığı bu ve bunun gibi diğer güzel şeylerin içerdiği yalanı göremeyen kişi, onun iyileştirdiği körlerden daha da kördü. Tiranlar bile, insanların kendilerine kötülük yapan birisine katlanabilmelerini çok şaşırtıcı bulurlardı: Dini koruyucu olarak ön plana koymayı arzular ve hatta, mümkünse, kötü yaşamlarına destek olması için birkaç tanrısallık örneğinden faydalanırlardı.

---

[32] Pyrrhus (I.Ö. 318-272), uzun yıllar Romalılara karşı savaşmış olan Epir kralıdır.

[33] Vespasius, I.S. 69-79 yılları arasında hüküm sürmüş olan Roma İmparatorudur.

Vergilius'un Sibylie'ine ve cehennemine inanmak gerekirse, insanlarla alay etmiş ve Jüpiter olmak istemiş olan Salmoneus, şimdi yaptıklarının karşılığını görmekte ve cehennemin derinliklerinde,

Acımasız sıkıntılar çekmektedir, öykünmek istediği için
Olympos'un gök gürültüsü ile Jüpiter'in şimşeklerine.
Dört atlı arabasının üzerinde gitmişti yiğitçesine
Elinde sallayarak yanan meşalesini,
Yunan halkları arasından
Ve Elis ülkesindeki kentinin ortasından.
Meydan okuyup kalkışmıştı sahip çıkmaya
Yalnızca Tanrılara özgü olan bu onura.
Taklit edilemez yıldırım ile fırtınalara
Yeltenmişti bu akılsız kişi öykünmeye
Nallı atlarının tunç köprüde çıkardığı gürültüyle.
Ancak kudretli baba (Jüpiter -çev.-) -ki kötülüğü cezalandıran-
Atmıştı bulut kümeleri arasından
Alevler çıkaran ne bir ışık, ne bir meşale,
Fakat korkunç bir fırtınanın sert darbesi ile
Tepetaklak edip vurmuştu onu yere.[34]

[34] La Boétie, bu dizeleri İ.Ö. 70-19 yılları arasında yaşamış Romalı ozan Vergilius'un *Aeneis* adlı destanından (Virgile, *L'Énéide,* Flammarion, Paris, 1965, VI. kitap, 585-594, s. 143.) almıştır.
Salmoneus, Yunan mitologyasında, Zeus'a öykünmeye kalkışmış olan bir ölümlüdür.
Sibylle, Yunan mitologyasında, geleceği görüp söyleyen kadındır. Destanda, geleceğini öğrenmek için Hades'e (yeraltındaki ölüm ülkesine) inen Aineias'e eşlik etmiştir.
Aineias, Aphrodite'nin oğludur. Mitologyaya göre, Troia'nın düşmesinden sonra kaçıp denize açılmış ve uzun serüvenlerden sonra Italya'ya ulaşıp Roma kentini kurmuştur.

Yalnızca aptallık eden bu kişiye şimdi cehennemde böyle davranıldığına göre, kanımca, kötülük yapmak için dini kullanmış olan kişiler, orada tam da layık oldukları bir davranış ile karşılaşacaklardır.

Bizimkiler Fransa'yı çeşitli şeylerle, kurbağalar, zambak çiçekleri, (kutsal) tüp ve savaş bayrağı[35] ile doldurdular. Nasıl olursa olsun, bana göre ben yine de inanmamazlık etmek istemiyorum; çünkü her zaman, barışta öylesine iyi, savaşta öylesine yiğit krallarımız olduğu için, biz ve atalarımız bunlara inanmamazlık edecek hiçbir durumla karşılaşmadık. Üstelik bizimkiler kral olarak doğarlar ve öyle görünüyor ki, doğa tarafından seçilip krallığın yönetimi ve korunması için doğmuşlardır. Eğer krallarımız böyle olmasalardı, yine de tarihimizin gerçeğini tartışmak ve bu gerçeği özel bir biçimde didik didik etmek şeklinde bir tartışmaya girmek istemiyorsam, bunun nedeni bu güzel devleti devirmemek içindir. Bu devlette şimdi gülünç bir kılıktan kurtulup, Ronsard'ımız, Baïf'imiz ve Du Bellay'imiz[36] tarafından baştan aşağıya yenilenmiş Fransızca şiirimiz, büyük bir uğraşın içine girmektedir. Bu kişiler şiirimizi dilimizle birlikte öylesine ileriye götürüyorlar ki, kısa bir süre sonra bu alanda ne Yunanlıların ne de Latinlerin bizim fazla önümüzde bulunamayacaklarını, olsa olsa öncelik hakkına sahip olacaklarını umut etmekte bir sakınca görmüyorum. Birçok kişi, ritmimizi (ki bu sözcüğü isteyerek kullanıyorum ve bu beni rahatsız etmiyor) mekanik bir biçim içine sokmuştu; böyle olmakla birlikte,

---

[35] Fransa krallarının iktidarlarını kutsallaştırıp pekiştirmek için kullandıkları çeşitli simgeler.

[36] Ronsard (1524-1585), Baïf (1532-1589) ve Du Bellay, (1522-1560), Fransız ozanlarıdır.

ritmimizi yeniden soylulaştıracak ve ona ilk ününü kazandıracak yeterince kişi görüyorum. Fakat Ronsard'ımızın şiir dehasının **Franciade**'ında ne kadar rahatlıkla ve zevkle süsleyeceğini görür gibi olduğum kral Klovis üzerine yazılmış güzel masalları, ritmimizden çıkarmakla ona zarar vermiş olurum. Ronsard'ın önemini anlıyorum, keskin zekâsını tanıyorum, inceliğini, zerafetini biliyorum. Vergilius'un "Ve gökyüzünün kalkanları yere atıldı." diyerek Romalıların kalkanlarının[37] davasını üstlendiği gibi, o da savaş bayrağının davasını üstlenecektir. Atinalıların Erekhteus'un sepetini gözettikleri kadar o da bizim (kutsal) tüpümüzü gözetecektir; hâlâ Minerva kulesinde duran silahlarımızdan söz edecektir.[38] Elbette, kitaplarımızı yalanlamak istemekle ve şairlerimizin alanları üzerinde boy göstermekle hakaret edici olurum. Fakat, aklımın başka taraflara gidip beni uzaklaştırdığı konuya, yani tiranların kendilerini güvence altına almak için, her fırsatta, halkı yalnızca boyun eğmeye ve kulluğa değil, fakat körü körüne bağımlılığa da alıştırmaya uğraşmaları olgusuna geri döneyim. Demek ki buraya kadar, insanların gönüllü hizmet [kulluk] etmeleri üzerine söylediklerim, tiranlara yalnızca kaba ve aşağı halk bakımından yararlı olabilir.

Fakat şimdi (kanımca) önemli bir noktaya, hükmetmenin sırrına ve işleme aracına, tiranlığın desteği ve temeline geliyorum. Benim görüşüme göre, muhafızların kargılarının, gece bekçilerinin konumlarının tiranı ko-

---

[37] "Romalıların Kalkanları", Roma mitologyasında, Romulus'tan sonra Roma'nın ikinci kralı Numa Pompilius'un ayaklarının dibine gökten düşen bronz kalkan efsanesini içerir.

[38] Erekhteus, üstü insan altı yılan biçiminde olan ilk Attika kralıdır. Efsaneye göre Atina'yı kuran bu kral bedeninin alt kısmını saklamak için at arabasını icat etmişti. Minerva, tanrıça Athena'nın Latince adıdır.

ruduklarını düşünen kişi tümüyle yanılmaktadır. Tiranlar, kanımca, bunları güvendiklerinden dolayı değil de daha çok usul gereğince ve bir korkuluk gibi kullanırlar. Kolluk güçleri, sarayları, hiçbir araçları olmayan beceriksizlerin içeriye girmesinden korurlar; yoksa iyi silahlanmış kişilerin her hangi bir girişimde bulunmalarından değil. Hiç kuşkusuz, Romalı imparatorlar arasında güvenlik güçlerinin yardımıyla her hangi bir tehlikeden kurtulabilmiş çok az imparator bulunduğu gibi, birçoğu da kendi koruyucuları tarafından öldürülmüştür. Tiranı koruyanlar süvari bölükleri, yaya insan sürüleri ya da silahlar değildir. İlk bakışta inanmak istenmez, fakat gerçektir: Tirana destek olan ve tüm ülkeyi kulluk altında tutan hep dört ya da beş kişidir. Her zaman için beş ya da altı kişi tiranın gözüne girmiş, gerek kendilerinden gelen istekle, gerek tiranın çağırmasıyla ona yaklaşmış ve böylece gaddarlıklarının, eğlencelerinin yoldaşı, zevklerinin pezevengi ve yağmaladıklarının ortağı olmuşlardır. Bu altı kişi şeflerini toplum için kötü olması gerektiği doğrultusunda etkiler ve bu kötülüğün yalnızca şefin kötülüklerinden değil, fakat kendilerininkinden de kaynaklanmasını sağlar. Bu altı kişinin de çıkar sağladıkları altı yüz kişisi vardır. Altı kişi tirana ne yapıyorlarsa, bu altı yüz kişi de altı kişiye aynı biçimde davranır. Bu altı yüz kişi, buyrukları altında altı bin kişiyi tutar; kendilerinin para hırslarında ve gaddarlıklarını uygulamalarında yardımcı olmaları, gerektiğinde bu gaddarlıklarını uygulamaları için ve öylesine çok kötülük yapsınlar ki ancak kendilerini yasa ve ceza araçlarının sayesinde koruyabilsinler diye bu altı bin kişiye, toplumsal konumlarını yükselterek, ya eyaletlerin ya da maliye işlerinin yönetimini verirler. Bunlardan sonra gelenler çok daha fazla kalabalıktır. Bu ağı çözmeye kalkı-

şacak kişi, Homeros'ta zinciri çekerek tüm Tanrıları kendi yanına getireceğiyle övünen Jüpiter gibi, tirana da bu ağın yardımıyla altı bin kişi değil, fakat yüz binlerin, milyonların bağlandığını görecektir. Bu nedenden dolayı Julius'un (Sezar -çev.-) zamanında, senatörlerin sayısı artmış, yeni görevler oluşturulmuş, buralara atamalar yapılmıştır; bunları adaletin yeniden düzenlenmesi olarak değil de tiranlığın yeni destekleri biçiminde yorumlamak gerekir. Kısacası, bu duruma, tiranların sağladığı ayrıcalıklar, çıkarlar ya da yeni kazançlarla ulaşılır; çünkü hemen hemen, özgürlükten hoşlanan insanlar kadar, tiranlığın onlara faydalı göründüğü insanlar da vardır. Aynı şekilde, doktorların, "eğer bedenimizde çürümüş bir bölge varsa ve o andan sonra başka bir kısmında bir şey harekete geçmişse, bu şey hemen bozulmuş bölüme gider", dedikleri olgu gibi, bir kral kendini tiran olarak bildirdiği andan başlayarak krallığın tüm kötü tabakaları, tüm ayak takımı - ki bunlarla kastetmek istediğim bir devlette ne fazla kötülük ne de fazla iyilik yapamayacak hırsızlar ve kulağı kesikler değil, fakat ateşli bir yükselme hırsıyla ve hatırı sayılır bir para tutkusuyla suçlandırılan kişilerdir - ganimetten pay alabilmek ve büyük tiranın altında kendilerini küçük tiranlar yapabilmek için çevresinde toplanıp onu desteklemeye başlarlar. Tıpkı büyük hırsızların ve tanınmış korsanların yaptıkları gibi, birileri ülkeyi tanımaya çalışır, diğerleri yolcuları soymak amacıyla gözetler; birileri tuzak kurmuştur, diğerleri ise pusudadır; birileri kılıçtan geçirirken diğerleri insanları soyar. Aralarında ganimetin ya da hiç olmazsa bu ganimetin aranışının kokusunu almayan tek kişi yoktur. Söylendiğine göre, Büyük Pompeius'un[39] Kilik-

[39] Pompeius (I.Ö 106-48), Romalı general ve devlet adamıdır.

yalı korsanlara karşı gönderilmek zorunda kalınışı, bunların yalnızca çok sayıda olmaları değil, fakat dahası, seferlerinden dönüşte limanlarda kendilerini güvence altına sokmak için birçok güzel ve büyük kentin ittifakını kazanmaları ve karşılığında ödül olarak onlara yağma ettiklerinin bir bölümünü vermeleri nedeniyledir.

Böylece tiran, uyruklarını birbirlerine kırdırarak kulluklaştırır [köleleştirir] ve öyle kişiler tarafından korunur ki, eğer bu kişiler biraz değerli olsalar tiranın bunlardan kendisini koruması gerekecektir. Fakat, yaygın olan şu sözdeki gibi, tiran odunu yarmak için yine odundan çıkardığı yongayı kullanmaktadır. İşte onun muhafızları, mızraklı askerleri, polisleri; bu kişilerin de tirandan acı çektikleri olmaz değil. Fakat Tanrı ve insanlar tarafından terkedilmiş, kaybolmuş bu kişiler, kötülüğe katlanmaktan hoşnutlar. Çünkü onlar da aynı kötülüğü, kendilerine bunu yapmış olan kişiye değil de, aynı onlar gibi kötülük görmüş olan, fakat başkalarına benzerini yapamayan kişilere karşı uyguluyorlar. Böyle olmakla birlikte, halkı kulluklaştırmak ve tiranlık işlerini yapmak için tiranın kapısında bekleyen bu kişilerin kötülüklerini görmek beni şaşırtıyor; fakat arada sırada, büyük aptallıklarından dolayı onlara acıyorum da. Çünkü gerçekten tirana yaklaşmak, özgürlükten biraz daha uzaklaşmak ve (söz gelişi) kulluğa dört elle sarılmaktan başka bir şey olabilir mi? Bu kişiler yükselme özentilerinin ufak bir parçasını terk etsinler, para tutkusundan arındırsınlar biraz kendilerini, sonra içlerine bakıp tanısınlar kendilerini ve işte o zaman ellerinden geldiğinde ayaklarının altına aldıkları ve kürek mahkûmları ya da kölelerden daha beter kıldıkları köylüleri göreceklerdir; böylesine kötü davranılan bu kişilerin kendileriyle kar-

şılaştırıldığında daha talihli ve biraz daha özgür olduklarını göreceklerdir. Köylü ve esnaf, ne kadar kulluklaştırılmış olursa olsun yalnızca kendilerine söyleneni yerine getirmekle yükümlüdür. Fakat tiran, kendine yakın olan diğer kişilerin alçaklaştıklarını ve kendinden lütuf dilendiklerini görür. Bu kişilerin tiranın söylediklerini yapmaları yeterli değildir; onun ne istediğini düşünmeleri ve hatta onu memnun edebilmek için düşüncelerini öngörmeleri gerekir. Tirana yalnız itaat etmekle kalmayacaklar, onu hoşnut da edecekler, işlerini yapmak için uğraşacaklar, didinecekler, onun keyifli olmasından haz duyacaklar ve kendi kişisel beğenileri yerine onunkileri benimseyerek mizaçlarını, doğal yapılarını değişmeye zorlayacaklardır. Tiranın söylediklerine, sesine, işaretlerine, gözlerine dikkat etmeleri gerekecek ve de arzularını bilebilmek ve düşüncelerini seçebilmek için sürekli olarak tetikte bulunacaklardır. Bu mutlu bir biçimde yaşamak mıdır? Buna yaşamak denebilir mi? Bunları iyi doğmuş bir insana değil, fakat yalnızca sağduyuya sahip bir kişiye ya da hiç olmazsa bir insan çehresi olan kişiye söylüyorum. Kendine ait hiçbir şeye sahip olmayarak ve rahatını, özgürlüğünü, bedenini ve yaşamını başkasının ellerine vererek yaşamaktan daha sefil bir durum olabilir mi?

Bu kişiler zengin olmak için hizmet [kulluk] etmek isterler. Fakat kendilerine ait olacak hiçbir şey kazanamazlar; çünkü kendilerinin bile kendilerine ait olduğunu söyleyemeyecek durumdadırlar. Tiranın hükmü altında hepsi de kendilerine özgü bir şey elde edebileceklerini sanıp zenginlikleri elde edeceklermiş gibi davranırlar ve herkesin her şeyini almaya yarayan ve kimsenin "bu benimdir" diyebilecek kadar bile hiçbir şey bı-

rakmayan bu gücü, ona kendilerinin verdiğini unuturlar. Zenginlik kadar insanları tiranın gaddarlığına kul kılan hiçbir şey olmadığını ve yine zenginlik kadar tirana karşı işlenmiş ölümü hak eden bir başka suçun bulunmadığını görürler. Tiran yalnızca zenginliği sever; yalnızca onu imrendirircesine dolgun ve alık bir biçimde kendilerini kasaba sunar gibi huzuruna çıkan zenginleri yok eder. Bu gözdeler, tiranların çevresinde çok zenginlik kazanmış kişiler bulunduğu gibi, bir süre para ve mal biriktirip daha sonra hem bunları hem de yaşamlarını kaybeden kişilerin de olduğunu pek hatırlayamıyorlar. Zenginlik kazanmış kişilerden ne kadar azının bunu korudukları düşüncesi akıllarının ucundan bile geçmiyor. Tüm eski tarihler gözden geçirilince, tüm hatıralar anımsanınca, kötü yollarla prenslerin gözüne girip bunların kötülüklerine sahip olan ya da kullanan veya bunların saflıklarından faydalanan kişilerin ne kadar çok sayıda oldukları ve de sonunda bu kişilerin yine prensler tarafından yok edildikleri görülecektir; prensler bu kişileri yükseltmek için hiçbir güçlük çekmedikleri gibi daha sonraları bunları korumak hakkındaki düşüncelerini kolayca değiştirmişlerdir. Hiç kuşkusuz, kötü krallıkların yakınlarında hiç olmazsa bir kez bulunmuş çok sayıdaki insanın içinde, başkalarına karşı tiranın gaddarlığını körüklemeye öncülük yapıp bu gaddarlığa kendilerinin de maruz kalmadığı çok az kimse vardır, hatta hemen hemen hiç kimse yoktur. Çoğunlukla tiranın lütfunun gölgesi altında başkalarının malları ve makamları sayesinde zenginleşen kişiler, başkalarını da kendi malları ve makamları ile zenginleştirmişlerdir.

İyilikte öylesine ileri gitmiş ve erdem ile doğruluğun onlarda öylesine parladığı iyi insanlar arasında tiran

tarafından sevilmiş birisi bulunduğu zaman, bu kişinin erdemine yakından bakıldığında bunun en kötü kişilerde bile saygı uyandırdığı görülür; fakat iyi insanlar bile kendilerini sürdürmeyi bilemezler; bir bakıma bunların ortak kötülüğü algılamaları ve tiranlığın kendi zararlarına olduğunu hissedip anlamaları gerekmektedir. İşte bir iyi insanlar üçlüsü oluşturan Seneca, Burrhus ve Thraseas;[40] içlerinden ikisini kötü yazgıları bir tirana yaklaştırmış ve onun işlerinin yürütülmesini ellerine teslim etmişti; ikisi de tiran tarafından seviliyor ve saygı görüyordu; diğeri ise onu eğiten kişiydi ve çocukluğunun eğitimi, kendisi için, onun dostluğunun güvencesini oluşturuyordu. Fakat bu üç kişi de korkunç ölümleriyle, kötü efendilerin sözüne ne kadar az güvenilebileceğine yeterince tanıklık etmişlerdir. Gerçekten, kendisine boyun eğmekten başka bir şey yapmayan ülkesinden nefret edecek kadar katı yüreği olan bu kişiden ne gibi bir dostluk beklenebilir ki? Sevmeyi bilemeyen bu kişi, kendi kendini güçsüzleştirir ve imparatorluğunu yıkar.

Eğer bu kişilerin dürüst bir biçimde yaşadıkları için kötü bir sonları oldukları ileri sürülmek isteniyorsa, tiranın çevresine dikkatlice bakıldığında, onun gözüne girip durumlarını kötülüklerle sürdüren kişilerin de yerlerini uzun süre koruyamadıkları görülecektir. Böylesine terk edilmiş aşktan, böylesine inatçı sevgiden söz edildiğini kim duymuştur? Kim, bu tiranın Poppea'ya olduğu kadar bir erkeğin bir kadına tutkunca bağlandığını okumuştur? Oysa daha sonra Poppea onun tarafından zehirlenmişti. Annesi Agrippina, ona imparatorluk-

[40] Üçü de Neron'un çevresinde, hizmetinde bulunmuş kişilerdir. Sonraları Neron tarafından suçlanmışlardır; Seneca ve Thraseas intihar etmek zorunda kalmış, Burrhus ise bazı kaynaklara göre Neron tarafından zehirlenmiştir.

ta yer açmak için kocası Clodius'u öldürmüştü. Neron'u kendine bağlamak için ona hiçbir zorluk çıkarmamakla kalmamış, her yaptığına da göz yummuştu. Demek ki, kendi oğlu, sütüyle beslediği çocuğu, kendi elleriyle tahta çıkardığı imparatoru tarafından Agrippina birçok kez ihanete uğrayıp sonunda da ölüme gönderilmişti; eğer Agrippina'nın cezası ona bu cezayı veren kişi değil de başka birisi tarafından verilmiş olsaydı, hiç kimse onun bu cezayı hak etmediğini söyleyemezdi. İmparator Clodius kadar rahatlıkla kullanılan saf, ya da daha açık söylemek gerekirse, böylesine budala bir kimse olmuş mudur? Acaba onun Messalina'ya delicesine aşık olduğu kadar bir kadına böylesine tutulmuş bir başkası var mıdır? Sonunda, Messalina'yı celladın ellerine teslim etmişti. İyilik yapmayı bilmedikleri için, budalalık sürekli olarak tiranlarda bulunur. Fakat, sonuç olarak, akılları ne kadar kıt olursa olsun, kendilerine yakın kişilere karşı gaddarlık etmeleri için onlarda aklın nasıl uyandığını anlayamıyorum. Karısı olmadan yaşamayacak gibi gözüken kişinin [tiranın], çok sevdiği karısının çıplak boynunu görüp söylediği bu anlamlı söz çok yaygındır: "Benim buyurduğum anda bu güzel boyun hemen kopartılacaktır." İşte bunun için, genellikle eski tiranların birçoğu gözdeleri tarafından öldürülmüşlerdir; tiranlığın doğasını tanıyan bu kişiler, tiranın erkinden çekindikleri gibi onun istencine karşı kendilerini güvence altına da alamazlar. İşte bundan dolayı, İmparatorların hemen hemen hepsi, tıpkı Domitianus'un Etienne, Commodius'un bir kadın dostu ve Antoninus'un Macrina tarafından öldürülmesi gibi öldürülmüşlerdi.[41]

[41] Domitianus (80-96), Commodius (180-192) ve (Caracalla lakabıyla bilinen) Antoninus (211-217), belirtilen tarihlerde hüküm sürmüş Roma İmparatorlarıdır.

Hiç kuşkusuz, tiran hiçbir zaman ne sevilir ne de sever. Kutsal bir sözcük, aziz bir şey olan dostluk, yalnızca iyi insanlar arasında bulunur ve karşılıklı saygı ile kurulur; yapılan bir iyilikle değil de daha çok iyi bir yaşamla sürdürülür. Bir kişiyi başka birisinin güvenilir dostu kılan, onun doğruluğunu kavrayıp güvenine sahip olması ve onun iyi doğal yapısını, dürüstülüğünü ve tutarlılığını bilmesidir. Gaddarlığın, namussuzluğun, adaletsizliğin olduğu yerde dostluk olamaz. Kötüler kendi aralarında toplanınca bu bir komplo olur, yoksa bir arkadaş topluluğu değil. Birbirleriyle konuşmazlar, fakat birbirlerinden çekinirler. Dost değil suç ortaklarıdırlar.

Böyle bir neden olmadığı zaman bile, tiranda güvenilir bir aşk bulmak hiç de kolay değildir; çünkü herkesin üstünde olan ve hiçbir arkadaşı bulunmayan bu kişi, zaten dostluğun sınırlarının ötesindedir. Adil bir şekilde ekmeğini elde edip dürüstlükten sapmamak isteyen kişi, her zaman diğerlerinin eşiti olarak kabul eder kendini. İşte bu nedenden dolayı birbirlerinin benzeri ve yoldaşı olan hırsızlar arasında ganimetin paylaşımında bir çeşit dürüstlük vardır, birbirlerini sevmeseler de hiç olmazsa birbirlerinden çekinirler; birliklerini bozarak kuvvetlerini zayıflatmak istemezler. Fakat tiranın gözdeleri, tiran onlardan, her şeyi yapabileceğini, istencini akıl yerine koyup kendisini zorlayan ne bir yasanın ne de bir ödevin bulunduğunu ve hiçbir yoldaşa sahip olmayıp herkesin efendisi olduğunu öğrendiği sürece, tirana karşı hiçbir zaman herhangi bir güvenceye sahip olamazlar. Öyleyse açıkca görünen bu kadar örneğe ve bu denli büyük tehlikeye karşı hiç kimsenin başkalarının başına geleni farkedip bilge olmak istememesi acınacak bir şey değil midir? Tirana böylesine gönüllü yaklaşan bu kadar

insana, (masalın anlattığına göre) hasta numarası yapan aslana tilkinin söylediği şu sözleri söylecek cüretli ve yürekli tek bir kişi bile çıkmaz: "Mağaranda seni ziyarete gelmeyi gönülden isterim; fakat sana doğru gelen bir sürü hayvan izi görmeme karşı senden uzaklaşan tek bir iz bile göremiyorum."

Bu sefil insanlar, tiranın hazinelerinin parladığını görüyorlar ve hepsi onun tantanasının saçtığı ışıklara şaşkınlıkla bakıyorlar; bu aydınlık tarafından cezbedilip yaklaşıyorlar ve onları kül etmekten geri kalmayacak olan alevin içine girdiklerini fark edemiyorlar. Bu şekilde, (masalların anlattığına göre) bilge Prometheus'un getirdiği ateşin parlaklığını gören dalgın Satyr bunu öylesine güzel bulmuştu ki, gidip ateşi öpmüş ve yanmıştı. Yine aynı şekilde, şair Lucan'ın[42] söylediğine göre, ateş ışıldadığı için belli bir haz alacağını umut ederek onun içine giren kelebek, başka bir erdemi, yakıcı bir erdemi tatmıştı.

Bu gözdelerin, hizmet ettikleri kişinin elinden kurtulduklarını kabul edelim bir kez. Fakat ondan sonra gelen kralın elinden kendilerini kurtarmaları olanaksızdır. Eğer bu kral iyiyse, davranışını anlayışla karşılamak ya da hiç olmazsa, bu durumun akla uygun olduğunu kabul etmek gerekir. Eğer kral kötü ve onların eski efendilerinin bir benzeriyse, kendine özgü gözdelere sahip olmaktan geri kalmayacaktır; genel olarak, bu gözdeler kendilerinden öncekilerin yerlerine sahip çıkamazlarsa, hatta bunların mallarını ve yaşamlarını ellerinden alamazlarsa rahat edemezler. Nasıl oluyor da, böylesine büyük bir tehlikesi ve böylesine az bir güvencesi olan

[42] La Boétie'nin sözünü ettiği, İtalyan hümanist şair Francesco Petrarca'dır (1304-1374).

bu belâlı yeri elde etmek ve bu çok zararlı efendiye büyük bir ızdırap içinde hizmet etmek isteyen bazı kişiler bulunabiliyor? Gece gündüz tek bir kişiyi hoşnut kılmayı düşünmek ve bununla birlikte yeryüzündeki hiçbir insandan korkulmayacak kadar bu tek kişiden korkmak; darbenin nereden geleceğini kestirmek, tuzakları seçmek, yoldaşların entrikalarını hissetmek için sürekli olarak gözü tetikte, kulağı kirişte tutmak ve ne açık bir düşman ne de güvenli bir dost bulunduğundan her kişinin yüzüne gülüp herkesten çekinmek, sürekli güleç bir çehre ve donuk bir yürek taşıyarak neşeli olamamak, içine kapalı olmaya da cüret edememek. Tüm bunlar, ey Tanrım, ne biçim bir ızdıraptır, ne büyük bir acıdır?

Fakat bu büyük acının karşılığı olarak aldıklarının ve uğraşlarından, sefil yaşamlarından elde ettiklerinin ne olduğunu görmek büyük bir zevktir. Doğal olarak halk, katlandığı acıdan dolayı tiranı değil, fakat kendini yönetenleri suçlar; halklar, uluslar, köylüsünden çiftçisine dek herkes, birbirleriyle yarışırcasına, bu kişilerin adlarını bilir, onların erdemsizliklerini açığa vururlar; bunların hakkında binlerce aşağılayıcı söz, hakaret ve beddua ederler. Tüm duaları ve tüm dilekleri bu kişilere karşıdır. Tüm belâlardan, her veba salgınından ve her kıtlıktan dolayı bunları sorumlu tutarlar; arada sırada, bu kişilere bazı yapmacık saygı gösterisinde bulundukları zaman bile içlerinden bunlara sayıp söver ve bunlara karşı vahşi hayvanlara duyduklarından daha da fazla tiksinme duyarlar. İşte insanlara yaptıkları hizmetten dolayı elde ettikleri şöhret ve onur budur; insanlar bunların her birini paramparça etseler bile, yine de ızdıraplarını ne rahatlatabilirler ne de yarı yarıya yatıştırabilirler. Elbette, bu kişilerin ölümünden sonra gelen ku-

şaklar, hiçbir zaman bu Halk Yiyicilerinin[43] adlarını bin kalemin mürekkebiyle karalamayacak kadar tembel olmazlar; böylece şöhretleri binlerce kitap içinde ayaklar altına alınır ve sonraki kuşaklar tarafından -söz gelimi- süründürülen kemikleri bile, sürmüş oldukları kötü yaşamdan dolayı, ölümlerinden sonra bu Halk Yiyicilerini cezalandırmaya devam ederler. Demek ki öğrenelim artık, öğrenelim iyi davranmayı. Ya onurumuz için ya da bu erdemin sevgisi için, gözlerimizi gökyüzüne, tüm yaptıklarımızın tanığı ve tüm suçlarımızın doğru yargıcı olan yüce Tanrı'ya kaldıralım. Kanımca, doğru düşünüyorum ve yanılmıyorum; çünkü tümüyle özgürlükçü ve yumuşak huylu olan Tanrı'ya tiranlıktan daha aykırı bir şey olamaz ve Tanrı orada (cehennemde -çev.-) tiranlarla suç ortakları için bazı özel cezalar hazırlamıştır.

[43] Homeros'un *Iliada*'da bazı krallar için kullandığı kavram.

Prof. Dr. Mehmet Ali Ağaoğulları

La Boétie ve Siyasal Kulluk

La Boétie ve Siyasal Kulluk

GİRİŞ

Son yıllarda Fransa'da yeniden "keşfedilmeye" başlanan bir XVI. yüzyıl düşünürü var: Etienne de La Boétie ve yapıtı *Discours sur la Servitude Volontaire (Gönüllü Kulluk Üzerine Söylev)*. Uzun süre derin bir unutkanlığın içine gömülmüş olan bu küçük yapıtın, bugün "Siyasal düşünceler tarihi" uzmanlarınca öneminin kavrandığını ve hak ettiği yere oturtulduğunu gözlemliyoruz. Yakın dostu büyük Fransız düşünürü Montaigne'in "Kanımca, La Boétie çağımızın en büyük insanıdır" diye söz ettiği bu düşünürün unutkanlık çemberini kırması, ancak yapıtının yeniden bir yorumlama-çözümleme süzgecinden geçirilmesiyle mümkün olmuştur. Yapıt, yüzyıllar boyunca militan bir çerçeve içine konmuş ve bu açıdan değerlendirilmiştir. Siyasal çatışmaların ekseni ve niteliği değiştikçe, **Söylev**'e atıfta bulunup onu kendi görüşleri doğrultusunda kullanan yeni siyasal güçler belirmiştir. Fransız Calvincileri olan *Huguenot*'lardan

cumhuriyet yandaşlarına, 1789 devrimcilerinden XIX. yüzyılın "yükselen" proletaryasına değin çeşitli güçler, **Söylev**'i kurulu düzene, siyasal iktidara karşı çıkış duygularını dile getirip pekiştiren bir yapıt olarak algılamışlar ve onu bu yönde okumuşlardır. İçerdiği temel siyasal görüşler fark edilememiş olan **Söylev**, sonuç olarak, her militan risalenin, her siyasal hiciv yazısının başına gelenle karşılaşmış, yani unutkanlığın içine düşmüştür.

Oysa La Boétie, döneminin somut koşullarından bağımsız, çağının çok ilerisinde bir yapıt oluşturmuştur. Fakat bununla, La Boétie'nin çağının ve toplumunun dışında, onlardan soyutlanmış bir biçimde düşünce ürettiğini söylemek istemiyoruz. O da her düşünür gibi, döneminin toplumsal ve siyasal olgularından hareket etmiştir. Bununla birlikte, oluşturduğu siyasal düşünceler, bugünün insanını da doğrudan ilgilendiren temel sorunlara değindiklerinden dolayı, tarihsel boyutlarını aşıp bize kadar ulaşmışlardır. Bu olgu, bir bakıma düşüncenin belli bir "göreceli özerklik" taşımasından ileri gelmektedir. Bunun içindir ki, bir Platon, bir Machiavelli ya da bir Hobbes, düşüncelerini, içinde bulundukları zaman ve mekân kesitinin sınırlamalarından kurtarmışlar ve onlara "evrensel" bir nitelik kazandırmışlardır. Bu düşünürler, toplumlarına özgü sorunları kendi görüşleri doğrultusunda çözmeye uğraşırlarken, siyaset alanına genellemeler çerçevesinde yaklaşmışlardır. Siyaset olgusunu, tarihsel süreç içindeki belli bir toplumun ve o toplumun insanı açısından değil de, *zoon politikon'la* yani "siyasallaşmış" insanla birlikte ortaya çıkan genel siyasal sorunlar açısından ele almışlardır.

La Boétie, bu özelliğe sahip olmaktan da öte, sözünü ettiğimiz düşünürlerden farklı olarak militan bir tu-

tum takınmamıştır; **Söylev**'i siyasal arenada çarpışan taraflardan birini desteklemek amacıyla kaleme almamıştır. Yapıtı ne tiranlığın ya da monarşinin yergisi, ne de cumhuriyetin ya da demokrasinin övgüsüdür. **Söylev**'in hemen başında La Boétie, çeşitli hükümet biçimleri üzerinde tartışmak istemediğini, monarşinin öteki rejimlerden daha mı iyi, yoksa daha mı kötü olduğu sorunuyla ilgilenmediğini belirtir. Bunu söyleyerek, yapıtının sınırlarını ortaya koymaya çalıştığı sanılmasın. Tam tersine La Boétie, siyaseti geniş anlamı içinde ele alarak onu kendine konu edinir; bir başka deyişle, siyasetin şu ya da bu dış görünümünü değil, fakat doğrudan doğruya özünü açıklamaya yönelir.

Siyaset olgusunu iktidar ilişkileri biçiminde algılayan La Boétie, bugün bile kafaları kurcalayan, "insanların nasıl olup da itaat ettikleri, üstelik itaat etmekle kalmayıp boyun eğmeyi, hatta kulluk etmeyi arzuladıkları" sorununu yapıtınının odak noktasına yerleştirir. Onun için, siyaset üzerinde düşünmek, yönetilenler durumunda olan insanların bu durumda kalmak istemelerinin nedenlerinin araştırılması olmaktadır. Fakat La Boétie, iktidar olgusunu ve bunun idelolojik dayanaklarını (geniş anlamda hegemonyayı) irdelemekle yetinmez; iktidar ilişkileri ağının en üst düzeyde kurumsallaşmış biçimine, bir başka deyişle devlet sorununa yönelir. Tiranın ya da "Bir" in iktidarından yola çıkarak XVI. yüzyıl Fransa'sında artık açıkca belirginleşmeye başlayan modern devletin gerçeğine ulaşır. Bu bakımdan *Gönüllü Kulluk Üzerine Söylev,* gerçekte, devlet iktidarının özü üzerine, (kavram La Boétie tarafından kullanılmamış olsa da) devlet egemenliğinin niteliği üzerine yapılmış bir söylevdir.

Bu deneme yazımızda **Söylev**'i, yukarıda belirtilen temel kavramlar (yani iktidar, hemegonya ve devlet) çerçevesinde üç ayrı bölüm olarak irdeleyip yorumlamaya çalışacağız.

I. İKTİDAR

Söylevin yüzeysel bir okunuşu, bu yapıtın tiranlığın bir yergisi biçiminde algılanmasına neden olabilir. Oysa yukarıda belirttiğimiz gibi La Boétie'nin amacı, herhangi bir siyasal rejimin yergisini ya da övgüsünü yapmak değildir. Üstelik, siyasetin ne olduğunu açıklamaya yönelen La Boétie, tüm siyasal rejimlerin ya da tüm siyasal iktidar biçimlerinin aynı kapıya çıktıkları, yani hepsinin kötü oldukları inancını taşımaktadır. Fakat böylesine olumsuz bir görüşü benimseyen yazarın "radikal bir anarşist" tutumu takınarak her türlü yetkeyi (otoriteyi) yadsıdığı sanılmasın. Örneğin, aile içinde oluşan iktidar ilişkilerine karşı değildir; dahası, aile büyüklerine itaat etmenin insanın doğal yapısından kaynaklandığını ve aklın buyruğuna uygun düştüğünü açıkça belirtmektedir.

La Boétie'nin irdeleyip büyük bir kötülük olarak betimlediği iktidar, toplumdaki bireylerin tümü üzerinde etkisini hissettiren ve toplumun yazgısını belirleyen iktidardır; bir başka deyişle siyasal iktidardır söz konusu olan.[1] Ancak, siyasal antropolojinin bulguları göz önünde bulundurulduğunda, **Söylev**'de sözü edilen siyasal ik-

[1] La Boétie, yapıtında "siyasal iktidar" kavramını kullanmamıştır. Bu olguyu, yönetenler açısından "güç" *(puissance)* ya da yalnızca "iktidar" *(pouvoir)*, yönetilenler bakımından ise "gönüllü kulluk" *(servitude volontaire)* olarak adlandırmıştır.

tidar olgusunun (özellikle XVI. yüzyıl bilgi birikiminin yetersizliğinden dolayı) sınırlı bir alan içine oturtulduğu ya da daha doğrusu bunun yalnızca belli bir düzeyinin ele alındığı görülür. Günümüz antropologlarının büyük bir bölümü, siyasetin (ve buna bağımlı olarak siyasal iktidarın) bütün toplumsal formasyonlara içkin olduğu görüşünde birleşmektedirler.[2] Pierre Clastres'in "(siyasal) iktidarın bulunmadığı toplum yoktur." deyişi, bu görüşü çok açık bir biçimde özetlemektedir.[3] Her türlü toplumsal yaşam, siyasal iktidar ilişkilerini zorunlu olarak yaratmakla birlikte, bu ilişkilerin aldıkları biçimler büyük farklılıklar gösterir. Örneğin, özellikle "ilkel" toplumlara özgü farklılaşmış, dağınık siyasal iktidarla belli bir merkezde toplanıp kurumsallaşan siyasal iktidar arasında bir benzeşim kurmak epey güçtür. Soruna bir açıklık getirmek için Jean-William Lapierre'in yapmış olduğu dokuz ayrı siyasal iktidar düzeyi sınıflandırmasından yararlanılabilir.[4] La Boétie'nin siyasal iktidar anlayışı sekizinci düzeye uygun düşmektedir. Bu düzeyde toplumsal erk, (meşru şiddet kullanımı biçiminde) hükmedenlerin elinde toplanmış ve uzmanlaşmış bir hükümet aygıtı belirmiştir; yani siyasal iktidar kurumsallaşmış ve "egemen" devlet ortaya çıkmıştır. Bu açıdan değerlendirildiğinde, La Boétie'deki siyasal iktidarın "modern - egemen" devletle özdeşleşmiş olduğu

---

2 Georges BALANDİER, *Anthropologie Politique*, Paris, PUF, 1969, s. VIII.

3 Pierre CLASTRES, *La Société contre l'Etat*, Paris, Minuit, 1974, s. 21.

4 Jean-William LAPİERRE, *Vivre sans Etat?* Paris, Seuil, 1977, s. 75-153. Lapierre,Clastres'in görüşünü paylaşarak her toplumda siyasal iktidarın bulunduğunu savunur, fakat ondan farklı olarak en "ilkel" siyasal iktidar biçiminin bile şiddeti içerdiğini kabul eder. Bu iki kitabın karşılaştırmalı tanıtımı için bkz. Mehmet Ali AĞAOĞULLARI, "Devletsiz Olmak ya da Olmamak", *Yapıt*, No 5, 1984, s. 102-109.

anlaşılır. Bu nedenle, La Boétie'nin (genel anlamda) siyasal iktidarın değil, fakat yönetenler - yönetilenler ayrımını belirginleştiren devlet iktidarının özünü açıklamaya çalıştığını söylemek daha doğru olacaktır.

Söylev'in başlangıcında bulunan Homeros'un iki dizesinden ilkini,* Aristoteles de, **Politika** adlı yapıtında çeşitli yönetim biçimlerini incelerken kullanmıştır.[5] Aristoteles bunu iktidarın halkta olduğu, yasaların bulunmadığı bir demokrasi biçiminde yorumlamaya yatkın görünmektedir. Böylece, iyi ve kötü rejimleri birbirlerinden ayırt etmeye yarayacak bir ölçütü, yani yasa kıstasını ortaya koymaktadır. Oysa La Boétie, hem yasa hem de otorite ölçütlerine başvurmadan, bütün rejimlerdeki hükmetme sorunu üzerinde durur. Machiavelli'yi andırır bir biçimde,klasik düşüncede başat olarak kabul edilen "karşıt rejimler" olgusunu önemsemez. Machiavelli için siyasal iktidar ya vardır ya da yoktur; var olduğu anda ise meşrudur. Bu bakımdan, bu alanda iyi - kötü gibi ahlâki bir sınıflandırma yapmak gereksizdir.[6] La Boétie ise aynı görüşten hareket edip çok farklı bir sonuca ulaşır. Ona göre haklı gösterilebilecek hiçbir siyasal rejim yoktur, hepsi kötüdür. Hükmetme yetkisi-

---

* "Göremem hiçbir iyilik birçok efendinin olmasından."

5 ARISTOTE, *La Politique,* Paris, Editions Gonthier, 1977, s. 113. Politika'nın Mete Tunçay tarafından yapılmış olan Türkçe çevirisinde Homeros'un bu mısrasına yer verilmemiş ve bu mısranın içinde yer aldığı tümce şöyle çevrilmiş: "Homeros'un kötü bir şey diye sözünü ederken, ne gibi birçoklu egemenliği anlatmak istediğini bilmiyorum; ortaklaşa mı, bireysel mi?" ARISTOTELES. *Politika,* İstanbul, Remzi Kitabevi, 1975, s. 118. *Politika*'nın Türkçesinde görülen bu eksiklik, Mete Tunçay'ın çeviri için kullandığı T.A. Sinclair'in İngilizce çevirisinden kaynaklanmaktadır.

6 Gérard MAIRET, Machiavelli'de ahlâk sorununun terk edilmediğini, bunun teorik alandan alınıp pratik alana yerleştirildiğini belirtir: "Böylece meşruluk, iktidarı elde etme ve onu koruma olgusu içine oturtulur. "G. MAIRET, *Les doctrines du pouvoir,* Paris, Gallimard-Collection Idées, 1978, s. 94.

nin bir tek kişinin ya da bir çoğunluğun elinde bulunmasının, iktidar sahiplerinin bu konumlarını ister fetih ya da kalıtım yoluyla, ister halkın seçimi sayesinde elde etmiş olmalarının en ufak bir önemi yoktur. Çünkü siyasal iktidarın özü hiçbir zaman değişmez; biçimi ne olursa olsun, özü tiranlıktır hep.

La Boétie'nin böyle bir saptamada bulunduğuna bakılarak onun siyaset alanını özerk bir biçimde ele almadığı sonucuna varmak yanlış olur. **Söylev**'de, siyaseti dinsel ya da ahlâki temeller içine oturtan geleneksel yaklaşım terk edilmiştir. Siyasal iktidarın adlandırılamayacak kadar kötü bir şey olduğu vurgulanarak bir değer yargısı getirilmesi, ahlâki kaygıların sonucu değildir. Çünkü La Boétie için siyasette ahlâki olan ya da olabilecek hiçbir şey yoktur. Bundan dolayı, siyasal alana ahlâki kuralların uygulanması hiçbir sonuç getirmez; dahası sorunun özünün anlaşılmasına engel olur. Zaman ve mekân içinde değişen öznel kurallardan hareket ederek siyasetin (dolayısıyla siyasal iktidarın) nasıl olması gerektiğini saptamaya yönelmek, siyasetin ne olduğu gerçeğinin göz ardı edilmesinden başka bir şey değildir. İşte La Boétie, bu gibi görüşleri benimsediğinden dolayı, yapıtını metafiziksel ve ahlâki açıklamalardan arındırdığı gibi, kendini de ütopik çözüm yolları aramaktan alıkoyabilmiştir.

Bir Rönesans hümanisti olan La Boétie, Hobbes'un "bir şeyi iyi anlamak, o şeyi oluşturan parçaları iyice gözetmekle mümkündür."[7] görüşüne koşutluk göstererek, siyasal iktidarı incelemede ve değerlendirmede bu

[7] Thomas HOBBES bu görüşünü *De Cive* adlı yapıtının giriş bölümünde dile getirmiştir. Aktaran: François RANGEON, *Hobbes, Etat et droit,* Paris, J.E. Hallier-Albin Michel, 1982, s. 51.

olguyu var kılan parçalardan, yani insanlardan hareket eder. İnsanın ne olduğu, ne gibi bir doğaya sahip bulunduğu sorunu yanıtlanmadan, insan ilişkilerinin belli bir biçim altında sürmesi olarak beliren siyasal iktidarı ve bunun kurumsallaşmış şekli olan devlet mekanizmasının işleyişini anlamak olası değildir. Bu bağlamda La Boêtie, devleti doğal bir gerçek olarak kabul eden düşünceden bütünüyle ayrılmaktadır. Devletin bireylerden bağımsız bir varlığı olmadığından başka, insan da Aristoteles'in *zoon politikon*[8] (siyasal hayvan) yakıştırmasına hiç uymaz. İnsan doğasında siyasallığa ilişkin hiçbir şey yoktur, yani siyasetin özünü oluşturan hükmetmeye ve özellikle boyun eğip kulluklaşmaya doğru bir eğilim bulunmaz.

La Boétie'ye göre insanın doğası özgürlüktür, özgür olmasıdır. Dahası insan, doğal yapısı gereğince, dünyaya gelirken özgür olduğundan başka, özgürlüğü koruma duygusuyla da bezenmiştir. Fakat Rousseau'nun "İnsan özgür doğar, oysa her yerde zincire vurulmuştur"[9] sap-

---

[8] ARISTOTELES, *op. cit.*, s. 9.

[9] Jean - Jacques ROUSSEAU, *Toplum Sözleşmesi,* Istanbul, Adam Y., 1982, s. 14. Rousseau'nun La Boétie'yi okumuş olduğunu gösteren hiçbir bilgi yok. Bununla birlikte, ilk yapıtlarında daha radikal bir tutum içinde olan Rousseau'nun özellikle *Discours sur l'origine et les fondements de l'inégalité parmi les hommes* (Türkçeye "İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı" adı altında çevrilmiştir.) adlı kitabında ileri sürdüğü bazı savların ve kullandığı bazı örneklemelerin **Söylev**'dekilerle büyük bir benzerlik gösterdiği açıkca gözlemlenebilir. Söylediklerimizi kanıtlamak için birkaç örnek getirelim: La Boétie'de özgürlüğünü yitirmemek için gemi azıya alıp mahmuza saldıran at simgesi Rousseau'da da bulunmaktadır. (Bkz. *Discours sur l'origine...*, Paris, Garnier Flammarion, 1971, s. 233) Her iki düşünür de alışkanlığın kulluklaşmayı (köleleşmeyi) güçlendirdiği görüşünde birleşmektedirler. La Boétie'ye göre "halk bir kere kulluklaşmaya görsün [yani hizmet etme alışkanlığını edinsin] özgürlüğü öylesine unutuyor ki, artık onun uyanıp yeniden özgürlüğünü ele geçirmesi olanaksız oluyor." (s. 36) Rousseau ise bu görüşü şöyle dile getirir: "Halklar bir kere efendilere alıştılar mı artık bunlarda vazgeçme-

tamasını andırırcasına La Boétie için de bu ilk özgün özgürlük yitirilmiş, insan yozlaşmıştır. Bu yozlaşma öylesine büyük boyutlardadır ki, insan, değil özgürlüğünü korumak, onu anımsamamaktadır bile. Üstelik boyun eğmeye rıza göstermekle kalmayıp, kulluğu sevip ona gönülden bağlanır. Özgürlüğünü yitiren bu insan, aynı zamanda insanlığını da yitirir, kendi benliğini yadsıdığı bir düzeye iner; doğasının değişmesi, yozlaşması sonucu bir hayvan bile değildir artık. Çünkü hayvanlar, insanlardan farklı olarak, özgürlüklerini hiçbir şeye karşı değişmedikleri gibi, onu karşı konulmaz bir gücün zorlamasıyla yitirseler bile bu kul-köle durumlarını hiçbir zaman benimsemezler, istemeye istemeye, sızlana sızlana hizmet ederler. Ozan La Boétie için "Öküzler bile boyunduruk altında sızlanır - Kuşlar ise kafes içinde yakınır." (s. 30)

Hayvanların böyle farklı bir konum içinde oluşları, onları ilgilendiren iktidar ilişkilerinin (yani kendi aralarında ya da insanlarla olan iktidar ilişkilerinin) siyasal bir nitelik taşımamalarından kaynaklanmaktadır. Buradaki ilişkiler yalnızca hükmetme - boyun eğme çerçevesi içinde gerçekleşir; bunların temelinde salt, güç, fiziksel baskı bulunmaktadır. Bundan dolayı, hükmedilen-

leri olanaksızlaşır." (s. 141). İki düşünür arasındaki bir başka benzerlik, kulluklaşma (köleleşme) mekanizmasının işleyişinin açıklanmasında görülür. La Boétie için "Tiran uyruklarını birbirlerine kırdırarak kulluklaştırır... Yükselme hırsıyla suçlandırılan bu kişiler... kötülüğe [yani kul-köle durumlarına] katlanmaktan hoşnutlar. Çünkü onlar da aynı kötülüğü, kendilerine bunu yapmış olan kişiye değil de, aynı onlar gibi kötülük görmüş olan, fakat başkalarına da benzerini yapamayan kişilere karşı uyguluyorlar" (s. 60). Bu görüş Rousseau için de geçerlidir: "Yurttaşlar, kör bir yükselme tutkusuna kapıldıkça ve aşağısı yerine yükseklere baktıkça kendilerinin ezilmesine daha kolaylıkla rıza gösterirler; hükmetme onlar için bağımsızlıktan daha fazla önem kazanır ve başkalarını zincir altında tutabilmek için kendileri de zincir taşımayı kabul ederler." (s. 229)

lerden iktidarı onamaları, ona rıza göstermeleri beklenemez. Oysa insanlar, kulluğu gönüllü olarak benimserler. Demek ki insan toplumlarında beliren iktidar biçimi, yalnızca baskı uygulamasıyla yetinmeyip kendini kabul ettirecek yeni ilişkiler de geliştirir: İdeolojik söyleme başvurarak meşruluğunu kanıtlar ve böylece hükmetme - boyun eğme ilişkilerinin yanına buyurma - onama ilişkilerini de ekler.[10] Pierre Clastres'a göre siyasal iktidarın gerçekten var olabilmesi, "İktidar arzusunun kendisine gerekli olan boyun eğme arzusunu yaratmasına bağlıdır.[11] Bu gerçeğin bilincinde olan La Boétie, siyasal iktidarın var olup işleyebilmesi için, hükmetme arzusundan çok, gönüllü kulluk olgusunun yerleşmiş olması gerektiğini vurgulayarak siyasal alanda meşruluğun, ideolojik koşullanmanın (ya da koşullandırmanın) ne kadar önemli bir yer tuttuğuna dikkati çeker.

Bu konuya ikinci bölümde daha ayrıntılı bir biçimde değinilecektir. Şimdilik La Boétie'nin buraya değin çözümlemeye çalıştığımız görüşlerinin mantıki sonuçlarını ortaya koymakla yetinelim. İnsanın doğal olan öz-

---

[10] Jean - William LAPIERRE, siyasal iktidarı şöyle tanımlamaktadır: "Siyasal iktidar, toplumsal düzenlemenin gerçekleştirilmesini sağlayan buyurma-onama (otorite) ilişkileriyle hükmetme-boyun eğme (güç) ilişkilerinin değişken bağdaşımıdır." (LAPIERRE, *op. cit.*, s. 16). Bu arada dogmatik Marksizmin devleti yalnızca bir baskı aracı biçimindeki değerlendirmesinin de terk edildiğini belirtelim. Antonio GRAMSCI'nin marksist düşünceye getirdiği "Devlet=hegemonya+diktatorya" tanımlaması ve buradan hareketle Louis ALTHUSSER ile Nicos POULANTZAS'ın geliştirdikleri "devlet baskı aygıtları" ile "devlet ideolojik aygıtları" kavramları, kurumsallaşmış siyasal iktidarın bu iki yönüne dikkati çekmektedir. Bununla birlikte, Poulantzas, son dönem yapıtlarında, devlet alanının bu iki kavramla belirlenmesinin yeterli olmadığını ve bunun ancak betimsel bir değeri bulunduğunu vurgulamıştır. Daha geniş bilgi için bkz: POULANTZAS, *L'Etat, le pouvoir, le socialisme,* Paris, PUF, 1978.

[11] P. CLASTRES, "Liberté, Malencontre, Innommable", in La Boétie, *Discours..., op. cit.*, s. 239.

gürlüğünü yitirip kulluğu - köleliği arzulayacak kadar kötü bir duruma düşmesi, ancak belli bir iktidar biçiminin, yani siyasal iktidarın (ya da La Boétie'nin gözüyle, devletin) ortaya çıkmasıyla gerçekleşir. Bölünmüş olan her toplum, bir başka deyişle insanların yönetenler ve yönetilenler şeklinde ikiye ayrıldığı her toplum, zorunlu olarak bir kulluk toplumudur. Böyle bir varsayımı benimseyen La Boétie için bölünmüş toplumlar arasında bir ayrım yapmak, siyasal rejim türlerinden herhangi birini benimsemek, bir kulluk biçimi yerine bir başkasını seçmek demektir. Bu nedenden dolayı, yazar, **Söylev**'in hemen başında rejim türleri üzerinde tartışmak istemediğini belirtir.

Bu bağlamda ister istemez siyasal iktidarın kökeni sorunu gündeme geliyor. Çünkü doğal özgürlüğü yadsıyıp böylesine büyük bir kötülüğü içinde barındıran siyasal yapılar, dünyanın hemen hemen her yanında gerçekleşmiş durumda. Bir *zoon politikon* olmayan insan, "siyasallaşıp" siyasetin gerektirdiği bağımlılık ilişkileri içine girmiş. (Bu arada, La Boétie'nin insanı "siyasallaşan", bir başka deyişle siyasal iktidarı oluşturup ona boyun eğen tek hayvan olarak algıladığını belirtelim.) Öyleyse, bu kötülüğün kaynağı nedir? Artık her yerde kolayca gözlemlenen bu olgu nasıl açıklanabilir? La Boétie, yapıtının ilk sayfalarında insan yaşamındaki bu değişimi bir "kaza" olarak nitelendirir; fakat, bu kazanın nasıl olduğu, devletin neden ortaya çıktığı sorununu yanıtlamaz. Clastres'in da belirttiği gibi, (doğa ile aklı özdeşleştiren anlayıştan dolayı) böyle bir açıklamaya kalkışmak irrasyonelin (akıl - dışı olanın) nedenini aramak anlamına gelecektir.[12] Akıl dışı olan, akıl yoluyla açıklanabilir mi?

[12] *Ibid.*, s. 235.

Bununla birlikte, yine de La Boétie, bu konuya bir açıklık getirmek istercesine elindeki tarihsel örneklerden hareket ederek bu kazayı iki ana etkene bağlar: Kuvvet ve hile, yani bazı insanların şiddet ya da kurnazlık yoluyla diğerleri üzerinde "egemenlik" kurmaları.[13] Bu iki yolla siyasal iktidarın ilk evresi olarak şematik bir biçimde tanımlayabileceğimiz hükmetme - boyun eğme ilişkilerinin ortaya çıktığını ileri sürmek, hükmetme arzusunun daha önceden var olduğunu kabul etmek demektir. Oysa, özgürlüğün yitirilmesi kadar bu arzunun da belirmesi doğaya, dolayısıyla akla aykırıdır. Demek ki, La Boétie'nin bu açıklamaları devletin kökenine ilişkin değildir; çünkü siyasal iktidarın, ilk aşaması için gereken hükmetme arzusunun, iktidar arzusunun nereden kaynaklandığına değinilmemiş, yalnızca bu arzunun amacına ulaşmak için hangi yollara başvurduğu belirtilmiştir. La Boétie'nin bu konuyla ilgili olarak "kuvvet ve hile" dışında bir başka açıklaması daha var ki, aslında hiçbir şey açıklamaz. Bu üçüncü yol, halkın hiçbir neden, hiçbir zorlama olmadan durup dururken kendini kul-köle kılması, bir başka deyişle kendini boyunduruk altına sokacak siyasal iktidar kurumunu yaratmasıdır. Burada da devletin neden belirdiğini göremiyoruz; zaten La Boétie'nin dediği gibi hiçbir neden yoktur. Clastres'ın saptamasından hareket edildiğinde, **Söylev**'de devletsiz toplumdan devletli topluma, ya da bir başka açıdan bakıldığında rasyonel bir yaşamdan irrasyonel bir yaşama geçiş anını belirleyen bu kazanın nedenini açıklamaya yönelik hiçbir şeyin bulunamayacağı, çünkü yazarın gö-

[13] Buna benzer bir biçimde, MACHIAVELLI, Prens'ine hem aslan hem de tilki gibi davranarak yerine göre şiddete ya da kurnazlığa (ya da her ikisine birden) başvurmasını salık verir.

zünde bu olgunun bir çeşit "kollektif delilikten" başka bir şey olamayacağı sonucuna ulaşılır. (Hiç kuşkusuz, bir XVI. yüzyıl düşünürü olan La Boétie'den bu sorunu derinleştirip siyaset psikolojisi yapmasını beklemek ise boşuna olurdu).

Söylev, o dönemde bilinen tarihi aşarak devletin insanlık için bir yazgı olmadığını ortaya koyar. La Boétie, devleti doğal olmayan yapay bir kurum biçiminde algılamasıyla Machiavelli gibi, Hobbes gibi modern siyasal düşünürlere yaklaşır, ancak onlardan önemli bir noktada ayrılır. Ona göre devlet, toplumun varlığı için, toplumun kendisini sürdürmesi için zorunlu bir koşul *(sine qua non)* değildir. Bu bakımdan La Boétie'nin yapıtı, "toplum devletten bağımsız olarak düşünülemez" şeklindeki yerleşmiş kanıya açık bir başkaldırışı simgeler. Antropolojik bir yaklaşım içeren **Söylev**'de insan, ne Machiavelli'nin **Hükümdar**'ındaki gibi başkalarının kuyusunu kazan "kötü" bir yaratık, ne de Hobbes'un **Leviathan**'daki (artık günümüzde klasikleşmiş) deyişiyle bir *homo homini lupus*'tur.[14] La Boétie'nin gerçek bir felsefi natüralizm biçiminde beliren doğa anlayışı, insanı hem cinsleriyle barış içinde yaşayabilmesi için herhangi bir dış ya da yapay güce gereksinim duymayan bir yaratık olarak ortaya koyar: "Tanrı'nın vekili ve insanların yöneticisi olan Doğa" (s. 27) insanları akılsal (ussal) yetilerle bezendirmenin dışında, onları aynı biçimde yaratarak birbirlerini tanımalarını sağlar. Dahası, var olan doğal eşitsizlikler, toplumsal eşitsizlikleri yaratacak bir tramplen işlevi görmek şöyle dursun, tam tersine insan-

[14] *Homo homini lupus:* İnsan insanın kurdudur. Adı geçen yapıtlar: MACHIAVEL, *Le Prince,* Paris, Hachette, 1972, (Türkçesi: *Hükümdar,* İst. Sosyal Y., 1984); HOBBES, *Léviathan,* Paris, Sirey, 1971.

lar arasındaki sevginin, dayanışmanın daha da güçlenmesine neden olur. Demek ki, özgürlüğün doğal olması, insanların kendilerini başkalarında görebilmelerinden, birbirlerini "yoldaş olarak ya da daha doğrusu kardeş olarak" (s. 27) tanıyabilmelerinden kaynaklanmaktadır. Karşılıklı birbirini tanıma fenomeni ve bunun sonucu olarak beliren *consensus* olgusu ise, insanların konuşma yeteneği sayesinde gerçekleşmektedir.

La Boétie, "Doğa'nın... herkesi birleştirmekten çok birler yapmayı istediğini" (s. 28) yazar. Claude Lefort'a göre böyle bir görüşü (yani insanların doğal konumlarının, birleşip bir bütün oluşturmak değil, fakat herkesin "bir"ler biçiminde varlıklarını sürdürmek olduğu görüşünü) ileri sürmek, toplumsal ilişkileri bireylerin karşılıklı iletişim ve anlaşmalarına bağlamak, bireyler arasındaki farklılığı ilke olarak kabullenmek ve bu farklılığın gerçek yaşama yansımadığını söylemek demektir.[15] Uyumlu (ve özgür) bir toplum, insanların bir bütün içinde eritilmesiyle kurulamaz; bu, herkesin kendi kişiliğini koruyup sürdürebildiği bir ortamı gerektirmektedir. Böylece **Söylev**'de, uyrukların ya da yurttaşların "bir"liğini, iyi bir toplumun belirtisi olarak gösteren siyasal yöneticilerin yalanı açığa vurulmuş olmaktadır.[16]

---

[15] Farklılaşma, toplumda bölünmeyi, parçalanmayı yaratır. Oysa buradaki farklılık, bir bakıma moral kişilik düzeyinde bulunmaktadır ve herkesin birbirine benzeyen birler olması, La Boétie'nin deyişiyle toplumun daha sıkı bağlarla bağlanmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda, özgürlüğün ve dostluğun sürmesinin ancak "bir"in çoğul olmasıyla olası kılındığını belirten La Boétie, daha ileride göreceğimiz üzere tiranı yani egemeni (ve de bu kişide somutlaşan devlet egemenliğini) tekil anlamda "bir" olarak algılayarak, bu kişinin, bu kurumun insanlara yabancı oluşunu, insan doğasına özgü hiçbir şey taşımadığını dile getirir. Bu bağlamda **Söylev**'in ilk zamanlarda *Contr'un* (Bire karşı) başlığı altında yayımlanmış olduğunu da gözden kaçırmamak gerekir.

[16] Claude LEFORT, "Le Nom d'Un", in La Boétie, *Discours...., op. cit.*, s. 271.

La Boétie'ye göre iyi toplum, doğaya, akla uygun olarak yönetenler - yönetilenler farklılaşmasının oluşmadığı ve insanların siyasal iktidarca bir koyun sürüsü konumuna indirgenmediği bir toplumdur. Eğer sözleşmeci düşünürlerin terminolojisine baş vurulursa, bu toplum modelinin "doğa durumu"nu karşıladığı söylenebilir.[17] Bu yakıştırmadan hareket edildiğinde Söylev'deki doğa durumu anlayışının daha çok Locke'takini andırdığı görülmektedir; çünkü her ikisi de, bu durumu genelde rasyonel, barışçıl, uyumlu olarak tanımlamıştır. La Boétie, doğa durumundan (yani doğal toplumdan) toplum durumuna (yani devletli topluma) geçişi açıklamaya kalkışmamakla Locke'un çelişkilerine düşmekten kurtulmuştur. Yoksa o da tıpkı Locke gibi, bu ilk durumun yine de belli ölçülerde irrasyonalizmi, savaşı barındırdığını ya da Rousseau gibi özgürlüğü sınırlayan, hatta yok eden bölünmenin, yapay eşitsizliklerin bu ilk durumda ortaya çıktıklarını kabul etmek zorunda kalacaktı.

Bölünme, toplumun ontolojik bir yapısı değildir.[18]

---

[17] Doğa durumu kavramının toplumsal bir yaşamı dışladığı sanılmasın. Gerçekte bu kavram, gerek Hobbes'ta, gerekse Locke'ta ve hatta Rousseau'da egemensiz toplum durumunu ifade eder. Daha geniş bilgi için bkz: MACPHERSON, *La théorie politique de l'individualisme possessif de Hobbes à Locke*, Paris, Gallimard, 1971.

[18] Bu bağlamda THOMSON, (Rousseau'cu bir sav ile) bölünmenin uygar topluma içkin olduğunu belirtmektedir: "İlkel toplum yalındı, sınıfsızdı, doğaya karşı zayıf da olsa birleşmiş bir bütün olarak çıkıyordu. Uygar toplumsa daha karmaşık, daha zengin, daha güçlü olmakla birlikte, bütün bunların kaçınılmaz bir sonucu olarak da her zaman kendine karşı bölünmüştür. George THOMSON, *Eski Yunan Toplumu Üstüne İncelemeler - Tarihöncesi Ege*, cilt 2, İstanbul, Payel Yayınları, 1985.
La Boétie'nin, açıkça vurgulamamış olmakla birlikte, devletin ortaya çıkışında ekonomik yapının yeri üzerindeki güncelliğini bir türlü yitirmeyen ve kesin bir sonuca ulaşılamayan tartışmanın taraflarından birinin görüşünü dolaylı bir biçimde de olsa yansıttığı görülmektedir. La Boétie'ye göre bölünme

La Boétie Rousseau'dan farklı olarak, bölünmenin olmadığı bir toplumun belki de hiçbir zaman var olmadığını söylemez.[19] İnsanlar yozlaşmaları sonucu böyle bir toplumu artık anımsamasalar bile, bu toplum bir zamanlar var olmuştur, dahası belki dünyanın bazı yörelerinde hâlâ varlığını sürdürebilmektedir. Clastres, La Boétie'de görülen bu *a priori* (peşin hükümlü) devletsiz toplum düşüncesinin yalnızca tümdengelimsel bir çıkarsama olmayıp, XVI. yüzyıl başlarında yeni dünya üzerinde yazılanlardan, kulaktan kulağa yayılan bilgilerden kaynaklanmış olabileceğini belirtir.[20] La Boétie, yeni dünyanın inançsız, kralsız, yasasız insanlarına ilgi duymuş ve onlarda "özgür doğal insan" modelini bulmuş olabilir. Savına bir kanıt getirmek isteyen Clastres, **Söylev**'deki bir bölümün yeni bulunmuş bu toplumlara

---

ancak siyasal iktidarın bulunduğu toplumda olduğuna göre, toplumsal (ve özellikle ekonomik) eşitsizliklerin belirmesi için zorunlu olarak devletin ortaya çıkması gerekiyor demektir. Yani belirleyici olan siyasal yapıdır; ekonomik alan biçimlendiren devlettir. Bir zamanlar Marksizme bulaşmış ve şimdilerde Marksizmin dışladığı "gerçekleri" bulup gün ışığına çıkarmaya uğraşan CLASTRES ile LEFORT'un La Boétie'ye ilgi duymalarının nedenlerinden biri **Söylev**'in böyle bir savı içermesidir.

CLASTRES, *La Société contre l'Etat* adlı yapıtında (s. 169-175) Marksizme keskin eleştiriler yöneltir: "Demek ki belirleyici olan siyasal kopmadır, yoksa ekonomik değişim değil... Siyasal iktidar ilişkisi ekonomik sömürü ilişkisinden önce vardır ve onu oluşturur. Yabancılaşma, ekonomik olmadan önce siyasaldır, iktidar emekten öncedir, ekonomik olan siyasal olandan kaynaklanır, devletin ortaya çıkışı sınıfların belirmesini belirler". CLASTRES'a göre, eğer toplum ezenler-ezilenler biçiminde düzenlenmişse, bu düzenin varlığının koşulu olarak bir güç uygulanmasının, yani devletin özünü oluşturan "meşru şiddet kullanma tekelinin " bulunduğu kabul edilmelidir. Öyleyse devlete ne gerek vardır? Nasıl olsa, devletin özü, yani şiddet, toplumun bölünmesine içkindir ve devletin gördüğü işlem olmasa da yerine getirilmektedir. CLASTRES, bu kanıtlamasıyla devleti bir baskı aracı olarak gören Marksist anlayışı yadsıdığını ileri sürer.

[19] Hobbes için de doğa durumu tarihsel bir gerçek değil, fakat kuramı için gereken mantıksal bir varsayımdır.

[20] Pierre CLASTRES, Liberté, Malencontre, Innommable, *op. cit.*, s. 244.

ve buraların insanlarına çok açık bir atıf oluşturduğunu ileri sürer.[21] Her ne kadar Clastres'ın bu savı bir kesinlik taşımıyorsa da, La Boétie'nin çeşitli zaman ve mekanlarda var olduğundan kuşkulanmadığı ve toplumsal uyumun bir siyasal iktidar durumuna gereksinim duyulmadan kendiliğinden gerçekleştiği böyle bir topluma özlem duymuş olduğu bir gerçek.

Fakat **Söylev**, bir "ideal" toplum ütopyası çizmeye yönelmez. Bir militan olmayan La Boétie bunu, gerçekleştirilecek ya da en azından Thomas More'un deyişiyle gerçekleşmesinin "bir umuttan çok bir dilek"[22] olduğu toplumsal (ve siyasal) bir proje biçiminde sunmaz. Nedeni, söylevinin başında doğrudan doğruya hitap ettiği ve özgürlük için eylem çağrısında bulunabileceği halktan umudunu kesmiş görünmesidir. İlk bakışta, yazarın böyle bir tutum takınmasıyla bir çelişki içine düştüğü sanılabilir. Çünkü kitabın ilk sayfalarında yitirilmiş özgür yaşama yeniden kavuşmanın hiç de zor olmadığı belirtilir: "Tirana karşı koymak, onunla savaşmak gerekmez bile. Ülke ona kulluk etmemeye karar versin bir kere, tiran kendiliğinden yok olup gider." (s. 22). Ancak daha sonra bu kurtuluş olasılığı ortadan kalkar: Siyasal iktidarla birlikte insanların yozlaşması öylesine büyük boyutlara ulaşır ki, halktan bunu başarmasını beklemek bile boşuna olur artık. La Boétie'nin deyişiyle

---

[21] Clastres'in sözünü ettiği **Söylev**'deki bölüm şudur: "Fakat, eğer bugün ne bağımlılığa alışkın ne de özgürlüğe tutkun yepyeni insanlar doğsa, bu insanlar bağımlılığın ve özgürlüğün ne olduğun bilmedikleri gibi adlarını da hiç duymamış olsalardı veya uyruk olma ya da özgür yaşama seçeneği ile karşı karşıya kalsalardı, hangisini kabul ederlerdi? Bir insana hizmet etmeyi değil de yalnızca akla boyun eğmeyi sevecekleri üzerinde kuşkuya düşmemek gerek". (s. 34-35)

[22] Thomas MORE, *Utopia,* İstanbul, Cem Yayınevi, 1981, s. 128.

halkın içine düştüğü hastalık, yani bu gönüllü kulluk durumu, öldürücüdür, iyileşme umudu hiç yoktur.

Bununla birlikte siyasal kulluk, bir edilgenlik durumu olarak algılanmamalıdır. Halk ayaklanır ve bir bakıma sürekli ayaklanmaktadır. La Boétie, 1548 yılındaki büyük köylü ayaklanmasını görmüş, hatta büyük bir olasılıkla bunu yaşamıştır. Ancak La Boétie'nin gözünde, bu ve bunun gibi ayaklanmalar, özgürlüğü doğuracak gerçek bir kopuş hareketi niteliği taşımaz ve devleti yok etmeyi amaçlayan radikal bir değişim anlayışından yoksundur. Bunlar, olsa olsa, kurulu siyasal düzen içinde kulluğun, köleliğin biraz daha "şekerlendirilip tatlandırılması" isteminde bulunan eylemlerden başka bir şey değildir. Üstelik, var olan iktidarı yıkıp onun yerine insancıl, yumuşak bir siyasal rejim getirmeye yönelik bir ayaklanmanın diğerlerinden hiçbir farkı yoktur, hatta gerçekleşirse çok daha kötü sonuçlar doğurur. Tıpkı Sezar'ın "kulluğu tatlılaştıran zehirli yumuşaklığı" (s. 46) gibi paternalist ve popülist bir görünüm gösteren iktidarlar döneminde, insanların kulluğu sevip onu tüm benlikleriyle benimsemeleri çok kolay olur ve böylece hiç olmazsa bazı insanlarda yaşatılabilen küçük özgürlük ışığı da eriyip söner.

Bu bağlamda La Boétie'nin kötümser bir düşünür olduğu ileri sürülebilir. Gerçek kopuşun ancak insanların kulluk psikolojisinden kurtulmalarına bağlı olduğu anlaşılıyor. Oysa bu da olanaksız görünüyor, çünkü bu psikolojiyi sürekli yeniden üreten, insanları köleliğe koşullandıran mekanizmayı sürekli bir biçimde işleten, devletin ta kendisidir (ya da Louis Althusser'in deyişiyle devletin ideolojik aygıtlarıdır). Siyasal iktidarın kurumsallaşmasıyla birlikte, devletin kendisini sürdürmek için gerekli olan (devletin gerekliliği üzerindeki) ideolojik

söylem de beliriverir. Böylece bir kısır döngü içine girilmiş olunur: Devletten kurtulmak için bu psikolojiyi yıkmak gerek, bu psikolojiyi yıkmak ise ancak devleti ortadan kaldırmakla mümkün! İşte La Boétie'nin umutsuzluğa yönelmesinin ardında yatan uslamlama bu. Bu nedenle yapıtını militan bir perspektif içinde kaleme almayan La Boétie, ne halk ayaklanmalarının sözcüsü, ne de "XVI. yüzyıl köylülerinin Marx'ı olmuştur".[23]

Demek ki **Söylev**, militanca okunmaya kalkışılınca kötümserlik damgasını da yer. Oysa, bu konuya "devletli toplum - devletsiz toplum" kavramları kategorisi içinde yaklaşıldığında, La Boétie'nin, döneminin bilgi birikiminin yetersizliğinden dolayı tam bir bilince ulaşamamış olmakla birlikte, belli bir "gerçeği" dile getirdiği görülür. Onun, "Halk bir kere kulluklaşmaya görsün, özgürlüğü öylesine unutuyor ki, artık onun uyanıp yeniden özgürlüğünü ele geçirmesi olanaksız oluyor." (s. 32) şeklindeki yargısı, pek açık bir biçimde olmasa da, günümüzde bazı antropolog ve etnologların görüş birliğine vardığı bir görgül saptamayı formüle etmektedir: Geçiş yalnızca devletsiz toplumdan devletli topluma doğru olur, bunun tersi hiçbir zaman gerçekleşmemiştir.[24] İktidar arzusuyla kulluk istencinin bir kez ortaya çıktılar mı yok olamayacakları görüşünden hareket eden La Boétie, kitlesel bir eylem çağrısında bulunmanın hiçbir sonuç vermeyeceğini kavrayıp böyle bir işe kalkışmamıştır.[25]

---

[23] ABENSOUR M. ve GAUCHET M., *op. cit.*, s. XXI.

[24] CLASTRES, LAPIERRE gibi düşünürlerin savundukları bu görüş, Marksizmdeki devletsiz komünist toplum aşamasının bir düş olarak algılanması gerektiğini vurgular.

[25] La Boétie'nin devletli toplumdan devletsiz topluma geçilemeyeceğini benimsemesi, onun bazı yorumcular tarafından bir anarşist ya da en azından anar-

Söylev, siyasal iktidarın kökeni sorununu yanıtsız bırakıp bunun özünü belirledikten sonra içerdiği başat konuya yönelir. Görüldüğü gibi kulluk istenci, boyun eğme arzusu, doğuştan değil, fakat sonradan olmadır. Bu arzu, çok büyük bir etkinliğe sahip bulunmakta ve insanların kendilerini ondan kurtarıp yeniden özgürlüğe, yani kurumsallaşmış siyasal iktidarı dışlayan topluma dönmeleri hemen hemen olanaksız görünmektedir. Bu bakımdan siyaseti anlamak, siyaset üzerinde düşünmek, gönüllü kulluğun nasıl oluşup nasıl sürdüğünün açıklanması olmaktadır. İşte La Boétie, **Söylev**'de bu sorunların yanıtlanmasına ağırlık verir.

II. HEGEMONYA

Söylev'de tek bir kişinin, "bir"in milyonlarca insana hükmetmesi, adlandırılamayacak kadar doğaya aykırı bir olgu ve boyun eğenler açısından büyük bir erdemsizlik olarak gösteriliyor. La Boétie, ilk önce, bu durumun insanlığın korkaklığından, alçaklığından kaynaklanıp kaynaklanmadığını belirlemeye çalışır. Yanıtı olumsuzdur: İki hatta on kişi tek bir insandan korkabilir, fakat milyonların sırf korktuklarından dolayı kulluğu-köleliği benimsemeleri düşünülemez. Korkaklığın da belli bir sınırı vardır ve böylesine büyük boyutlara ulaşması olanaksızdır. Üstelik, tiranın her türlü kararına ve uygulamasına ses çıkarmadan katlanan insan, savaşmak

şist akımın bir öncüsü olarak değerlendirilmesindeki yanılgıyı ortaya koyar. LANDAUER'in **Söylev** hakkındaki şu sözleri bu yorumların tipik bir örneğidir: "Bu deneme, daha sonraları ve başka dillerde Godwin ve Stirner'in, Proudhon, Bakunin ve Tolstoy'un söyleceklerini dile getirmektedir: İnsanlar iktidara bağımlı değil, fakat birbirlerine kardeş olarak bağlı olmalıdırlar. İktidar olmadan: Anarke". Gustav LANDAUER, "Extrait de Die Revolution". in La BOÉTIE, *Diccours.., op.cit.*, s. 85.

söz konusu olduğunda canını vermeye varacak kadar büyük bir yüreklilik gösteren insanın ta kendisidir.[26] Neden, korkaklık olmadığına göre acaba insanların zenginlik elde etme arzusunda bulunabilir mi? En açık ifadesini Locke'ta bulmuş olan tam bir güvence ve rahatlık içinde mal-mülk edinme uğruna doğal özgürlükten vazgeçip bir siyasal iktidara bağlanma görüşü, pek de yabana atılacak gibi değil. Fakat La Boétie, bu ekonomik açıklamayı da reddeder: "Sizler gözünüzün önünde, en güzel ve en parlak kazançlarınızın götürülüşüne, tarlalarınızın yağmalanmasına, evlerinizin ve eşyalarınızın çalınmasına seyirci kalıyorsunuz. Öyle bir yaşam sürüyorsunuz ki, hiçbir şeyin size ait olduğunu söyleyebilecek durumda değilsiniz" (s. 25). Yalnız halk değil, fakat devlet mekanizmasının çeşitli basamaklarında bulunup siyasal iktidar sahibine hizmet eden kişiler de can ve mal güvenliğinden yoksundurlar.

Düşünülemeyecek kadar mantık dışı görünen gönüllü kulluk olgusunu var kılan, insan doğasının yozlaşmasıdır ya da daha doğrusu insanın yozlaşarak bir ikinci doğaya sahip olmasıdır. Clastres'a göre La Boétie, modern insanın, bölünmüş toplum insanının antropolojisini kuran ilk kişidir ve üç yüzyıl öncesinden Marx'ınkinden çok Nietzsche'nin yozlaşmayla yabancılaşmaya ilişkin çalışmalarına ışık tutmuş olan düşünürdür.[27] Evet, özgür olma, özgürlüğü sevip kollama doğaldır, ancak özgürlüğün bu niteliği onun sürgit olacağı anlamına gelmez; çünkü "doğal olan ne kadar iyi olursa olsun, eğer onun bakımı yapılmazsa yok olur gider". (s. 33) La

[26] La Boétie, tiranları için (dolayısıyla kul-köle durumlarını sürdürmek için) seve seve canlarını veren insanlara örnek olarak Osmanlı Padişahı'nın "kullarını" gösterir.

[27] Pierre CLASTRES, "Liberté", Malencontre innommable, *op.cit.*, s. 236.

Boétie'nin görenekler, alışkanlıklar ya da eğitim diye adlandırdığı kültürel ve ideolojik yapı, insanlar üzerinde büyük bir etkiye sahiptir ve özgürlüğü yadsıyan bir biçim aldığında insanların birinci doğalarını yitirmelerine neden olur.

Bu durumda ortaya çıkan sorun, doğasını yitiren insanın hâlâ insan olma niteliğini koruyup koruyamadığıdır. İlk bakışta, insanın özgür bir varlık olmamayı yeğleyerek insan olmamayı seçtiği sanılabilir. Oysa, burada insanın yeni bir tanımlanmasıyla karşılaşılıyor. İnsan, doğasını yitirmiş olmakla birlikte, bir bakıma hâlâ özgürdür; çünkü bu kez yozlaşmayı, yabancılaşmayı seçmiştir; seçimi yapan yine kendisidir. Öyle görülüyor ki, "özgürlük öylesine büyük ve öylesine hoş bir iyiliktir ki, bir kez kayboldu mu tüm kötülükler arka arkaya sıralanır". (s. 24) diyen La Boétie için yabancılaşma, ilk önce siyasaldır, ekonomik yabancılaşma bunun ardından gelir. Doğasının bozulması sonucunda insanın istenci de anlam değiştirir, özgürlük yerine kulluğu amaçlar. Bunun yanında, kulluk etme alışkanlığı insanda bir çeşit özgürlük biçimi alır. Böylece insan, iki ayrı (ve karşıt) doğaya sahip olabilen tek yaratık olarak belirir. "Eğitim ve alışkanlıkla kazanılmış her şey doğal olduğuna" (s. 38) göre, siyasal iktidar ortaya çıkar çıkmaz birinci insan doğası yerini ikinci insan doğasına bırakır ve yeni insan, yani yozlaşıp yabancılaşmış insan gerçekleşmiş olur. İnsan doğasından yola çıkmış olan Hobbes, yüz yıl sonra buna benzer bir görüşü siyasal kuramını temellendirmede kullanmıştır.[28] Fakat Hobbes, La Boétie'den

[28] Thomas HOBBES'a göre doğa durumundan toplum durumuna geçilirken insan da değişir, daha doğrusu bu geçişin olabilmesi için ilk önce insan kendi doğasını değiştirir; fakat bu bir yozlaşma değil, tam tersine gerçek insanın ortaya çıkışıdır.

farklı olarak, ikinci doğanın insana özgü gerçek doğa olduğunu, siyasal bölünmenin rasyonel bir varlık olan insanın özgür iradesinden kaynaklandığını ve Hegel'den önce "gerçek özgürlüğün" ancak siyasal iktidar kurumuna (Leviathan'a)bağımlı olmakla gerçekleşebileceğini ileri sürmüştür. Oysa, **Söylev**'de kulluk doğası, her ne kadar insan tarafından bir çeşit özgürlük biçiminde algılanmış olsa da gerçek bir özgür seçimin sonucu değildir; daha önceden belirmiş olan siyasal iktidar, kişileri çeşitli yöntemlerle yozlaşmaya, bir başka deyişle kulluğu arzulayıp seçmeye koşullandırmıştır.

İktidarın en çıplak görünümü baskıdır, şiddettir. La Boétie'ye göre insanlar arasında dostluk, kardeşlik bağlarını kuran dil, iktidar karşısında bu olguyu adlandıramayacak kadar aciz kalmaktadır. Hükmetme ile iktidara rıza göstererek boyun eğme ilişkilerinin bir adla tanımlanamamalarının nedeni, siyasetin dil (konuşma) olmadan iletişimi sağlamış olmasıdır; bir başka deyişle dil dostluksa, siyaset şiddettir. Fakat siyasal iktidarın tam anlamıyla gerçekleşmesi, hele gönüllü kulluğun oluşması için yalnızca şiddet yeterli olmaz; kuvvet zoruyla, kılıç zoruyla insanların köle yapılmalarına karşın onların bu kölelik durumlarını benimseyip sevmelerini sağlamak olanaksızdır.

Rousseau'nun "en güçlü gücünü hak, boyun eğmeyi de ödev biçimine sokmadıkça hep egemen kalacak ka-

---

Bununla ilgili olarak sözü bir HOBBES uzmanına bırakalım: "Doğru önermelerle desteklenmiş ve sözcüklerin söylem şeklinde birleşmelerinden oluşmuş rasyonel teleolojik hesap, insanın kendi kendisini yaratmasına yarayan aracı oluşturur. Böylece insan, bu teleolojik hesap, konuşma ve geleceği algılamayla hareket ederek toplumsal insanın -yani gerçek insanın- yapıcısı, zanaatkarı işlevini yerine getirir." Raymond POLIN, *Politique et Philosophie chez Thomas Hobbes,* Paris, Vrin, 1977, s. 13.

dar güçlü değildir".[29] değişiyle açıkça belirttiği üzere yönetilenlerin gözünde belli bir meşruluk kazanamayan hiçbir siyasal iktidar, varlığını uzun süre devam ettirmek başarısını gösteremez. Meşruluk, iktidarı elinde bulunduran kişinin (ya da kişilerin) ne istencine ne de gücüne bağımlı bağımlı olmadığından dolayı yeri doldurulamaz bir öneme sahiptir. İktidara dışarıdan gelir ve iktidarın daha sağlam temeller üzerine oturmasını sağlar. Onamayı (rıza göstermeyi) yücelten meşruluk, korkudan kaynaklanan davranışları çeşitli ödevlerden doğan yükümlülükler biçimine dönüştürür.[30] Meşruluğu elde eden iktidar ise, kendini çepeçevre saran bir imgeler, inançlar sistemi yaratarak, kişilerin iktidar ilişkilerini kendisinin saptadığı yönde algılamalarına yol açar.

Gönüllü kulluğun gizinin burada yattığını belirten La Boétie, Rousseau'dan daha ileri gider: İnsanların köle kalmalarının nedeni korkaklıkları olmadığından başka,[31] onların boyun eğmeyi bir ödev gibi görmeleri de yeterli değildir. İktidarın kendini tam bir güvence altına sokabilmesi için yönetilenlerin boyun eğmeyi bir ödev gibi algılamaları dışında, verilen kararlarla bu kararların uygulanmasını onaylamaları ve iktidardan kaynaklanan her şeyi (dolayısıyla kul-köle olmalarını) sevip sürdürmek istemeleri gerekir.

Söylev'de ele alınan siyasal iktidar, otorite niteliğine bürünmüş olan iktidardır. Bourricaud'nun tanımıyla

---

[29] Jean-Jacques ROUSSEAU, *Toplum Sözleşmesi*, İstanbul, Adam Y., 1982, s. 17.

[30] Georges BURDEAU, *L'Etat*, Paris, Seuil, 1970, s. 45.

[31] "İlk köleleri köle yapan kaba güçse, onları kölelikte tutan korkaklıkları olmuştur". J.-J. ROUSSEAU, *Toplum Sözleşmesi*, *op. cit.*, s. 16.

"otorite, meşru iktidardır ya da daha açık bir biçimde kaba çıplak bir güç değil, fakat insanların güven duyabildiği bir güç şeklinde algılanan buyurmadır."[32] La Boétie'nin bir aydın olarak her türlü siyasal rejime karşı çıkması, var olan gerçeği, iktidar gerçeğini değiştirmez. Bu bakımdan La Boétie, neyin olup neyin olmaması biçiminde ideal toplum anlayışıyla ilgili spekülasyonlara girmeyip, karşısındaki gerçeği anlamaya çalışır ve (açıkça bu kavramları kullanmamış olmakla birlikte) siyasal iktidarın otoriteye dönüşerek kendini, bir başka deyişle özünü, haklı ve meşru göstermeyi başarmış olduğunu vurgular. Zaten böyle olmasaydı, siyasal iktidar yerleşemezdi; gücünü buyurma-onama ilişkileriyle pekiştirmeden yalnızca hükmetme-boyun eğme ilişkilerine dayanarak varlığını sürdürmesi olanaksız olurdu.

Siyasal iktidar varsa, insanların onu isteyip onadığı için vardır. Bundan dolayı siyasal iktidarın varlığı, prensin, yönetenin değil, halkın istencine (volontarizm'ine) bağlıdır. Mesnard, La Boétie ile Machiavelli'nin görüşlerinin karşıt yönlere doğru gelişmekle birlikte aynı ilkeden kaynaklandıklarını belirtir: "Gerek Machiavelli, gerek La Boétie için otorite ancak uyruklarının kabul etmesiyle kurulur. Fakat ilki prense uyruklarının rızasını zorla elde edebileceğini öğretirken, diğeri halka reddetmesinin ne denli güçlü bir şey olduğunu gösterir."[33] Gerçekten La Boétie'ye göre, siyasal iktidarın yıkılması için halkın ayaklanıp mücadeleye girmesi gerekmez bile; onu desteklememesi, bir başka deyişle pasif direnişe

---

[32] François BOURRICAUD, *Esquisse d'une théorie de l'autorité,* Paris, Plon, 1969, s. 10.

[33] Pirre MESNARD *L'Essor de la philosophie poli tique au XVI e Siécle,* Paris, Vrin, 1977, 2. Basım, s. 400.

geçmesi yeterli olur. Bu bağlamda, La Boétie'yi Fransız Devrimi'ne kadar halkın böylesine karşı konmaz bir güce sahip olduğunu açıklayan tek düşünür olarak yorumlamak mümkün.[34] Ancak **Söylev**'in bütünü göz önüne alındığında, bu açıklamanın halkın gücünü değil, fakat güçsüzlüğünü vurguladığı görülür. Çünkü siyasal iktidar bir kere kurulup yerleşti mi, halk bu büyük gücünü psikolojik olarak tümüyle yitirir. Bu durumda bulunan halk, ortak doğası yozlaşmış, köleliği benimsemiş olan halktır. Derinliklerinde yatan bu gücün bilincine varamayacak kadar yozlaşmanın içine düşen halktan La Boétie'nin bir beklentisi yoktur ve ondan tiksinircesine "aşağı halk tabakası" diye söz etmekten de çekinmez.

Bununla birlikte La Boétie, bu insanlara bütünüyle olumsuz bir biçimde yaklaşmaz: "Boyunduruk altında doğup da özgürlüğün gölgesini bile göremeyip köle olmanın ne kadar kötü bir şey olduğunu anlayamayan insanların hoş görülmelerinin ya da bağışlanmalarının" (s. 37) gerektiğini belirtirken, gönüllü kulluğun yerleşmesinde iktidarın oynadığı role dikkati çeker. Çünkü insanların, içinde bulundukları durumu doğal karşılayıp benimsemeleri için onlara belli değer ve davranış kalıpları, belli bir dünya görüşü aşılamak gerekir. Bu ideolojik işlevi yerine getiren de siyasal iktidardır. La Boétie, tıpkı Platon gibi,[35] ideolojik koşullandırmanın ancak is-

---

[34] François HINCKER, "Introduction" in *Oeuvres Politiques de la Boétie, op.cit.*, s. 29.

[35] Platon, ideal devletlerinin modelini oluşturduğu iki yapıtında, kurulacak yeni düzenin, kendi deyişiyle "balmumu gibi biçimlendirilebilecek" (*Yasalar*, VII, 789 e) çocukların ya da ikinci kuşağın benimsemesiyle gerçekleşebileceğini açıklar: "(Filozoflar) devletimizde on yılı dolduranların hepsini kırda yaşamaya gönderecekler, çocukları alıp zamanın ve ana babanın göreneklerinden koruyacaklar. Onları kendi görgülerine, yukarıda anlattığımız ken-

tenilen kalıba sokulabilecek ikinci kuşak üzerinde etkili olabileceğini de ekler:" ... Bundan sonra gelen kuşak, özgürlüğü hiç görmeyip tanımadığından dolayı, pişmanlık duymadan hizmet eder ve ondan öncekilerin zorla yaptıklarını seve seve yerine getirir. Boyunduruk altında doğan insanlar, kulluk, kölelik içinde büyütülüp eğitilirler." (s. 32-33) Dolayısıyla bu insanlar, siyasal iktidarı yıkmaya yönelik herhangi bir eyleme kalkışamazlar. Böyle bir eylemin gerektirdiği özgür düşünceden, özgür iradeden yoksundurlar; kurulu düzeni sevip benimsemekte ve sürdürdükleri yaşamın dışında başka yaşam biçimleri olduğunun ya da olabileceğinin bile farkına varamamaktadırlar.

Bu sonucu yaratan ideolojik söylemdir (dolayısıyla ideolojik söylemin aldığı somut biçimlerdir, bunun pratikler bütünüdür). Bu bakımdan, dili yalnızca insanlar arasında dostluk ilişkileri kuran bir bağ olarak ele alan La Boétie'nin madalyonun diğer yüzünü farketmekle birlikte pek iyi kavrayamadığı anlaşılıyor. La Boétie, gönüllü kulluğun hakim ideolojinin beslediği göreneklerden, geleneklerden, eğitimden kaynaklandığını açıklamasına karşın, ideolojinin dil (konuşma) ile olan bağlantısını kuramaz. Konuşma, hem yakınlaştırıcı, hem parçalayıp bölücü iki karşıt işlevi birden yerine getirir; yalnız dostluğa değil, şiddete, tiranlığa da yol açabilir.

---

di ilkelerine göre yetiştirecekler." (*Devlet,* VII, 541a).

"Bu insanlar hiçbir yasamızı kendi istekleriyle kabul etmezler. Fakat, eğer onların çocuklarının sindire sindire yapılmış ortak bir eğitim sonunda yasalarımızı anlayıp benimseyecekleri kadar beklersek.., şahsen ben, bu dönem atlatıldıktan sonra, bu biçimde yönetilen devletin uzun yıllar süreceğinden en ufak bir kuşku duymuyorum." (*Yasalar,* VI, 752 c).

Platon'un bölümler aktardığımız iki yapıtı şunlardır: *Devlet,* Istanbul, Remzi K., 1980 ve *Les Lois,* Paris, Librairie Garnier Frères, 1946.

Söylev'e bakıldığında konuşmanın, insanların birbirlerini tanımasını sağlayıp aralarında dostluk ilişkileri oluşturan bir araç biçiminde algılandığı görülüyor: "(Doğa) birbirimizle daha fazla yakınlaşıp kardeşçe geçinmek, düşüncelerimizin ortak ve karşılıklı bildirisiyle istençlerimizin ortaklığını oluşturmak için hepimize birden bu büyük armağanı, ses ve konuşma armağanını vermiştir." (s. 28). Ancak bu ortaklık, bireylerin bir bütün içinde eriyip tek "Bir"in ortaya çıkması anlamına gelmez.[36] La Boétie'ye göre insanlar "bir"lerdir, yani kişilik olarak birbirlerinden farklıdırlar ve özgürlük, bu farklılığın karşılıklı konuşma, karşılıklı söylem düzeyinde sürmesidir. Bir başka deyişle, "Özgürlük, konuşmanın karşılıklı oluşunda bulunur; bu durum ise konuşmacıların farklılığını içerir[37]". Demek ki **Söylev**'in mantığı içinde "özgür toplum", çok sesli olan toplumdur, çok sesliliğin içinde birbirleriyle dostça bağlanmış ve "istençlerinin ortaklığını" sağlamış olan insanların toplumudur.

Madalyonun diğer yüzü ele alındığında, konuşmanın apayrı bir boyutuyla karşılaşılır. Buradaki konuşma, çok sesliliğini yitirip diyalogdan monologa dönüşmüş olmasından dolayı, kardeşliğin, dostluğun, dolayısıyla

---

[36] Çünkü daha önce de belirttiğimiz gibi, La Boétie bunu açıkça dile getirmiştir: "Doğa'nın tüm olanaklarla bağlaşmamız ile toplumumuzun bağlarını daha sıkı bağlamaya uğraşmasından ve hepimizi birleştirmekten çok birler yapmayı istediğini her durumda göstermesinden dolayı, tüm insanların doğal olarak özgür olduğu üzerine kuşkuya düşmemek gerekir." (s. 31). Bu konuda Mesnard, şöyle bir yargıya varmaktadır: "Doğal olarak farklılaşmış bir otoriteye yol açan organizmacı sosyolojiye doğrudan doğruya karşı olan La Boétie, yalnızca, özerk (autonome) ve kesinlikle bağımsız insanlar arasında oluşan doğal bir toplumsallaşmayı tasarlar." (*Op. cit.*, s. 394).

[37] Brian SINGER, "The Politics of Obedience: The Discourse of Voluntary Servitude", *Telos*, No. 43, Spring 1980, s. 224.

özgürlüğün yadsınması olarak belirir. Siyasal iktidarla birlikte, doğanın insanlığa "bu büyük armağanı", herkesin hakkı olmaktan çıkıp bir ayrıcalığa dönüşür. Clastres'ın deyişiyle "iktidarın her türlü elde edilişi, aynı zamanda bir söz (konuşma) kazancını da beraberinde getirir." Her iktidar, insanlar arasındaki ilişkilerin düzenlenmesine katkıda bulunan ve insanların kendi durumlarını onun yansıttığı biçimde algılayıp yaşamalarını sağlayan bu araç üzerinde elinden geldiğince bir tekel oluşturma amacını güder. Singer, bu amacın **Söylev**'de sözü edilen tiranlık tarafından gerçekleştirildiğini belirtir: "Tiranlık, yalnız bir kişinin konuşup diğerlerinin onu dinlediği... ve kitlelerin tiranın söylemini tekrarlamaktan başka bir şey yapmadığı bir durumu temsil eder."[38] Clastres, bu konuda siyasal rejimler arasında bir ayrım gözetmek taraftarı değildir; ona göre, ister prens, ister despot, ister devlet başkanı olsun, her iktidar adamı konuşma alanına hükmetmekle kalmayıp meşru konuşmanın tek kaynağını da oluşturur.[39] Böylece tek merkezden yayılan sözler, (artık yitik) dostluk bağlarını değil, fakat toplumun (en azından yönetenler-yönetilenler biçimindeki) bölünmüşlüğünü yansıtmaya başlar.

İktidarın kullandığı tek yönlü konuşma, birbirinden farklı çeşitli biçimler alabilir. İlk biçimiyle, tehditler ve korkutmalarla desteklenmiş bir buyurma olup dinleyenlerin itaatını sağlamaya yöneliktir; bu anlamda konuşma, iktidar olgusuna içkin olan şiddetin sözlü olarak dı-

[38] *Ibid.* La Boétie'nin tiranlık kavramını genellikle kurumsallaşmış, farklılaşmış siyasal iktidar kavramı yerine kullandığı göz önüne alındığında, Singer'in bu tümceyle klasik anlamdaki tiranlığı mı yoksa tüm siyasal rejimleri mi tanımlamakta olduğu pek iyi anlaşılmamaktadır.

[39] Clastres'in bu konudaki görüşleri için bkz: *La société contre.., op. cit.*, s. 133-134.

şarıya vurulmasından başka bir şey ifade etmez. Oysa daha önce de belirttiğimiz gibi, siyasal iktidarın kendini güvence altında sürdürebilmesi, uyruklarının ya da kullarının itaatını zor kullanarak sağlamasına bağlı değildir; bunun için halkın rızasının, onayının kazanılması gerekir. Yönetilenlerin ikna edilmesinde kullanılan araç yine konuşmadır; ancak bu kez buyurmaya kıyasla büyük bir içerik ve biçim değişimi geçiren konuşma, ideolojik söylem olarak karşımıza çıkar.[40] Yeni oluşan siyasal iktidarın yaptığı ilk işlerden biri, ideolojisini ortaya koyarak iktidarın doğallığı, meşruluğu ya da gerekliliği üzerinde genel bir kanı yaratmak olur. Daha sonraki ideolojik evre, kurulu düzenin bireylerce benimsenip onaylanmasıdır. La Boétie bu durumu "göreneklerin.... bize hizmet etmeyi ve kulluk zehirini yutup acı bulmamayı öğretmeleri" (s. 33) şeklinde dile getirir. Kişi, ideolojik söylemin içerdiği imgeler, düşünceler, anlamlar bütününü özümsemekle kalmayıp bunu kendi düzeyinde yeniden üretmeye de koyulur. Bunun sonucu olarak tek tek bireysel söylemler, iktidarın yaydığı söylemin bir tekrarına dönüşür ve kişi bir kısır döngü biçimindeki alışkanlıklar çemberi içine oturtulur. Artık böyle bir in-

[40] Siyasal iktidarın elinde tuttuğu konuşma için "buyurma ve ideolojik söylem" şeklinde yaptığımız metodolojik ayrım, buyurmanın tümüyle ideolojinin dışında bulunduğu anlamına gelmez. İktidarın buyurma biçiminde beliren konuşması, genellikle ideolojik bir yüklem taşımaktadır. Buna karşılık ideolojik söylem de şiddetle yüklü olabilir. Bu konudaki çalışmalarıyla tanınan Fransız sosyologları Bourdieu ile Passeron, yönetilen sınıflara belli düşünce ve davranış kalıplarının aşılanmasının temelinde sınıflar arasındaki güç ilişkilerinin belirtirler. Buradan hareketle, güç ilişkilerinin göz ardı edilerek kurulu düzenin meşru olarak benimsetilmesini, ya da bir başka deyişle yönetilenlerin üzerinde ideolojik egemenliğin kurulmasını "simgesel şiddet" *(violence symbolique)* kavramıyla adlandırırlar. Daha geniş bilgi için bkz. Pierre BOURDIEU ve Jean-Claude PASSERON, *La Reproduction,* Paris, Minuit, 1970.

sandan iktidarın saptadığı davranış ve düşünce kalıplarının dışına çıkmasını beklemek boşunadır; işte La Boétie, kulluklaşan halkın "uyanıp yeniden özgürlüğünü ele geçirmesi olanaksızdır" (s. 32) derken böyle bir beklentinin ne kadar yersiz olduğuna dikkati çekmektedir.

Uyrukların suskunluğundan kaynaklanan bir kabul görme, kurulu düzenin uzun bir yaşama sahip olabilmesi için yeterli değildir.[41] La Boétie, "tiranların... halkı yalnızca boyun eğme ve kulluğa değil, fakat körü körüne bağımlılığa da alıştırmaya uğraştıklarını" (s. 51) yazar. Önemli olan, yönetilenlerin içinde bulundukları koşulları, yaşam konumlarını benimsemeleri değil, dahası bunları sevip arzulamalarıdır. Gerçeğin ideolojik anlatımlar süzgecinden geçirilerek algılanması, kişinin kulluğunu, köleliğini bir çeşit özgürlük olarak yaşamasına neden olur. Buna bağımlı olarak, siyasal iktidara yönelik derin bir sadakat (bağlılık) belirir ve siyasal-toplumsal kurallarla kurumlar üzerinde aktif bir *consensus* yaratılmış olunur.

Bu durum, bir bakıma Hobbes'un Leviathan'ı için öngördüğü kanıların denetlenip güdümlenmesi olgusunu andırır. *The Elements of Law* adlı yapıtında "dünyanın kanılar tarafından yönetildiğini" ileri süren Hobbes, iktidara kişisel kanıları ortadan kaldırmasını ve kendi düşüncesini bütün yurttaşlara tek doğru, tek meşru düşünce olarak kabul ettirmesini salık vermektedir.[42] Kurulu düzen için tehlike oluşturabilecek kanıların doğmasını önlemek, özgür düşüncenin yok edilmesiyle ola-

[41] Pierre ANSART, *Idéologies, conflits et pouvoir*, Paris, PUF, 1977, s. 212.

[42] Bu konuda daha geniş bilgi için bkz: Raymond POLIN, *op. cit.*, chapitre 9: Théorie de l'Opinion, s. 205-222.

sıdır. Bu işlemin etkili olabilmesi ise, ideolojik ve kültürel koşullandırmanın başarısına bağlıdır: Kişisel düşünceler resmi ideolojinin bireysel düzeyde yinelenen çeşitli biçimlerine dönüşünce ve kişiler bu düşünceleri özgür istençlerinin ürünleri olarak algılayınca, halk, yalnız bedensel olarak değil, düşünsel olarak da siyasal iktidarın hükmü altına girmiş demektir.[43] Böylece söylemle dışarıya vurulan bu güdümlenmiş "bireysel düşünceler", kurulu siyasal düzenin gereksinim duyduğu aktif desteklere dönüşür. La Boétie, kitabının başlarında iktidarın ortadan kaldırılması amacıyla halka "onu itmenizi ya da dengisini bozmanızı istemiyorum. Fakat yalnızca onu desteklemeyin". (s. 26) şeklinde öğüt verirken siyasal iktidarın ayakta kalmasının halktan aldığı desteğe bağlı olduğunu vurgulamaktadır.

Bağımlılık ilişkilerinin hakim ideoloji aracılığıyla gözlerden saklanması, bu ilişkilerin daha kolay ve daha sağlam bir biçimde sürdürülmesini sağlar. İnsanların bilinçsizce yaşadıkları bu ilişkiler ağının güçlenip toplumda çeşitli alışkanlıklar yaratması ise, siyasal iktidarın kök salması, bir başka deyişle "kaidesinin" sağlam temeller üzerine oturtulması demektir. Eğer bu yapılmazsa, La Boétie'nin büyük bir heykele benzettiği iktidar "altından kaidesi çekilmişcesine.. tüm ağırlığıyla düşüp

[43] Marcuse, iktidarın çeşitli yollarla yönetilenlere benimsettiği çelişkilerden arındırılmış, eleştirel içeriği bulunmayan, hiçbir şey açıklamayan, doğruyu yanlışı araştırmayıp bunları saptayıp gösteren, kararları ileten birleştirilmiş söylemin, tek boyutlu düşüncenin yaratılmasındaki önemini vurgular. Bu söylemin benimsetilmesinde geliştirilmiş kitle iletişim araçlarının oynadığı rol göz önüne alındığında, günümüzdeki siyasal iktidarların düşünceleri biçimlendirip yönlendirmede La Boétie'nin tiranına ya da Hobbes'un Leviathan'ına göre çok büyük kolaylıklara sahip oldukları görülür. Daha geniş bilgi için bkz: Herbert MARCUSE, *L'homme unidimensionnel*, Paris, Minuit, 1970, s. 119-140.

parçalanır." (s. 26). İşte bundan dolayı siyasal iktidar, özgürlüğü ortadan kaldırmakla yetinemez: Gerçeği çarpıtıp bağımlılığın özgürlük biçiminde algılanılmasına çalışmak, bunu gerçekleştirmek zorundadır; bunu gerçekleştirebildiği için de vardır. Ancak bu noktada bir yanılgıya saplanmamak gerekir. Karşımızdaki iktidar, La Boétie'nin de belirttiği gibi herhangi bir siyasal rejimi işaret etmez; o, kuramını en açık bir biçimde Hegel'in yaptığı modern devlettir,uyruklarına kendisine olan bağımlılıklarını özgürlük olarak yaşamalarını aşılayan devlettir.[44] Nasıl ki kölelik kurumunun olması (ve Spartacus gibi istisnaların ortaya çıkmaması) için kölelerin köleliklerini benimseyip sürdürmeyi istemeleri gerekiyorsa, siyasal iktidarın kurumsallaşması için de yönetilenlerin bağımlılıklarını sevmeleri ve bu durumu kendi katkılarıyla yaşatmaları gerekmektedir.

Her ne kadar La Boétie'nin siyasal iktidar çözümlemesi sosyal sınıfların varlığını dışlamaktaysa da, şimdiye değin gönüllü kulluk olgusunu açıklamaya yönelik olarak ortaya koyduğumuz saptamaları (iktidarın meşruluk kazanması, yetkeye dönüşmesi, ideolojik söylemiyle aktif *consensus*'u yaratması vb...) tek bir kavram altında, Gramsci'nin sınıf iktidarını irdelemede kullandığı "hegemonya" kavramı altında toplamak mümkün-

---

[44] HEGEL, *Principes de la philosophie du droit,* Paris, Idées/Gallimard, 1973. George ORWELL'in, *1984* (Paris, Folio/Gallimard, 1977, s. 15) adlı yapıtındaki "Savaş barıştır" ya da "Özgürlük köleliktir" biçiminde sloganlar kullanan ve halkının bunları özümsemesini sağlayan devlet, gerçeğin söylemsel düzeyde çarpıtılmasının en uç noktadaki örneğini oluşturur. Ancak günümüzdeki devletlerin "barış amacıyla savaşlar" yapmalarına ya da "özgürlüğü ve demokrasiyi savunmak için yeni yeni kısıtlamalar ile yasaklar" getirmelerine bakıldığında, bu anti (ya da kara) ütopyada çizilen modelden pek uzakta olmadığımız görülür.

dür.[45] İktidarın sınıfsal boyutuyla ilgilenmeyip La Boétie'yle birlikte sorunun özüne inildiğinde, iktidarın iki ayrı düzeyde, yani hem siyasal toplum hem de sivil toplumda gerçekleştiği ya da gerçekleşmek zorunda olduğu görülür. Gramsci, kurumsallaşmış siyasal iktidarı (devleti) şöyle tanımlar: "Devlet = siyasal toplum + sivil toplum, yani zorlamayla zırhlanmış hegemonya. Tam anlamıyla devlet = diktatorya + hegemonya." Bir toplumdaki yönetenler kesiminin (ki bu ister bir hanedan, ister bir sınıf, ister bir parti olarak görülsün) gerçek anlamda iktidar olabilmesi, siyasal aygıtı elde tutmasının dışında, kültürel-ideolojik yapıya da hakim olmasına bağlıdır. Bu durum, siyasal toplumdaki zorlama, hükmetme işlevine sivil toplumdaki hegemonya işlevinin eklenmesidir.

Yöneten sınıf, genellikle "özel" olarak kabul edilen çeşitli aygıtlar (ki, XVI. yüzyılda bunların en önemlisi kilisedir) aracılığıyla toplumun kültürel yönetimini elinde tutup hegemonyasını gerçekleştirir. Halk kitleleri üzerinde entellektüel bir denetim kurulur: İdeolojik yönlendirme-güdümleme yoluyla onlara yeni değerler, yeni bir "dünya görüşü" *(Weltanschauung)* benimsetilir kültür aşılamasıyla da "popüler kültür" ya da halk arasında yaşanan "ikincil ideolojiler" yozlaştırılıp yeniden biçimlendirilir. Böylece kitlelerin, toplumun (yöneten-

[45] Antonio GRAMSCI'nin hegemonya kavramıyla ilgili olarak başvurulan yapıtlar şunlardır: Norberto BOBBIO ve Jacques TEXIER, *Gramsci ve Sivil Toplum,* Ankara, Savaş, 1982, s. 75-78 ve diğer bölümler; Hugues PORTELLI, *Gramsci ve Tarihsel Blok,* Ankara, Savaş 1982, s. 67-96; Christine BUCIGLUCKSMANN, Gramsci et l'Etat, Paris, Fayard, 1975, s. 114-138 ve 205-230; Maria-Antonietta MACCIOCCHI, *Pour Gramsci,* Paris, Seuil, 1974, s. 159-199, Jean-Marc PIOTTE, *La pensée politique de Gramsci,* Paris, Anthropos, 1970, s. 223 ve sonrası.

ler-yönetilenler biçimindeki) bölünmüşlüğünü haklı görmeleri ve kurulu düzeni onaylayıp desteklemeleri sağlanmış olur.

Görüldüğü üzere, hegemonyanın kurulduğu ideolojik düzey, zorlamayı, şiddeti dışlamakta ve onamaya, *consensus'e* yönelmektedir. İktidarın baskıya, fiziksel şiddete başvurması, genellikle hegemonya işlevinin başarısız olduğu anlamına gelir. Ancak böyle bir durumda bile hakim ideoloji, halkın bu uygulamayı meşru olarak görmesini sağlar. Tıpkı zorla kabul ettirilen kuralların daha sonra alışkanlıklar yaratarak ideolojiye dönüşmesi gibi, iktidarın olası bir şiddet kullanımını çok önceden doğrulayıp meşru kılmasıyla toplumsal bir kesimin, hatta halkın tümünün üzerinde uygulanan bir baskı, onaylanıp kabul görür. Dahası çeşitli (maddi ve manevi) biçimler altında beliren bu "meşru" şiddet, halk tarafından özümsenerek yaşamın ayrılmaz bir parçasına dönüşür.

Söylev'deki halk, "en güzel ve en parlak kazançlarının götürülüşüne, tarlalarının yağmalanmasına, evlerinin ve eşyalarının çalınmasına seyirci kalmaktan" da öte "tiranlar yağmaladıkça... yakıp yıktıkça onlara daha çok şey vermekte ve daha çok hizmet etmektedir." (s. 24) La Boétie'nin 450 yıl önceki bu saptamasının hâlâ geçerliliğini koruduğunu ileri sürmek mümkün: Günümüzde de halkın üzerinde uyguladığı maddi içerikli şiddeti özveri olarak adlandırmayan ve ondan daha çok özveride bulunmasını istemeyen bir iktidardan söz edilebilir mi? Şiddeti çağrıştıran bir ortamda, bombaların gölgesinde yaşamayı bir alışkanlık haline getirmemiş ve benimsediği siyasal rejimin kendisinden istediği özverilere gönülden katlanmayan bir halkın bulunduğu söylenebilir mi?

Demek ki halkın ideolojiye dönüşen bu şiddete böylesine koşullanması, hegemonyanın zayıflığını göstermek şöyle dursun, tam tersine onun ne denli sağlam bir biçimde yerleştiğine ilişkin kanıtı oluşturur.

Özgürlüğün yok oluşu ile siyasal iktidarın belirmesi arasında bir koşutluk vardır. Bu noktada ise hegemonyanın kurulmasıyla birlikte gönüllü kulluk olgusunun ortaya çıktığı görülmektedir; daha doğrusu, iktidarın ideolojik başarısı sonucu yaratılan bu yeni ortam, iktidar açısından hegemonya adını alırken halk düzeyinde gönüllü kulluk olarak belirir. Artık, dünya görüşleri, düşünceleri, davranışları biçimlendirilmiş ve hatta üstlerindeki baskıyı bile onaylatan bir koşullandırılmaya uğramış insanların, "özgürlüğü değil de köleliği kaybetmişcesine..... çok içten ve istekli bir biçimde kulluk (hizmet) etmelerini" (s. 32) ya da siyasal iktidarı "yerinde tutmak uğruna canlarını vermelerini" (s. 34) görmek şaşırtıcı olmasa gerek.[46]

Hegemonya, ilk bakışta salt bir ideolojik olgu gibi görünmesine karşın, iktidarın politikası, yönetimin kararları ve uygulamaları tarafından da belirlenmektedir. Sözler consensus'u yaratmada ya da sürdürmede yetersiz kalabilir ve genellikle bu böyledir. Bu durumda bazı olguların, belirli toplumsal edimlerin ideolojik yönlendirmeyi desteklemeleri gerekir. Böylece, ideoloji, söylemsel düzeyin sınırlarını aşıp eylemsel düzeye girer. Ancak bu destekleyici edimlerle pratikler, ideolojik söylemin içerdiği tasarımların, imgelerin, mitosların somutlaştırılmış biçimleri olabileceği gibi, bu içerikten

[46] Buna en iyi örnek, özgürlük ideolojisinin sürmesine karşın bunun iktidarın hakim ideolojisi tarafından yozlaştırıldığından dolayı, kişilerin bağımlılıklarını özgürlük biçiminde yaşamalarıdır.

tümüyle bağımsız da olabilir ve böylece hakim ideolojinin güçlenmesine "dışardan" katkıda bulunur. İktidarın halk kültürünün maddi koşullarını değiştirmesi, kültür aşılama işlemini kolaylaştırarak halk kültürünün daha büyük bir dönüşüm geçirmesine neden olur; buna bağlı olarak da kitlelerin hakim ideolojiye daha duyarlı kılınması ve toplumdaki hegemonik etkinliğin artırılması sağlanır.

La Boétie, tiranların uyruklarını alıklaştırmak ve gönüllü kulluğu sürdürmek için pratik alanda kullandıkları yöntemleri, iktidarın kurnazlıkları, hileleri olarak adlandırır. Eğitim ve alışkanlıkla (yani ideolojiyle) özgürlüğü unutan ve kul-köleliği benimseyen insanlar, "ağızlarına çalınan iki parmak bal ile" içinde bulundukları duruma gönülden bağlanıp onu kendi arzularıyla sürdürürler.[47] İktidarın başvurduğu yöntemlerden ilki, halkın zevk ve eğlenceye düşürülmesi, boş şeylerle oyalanmaya yönlendirilmesidir: "Tiyatrolar, oyunlar, eğlenceler, gösteriler, acayip hayvanlar, ödüller, kumar masaları ve diğer uyuşturucular eski halklar için kulluklaşmanın yemi, özgürlüğü yitirmenin bedeli, tiranlığın araçlarıdır." (s. 44) Kendilerini böyle bir yaşama kaptıran ve bundan haz duyan insanlar, siyasal iktidarın işine gelen bir niteliğe bürünürler: "Efemine" (kadınımsı) olurlar, gevşeyip yumuşarlar.[48] La Boétie'nin deyişiyle,

---

[47] Bu bölümde La Boétie'nin halka karşı çok acımasız bir tutum içinde olduğu görülür: "(Halk) kendini sevene karşı kuşkulu, kendisini aldatana karşı ise saftır. Ağızlarına çalınan iki parmak bal ile cezbedilen halklar kadar, ne avcı düdüğüne kanıp tuzağa düşen saf bir kuş, ne de yem için oltaya takılan alık bir balık olabileceğini düşünmeyin." (s. 49)

[48] Söylev'in çeşitli bölümlerinde yürecksiz, zayıf, alçak olmakla kadınımsı (ya da kadın) olmanın bir tutulması, La Boétie'nin kadınlar hakkında olumlu görüşlere sahip olmadığını göstermektedir.

artık "alçak ve yumuşak olan yürekleri büyük şeyleri (yani özgürlüğe kavuşmak uğruna herhangi bir eylemi) yapabilmekten yoksundur." (s. 42). Söz konusu olan bu durum, insanların maddi temelleri yaratılmış yeni bir kültürün içine oturtulmasıdır, bir bakıma hegemonyanın gerçekleşmesidir.

Kulluğu sevdirmeye yönelik bir başka yöntem, iktidarın "paternalist-popülist" bir görünüm alarak halka belli maddi çıkarlar sağlamasıdır. Poulantzas'a göre *consensus*, her zaman için maddi bir temele sahiptir. Siyasal iktidar (devlet) yalnızca "baskı-ideoloji" ikilisine indirgenemez; faşizm gibi en katı rejimler bile kitlelerle ilgili olarak bir dizi olumlu önlemler almak zorundadır. Ancak bu durum, kitlelerin sömürüsünü engellemediği gibi bu sömürünün (göreceli artı-değer yoluyla) daha da artmasına neden olur.[49] La Boétie de, iktidarın "eli açık davranışlarının" ardında yatan gerçeğin bilincindedir ve bunu açıkça belirtir: Yiyecek-içecek dağıtılması, para bağışlanması ya da şölenler düzenlenmesi gibi uygulamalar, tiranların, halkı sömürerek elde ettiklerinin ufak bir bölümünü halka geri vermelerinden başka bir anlam taşımaz. ".... Özgürlüğüne yeniden kavuşmak amacıyla çorba tasını terketmeyi akıl edemeyen" (s. 45) halk, yalnızca kısa vadedeki çıkarını gözettiğinden dolayı, iktidara kul köle olmakta ve sömürü mekanizmasının içine iyice gömülmektedir.

İktidar, halk için yeni bir yaşam biçimi ve buna uygun bir ideolojik-kültürel yapı oluştururken, yeni "halk kültürü"nün cehaleti yaygınlaştırıcı bir nitelik taşımasına da özen gösterir. Bu amacın gerçekleştirilmesinde ise

[49] Nicos POULANTTZAS, *op, cit.*, s. 34-35 ve 179-217.

kendisine bağlı aydınlardan yararlanır. "İktidardaki grup, aydınları yalnızca kitlelerin desteğini kazanmak için değil, dahası kitleleri ideolojik ve moral düzeyde kendi dünya görüşüne uygun şekilde biçimlendirmek için kullanır".[50] Hegemonyanın kazanılmasında ve sürdürülmesinde aydınların oynadığı role dikkati çeken Gramsci, iktidar mücadelesinin ilk önce ideolojik olmasından dolayı, hakim sınıfın, yönetilenleri bilinçlendirebilecek bağımsız aydınların ortaya çıkıp sivil toplumda etkili olmalarını önlemeye çalıştığını belirtir.[51] Bu konuda daha çok Sokratesçi-Platoncu yaklaşımı izlediği görülen La Boétie'ye göre, "İnsanların kendilerini tanımalarına ve tiranlıktan nefret etmelerine yardımcı olacak" (s. 39) bilge kişilerin, aydınların, iktidar tarafından sınırlandırılıp denetlenmeleri olgusu, gönüllü kulluğun sürdürülmesine katkıda bulunan önemli etmenlerden birini oluşturmaktadır.

Fakat La Boétie, bu saptamasıyla yetinerek konuyu derinleştirmeye kalkışmaz ve iktidarın ideolojik-kültürel alanı yönetip yönlendirme işleminde somut olarak kimlerden yararlandığına ilişkin soruna değinmez. Ancak, her ne kadar **Söylev**'de açıkça görülmüyorsa da, hakim dinsel-ideolojik söylemle hurafeler yayıp halkı saçma sapan inançlara iten din adamlarının, (Gramsci' nin deyişiyle) "iktidarın organik aydınları" biçiminde algılanıldığını ileri sürebiliriz. Çünkü La Boétie, ("kili-

---

[50] M.A. MACCIOCCHI, *op.cit.*, s. 213.

[51] Gramcci'nin aydınlar sorununa ve kilise adamlarının entellektüel işlevine ilişkin görüşleri için, 45 no.lu dipnotta verdiğimiz kaynakçanın dışında, özellikle şu kitaplara başvurulabilir;Antonio GRAM-SCI, *Aydınlar ve Toplum*, Istanbul, Örnek Y., 1983; Antonio GRAMSCI, *Modern Prens*, Ankara, Birey ve Toplum Y., 1984; Hugues PORTELLI, *Gramcsi et la question religieuse*, Paris, Anthropos, 1974.

se" sözcüğünü hiçbir zaman kullanmamasına karşın) Machiavelli ya da Hobbes'u andırırcasına siyasal iktidar ile din arasındaki yakın ilişkiyi gözler önüne sermekle kalmaz, dinin bir çeşit toplumsal uyuşturucu işlev gördüğünü de vurgular: "Tiranlar, dini koruyucu olarak ön plana koymayı arzular ve hatta, mümkünse, kötü yaşamlarına destek olması için birkaç tanrısallık örneğinden yararlanırlar". (s. 48).

La Boétie, bu noktada eleştirilerini özel bir alana yönlendirip Fransız Moranşisi'ni hedef alır. Dolaylı ve ironik (alaycı) bir dil kullanarak Fransız krallarının tiranlardan aşağı kalır bir yanları olmadıklarını vurgular: Buradaki siyasal iktidar da dinin yardımına başvurmuş ve kendisini dinsel ve kutsal içerikli imgelerin, simgelerin, tasarımların oluşturduğu bir giz perdesiyle örtmüştür.[52] Ronsard, Du Bellay gibi ozanlar yarattıkları mitoslarla iktidarın çevresine örülmüş olan bu perdeyi daha da kalınlaştırmışlar ve iktidarın laik organik aydınları olarak halkın bu "gizin etkisiyle hizmet etmeye alışmasına" (s. 47) katkıda bulunmuşlardır. Kraliyet buyruk ve fermanlarında açıkça görülen bir çeşit "çift dil" kullanımı ise, yapılan her türlü baskının halkın iyiliğini gözeten bir uygulama biçiminde anlaşılıp algılanmasını sağlamıştır. La Boétie için her siyasal iktidar, bir "iktidar imgesi" yaratmaktadır. Bu yönde kullanılan yöntemler, teknikler, değişiklik gösterebilir; ancak iktidarın özü hiç değişmediğinden, hep aynı sonul amaç güdülmektedir:

---

[52] Doğu ERGİL'in belirttiği gibi "ister dinsel olsun, ister laik olsun, ideoloji, kutsal olanla ilgilidir." Bkz: "İdeoloji Üzerine Düşünceler" in *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Ocak-Aralık 1983, No. 1-4, s. 73. Fernand DUMONT "İdeolojik pratiklerin her zaman herhangi bir aşkınlığa (transcendance) başvurduklarını" yazar. Bkz: *Les idéologies*, Paris, PUF, 1974, s. 111.

Uyruklarda saygı ve hayranlık doğurarak kurulu düzenin, yönetenler-yönetilenler ilişkilerinin güvence altında sürdürülmesi.

Söylev'in bu bölümünde gönüllü kulluk olgusu, bir inanç sorunu olarak belirmektedir. İdeolojik söylemler, pratikler ve çeşitli yöntemler (örneğin, iktidar sahiplerinin Asur kralları ya da Orwell'ın *big brother*'ı gibi kendilerini halka hiç göstermemeleri, ya da günümüz devlet adamlarının gelişmiş kitle iletişim araçları yoluyla sürekli kendilerini gösterip kişilere doğrudan doğruya hitap etmeleri gibi farklı, hatta karşıt yöntemler), iktidar üzerinde olumlu bir inancı ya da daha doğrusu salt bir biçimde iktidar inancını yaratır, besler ve yeniden üretir. Demek ki, iktidarın hegemonik olmasıyla birlikte insanlar, iktidara yalnızca fiziksel olarak değil, duygusal olarak da bağlanırlar ve bunun sonucunda iktidar olgusunun içerdiği kulluk-kölelik ağının içine kendi istekleriyle saplanıp kalırlar. Ancak, buraya kadar söylediklerimiz gönüllü kulluğu açıklamada yeterli değildir. Bunun gerçekleşmesi için gereken zorunlu bir koşul daha vardır: Bu, La Boétie'nin tanımıyla "hükmetmenin desteğinin ve temelinin" kurulması ya da bir başka deyişle siyasal iktidarın kurumsallaşıp, merkezileşip egemen devlet olarak belirmesidir.

III. DEVLET

La Boétie'ye göre gönüllü kulluk olgusu, halktan değil de yönetiminden ya da **Söylev**'deki adlandırmayla "tiran"dan kaynaklanmaktadır. Ancak **Söylev**, birinci bölümde belirttiğimiz üzere, tiranın ardında devletin, "bir"in iktidarı ardında da devlet gücünün (egemenliği-

nin) bulunduğunu ortaya koymaktadır. Bir başka deyişle, La Boétie'nin tiranlığa, zorbalık iktidarına karşı yönelttiği eleştiri, çok daha derin ve kapsamlı bir eleştiriyi, kısa bir süre sonra siyasal kuramcıların ve devlet adamlarının "egemenlik" diye adlandıracakları modern devlete özgü gücün eleştirisini içermektedir. **Söylev**'de egemenlik kavramı kullanılmaz; çünkü bu kavramın belirmesi için 1576 yılını beklemek gerekir.[53] Fakat La Boétie, bu kavramı bilmemesine karşın, siyasetin doğasını çözümlemeye uğraşırken, buna bağlı olarak egemenliğin de doğasını kavrayıp açıklığa kavuşturur. Bodin, Hobbes gibi çeşitli modern siyasal düşün adamları, devlet gücü (egemenlik) kuramını tiranlığa karşı kurarlarken, La Boétie bunlardan farklı olarak bu gücün doğası gereği ister istemez tiranlığı içerdiğini ileri sürer.

Söylev'de görülen tiranlığı, XVI.yüzyılın yaygın rejimi olan monarşiden ve hatta bir bakıma demokrasiden bile ayırmak olası değildir. La Boétie'nin tiranlık çeşitlemesi bunun açık bir kanıtını oluşturur: İktidarın babadan oğula geçişi ya da halkın seçimiyle belirlenmesi hiçbir şey değiştirmez; yönetim biçimi ne olursa olsun iktidarın özü tiranlıktır ve tiranlık kalır. İktidarın gerçek anlamda iktidar olabilmesi, yani kurumsallaşıp yerleşebilmesi için halkı bağımlılığa yönlendirmesi ve kulluğu sevdirmesi gerekir. İşte La Boétie'ye göre bu durum tiranlığın ta kendisidir. Bir başka kanıt, **Söylev**'deki tiran imgesinin klasik tiran anlayışıyla bağdaşmamasıdır. Her ne kadar La Boétie, yapıtının bazı bölümlerinde tiranı geleneksel anlamı içinde ele alıyorsa da, genellikle

---

[53] 1576, "egemenlik" kavramını siyasal kuram alanına kazandıran Jean BODİN'in *Les Six Livres de la République* (Devletin Altı Kitabı) adlı yapıtının yayımlanma tarihidir.

tiran ile egemeni özdeşleştirme yoluna gider. Buradaki tiran, tek başına olup yalnızlığın onda yarattığı korkudan dolayı yalnızca kaba güce, şiddete dayanarak hüküm süren ve deliliğin eşiğinde bulunup keyfince kan döken birisi değildir.[54] La Boétie, Platon'dan, özellikle de Aristotoles'ten bu yana tiranlığı "doğru" yönetimleri belirlemede bir ölçüt olarak kullanan anlayışa kesinlikle karşı çıkar. Bu nedenle, tiranın iktidarının meşru olmadığını ya da bu iktidarın yasaları çiğnediğini söylemek gereğini duymaz bile. Nasıl olsa tiran egemenden, tiranlık da kurumsallaşmış merkezi siyasal iktidardan başka bir şey değildir.

La Boétie'nin tiranı betimlemede baş vurduğu bir imge, Hobbes'un Leviathan'ıyla büyük bir benzenlik gösterir. La Boétie, tiranı "iki gözü, iki eli ve bir bedeni" (s. 25) olan sıradan bir insan olarak gösterir. Ancak bir tümce sonra, bu insanın kendisine halk tarafından verilmiş bir sürü göze, ele ve ayağa sahip olduğunu açıklar. Böylece tiranın görünen bedeni dışında bir başka bedeni daha belirir. Bir benzeri bulunmayan bu beden, hem diğer insanlardan ayrıdır, hem de her şeyi görüp her şeyi yapabildiğinden dolayı, herkesi kendi içinde toplamaktadır. Tıpkı Leviathan'ın ilk basımının kapağında bulunan birçok insan bedeninden oluşmuş "ölümlü Tanrı" resmi gibi,[55] La Boétie'nin bu tiran betimlemesi de, bir yanda herkesin yazgısını elinde tutan ve yönetilenler kitlesini dışlayan iktidarı, öte yandan tek bir organik kimliğe sahip bütünleşmiş bir siyasal toplumu

[54] Gérard MAIRET, "La Genèse de l'Etat laique" in *Histoire des Idélogies,* sous la direction de François CHATELET, Paris, Hachette, 1978, tome: II, s. 303-304.

[55] Bu resim için bkz. Mete Tunçay (derleyen), *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi-2 Yeni Çağ,* Ankara, SBFY, No. 228, 1969, s. 119.

simgelemektedir. Bir başka deyişle, aynı imge hem bölünmeyi hem de birliği içermekte, iki karşıt işlevi aynı anda yerine getirmektedir.

Salt hükmetme-boyun eğme ilişkisi üzerine kurulan bir iktidar, kendini tam bir güvence altına alabilmek için yönetilenlerin onamasını elde etmek, consensus'u sağlamak zorundadır. Bunun yolu meşruluğun kabul ettirilmesinden geçer ve böylece iktidar, ilk aşamada yoksun olduğu bir boyut kazanır. Ancak gerçek anlamda bir meşruluk, kişi(ler) üzerine değil, yapılar ve bu yapılardan kaynaklanan ilkeler üzerine kurulabilir. Bu bakımdan, iktidar, kişi(ler)den bağımsız kılındığı an soyut bir temele gereksinim duyan soyut bir birim durumuna dönüşür. Bu temel, devlettir. La Boétie'nin kullandığı bir benzetmeden hareket ederek *Colosse*'un (Rodos'taki devasa heykelin) tiranı (yani, iktidarı kullanan kişiyi), onun altındaki kaidenin ise devleti simgelediğini söyleyebiliriz. Bu kişi ile kurum arasındaki ilişkide ağırlık devlete verilmiştir. Çünkü *Colosse*'u ayakta tutan bu kaidedir ve ancak bu kaidenin "desteği" çekildiği zaman *Colosse* düşüp parçalanır (s. 26). Bu gerçeğin bilincinde olan Machiavelli, egemenin egemen olabilmesi için bir devlete dayanması gerektiğini açıkça vurgulamıştı.[56] Fransa kralı XIV.Louis ise," devlet benim" deyişiyle, devletin bir insanda beden bulmasını dile getirmişti.[57] Demek ki, iktidarın yasal-meşru bir çerçeve içinde kurumsallaştırılması ve yöneten(ler)in kendini bu kurumla özdeşleştirmesi, egemenliğin kurulmasında ve sürdürülmesindeki en önemli koşul olarak belirmektedir.

---

[56] "... hükümdarın tahtı, yasaları, dostları ve onu koruyan devleti vardır". MACHIAVELLI, *Hükümdar*, *op. cit.*, s. 89.

[57] Georges BURDEAU, *op. cit.*, s. 47.

Egemenin ve ardındaki kurumun "bir" olarak belirmesi, insanların doğanın isteği doğrultusunda birler olmasını engelleyip ortadan kaldırır. Artık birler değil, fakat her şeyi içine çekip emen dünyasal yüce tek "bir" vardır. Bir başka deyişle, insanları yönetenler-yönetilenler biçiminde bölen devlet, aynı zamanda onları, meşruluğunu sağlamak yönünde kullandığı ideolojik söylem ve eylemler aracılığıyla bir bütün içinde eritir. İnsanların kişiliklerini yitirip bireyler olmaktan çıkmaları sonucunda insanlığın yozlaşmasının son evresi de tamamlanır. Böylece La Boétie'nin "zavallı, sefil" olarak nitelendirdiği, kendini bu soyut bütünün ayrılmaz bir parçası biçiminde algılayan ve devlet iktidarının etki alanı içine gömülüp kalan insan yaratılmış olur.

Ancak modern devlet, insanı bu duruma indirgemekle yetinemez. İktidarın tek elden kaynaklanmasına koşut olarak, iktidarın her düzeye aynı etkinlikle girmesine olanak sağlanan bir toplumsal-siyasal yapıya gereksininim vardır: Egemenliği tehdit eden (hatta sınırlayan) kurumların, yapıların, yerel grupların özerkliği, tıpkı insanlarda olduğu gibi, yok edilmelidir. Bunun dışında devlet, tavandan tabana doğru gelişen hiyerarşik bir örgütlenmeyle merkezileşmeli ve kendine özgü bir yönetici kadroyu, yani bürokrasiyi oluşturmalıdır. XVI. yüzyıl başlarındaki Fransız devleti, yukarıda saydığımız bu nitelikleri içeren bir görünüme sahiptir. Modern devletin Orta Çağ'daki kökenlerini inceleyen Strayer, Fransız devletinin XII. yüzyılda "modernleşme" süreci içine girdiğini ve merkezi, bürokratik devlet yapısının XVI. yüzyılda çok belirgin bir duruma ulaştığını vurgular. Örneğin, bu dönemde feodal içerikli bağlılıkların *(loyalisme)* yerini devlete olan bağlılık almış ve iktidar-

daki kişi(ler)den "bağımsız" bir varlığa sahip bulunan bir devlet aygıtı ortaya çıkmıştır.[58] Leo Huberman ise, merkezi devletin güçlenmesinde kentsoyluların sağladığı desteğe dikkati çeker: "Kral, feodal lordlara karşı kavgaya tutuşan şehirlilerin güçlü bir müttefiki olmuştu. Baronların gücünü azaltan her şey onun gücünü artırıyordu".[59] Ancak gücünü artıran devlet, bununla yetinmeyip egemenliğin gereği olarak müttefiklerini (bağlaşıklarını) denetim altına sokmakta, kentlerin özerkliklerine sınırlamalar getirmekte ya da bunları tümüyle ortadan kaldırmakta gecikmemiştir.

La Boétie'nin, gerek sınıfsal kökeninden gerekse içinde büyüdüğü toplumsal ortamdan dolayı, siyasal iktidarın ulaştığı bu boyutu kavraması hiç de zor olmamıştır. Yaşadığı Gabelle ayaklanmasının sonuçları da, büyük bir olasılıkla düşüncelerinin oluşumunda etkili olmuştu: Bu ayaklanmanın kanlı bir şekilde bastırılmasından sonra Bordeaux Parlementosu (yani yüksek yargı kurumu) ile Üniversitesi'nin bir süre için kapatılması, ona devletin merkezi gücü hakkında bir fikir vermeye yeterliydi. İşte, çağındaki bu siyasal dönüşümün önemini algılayan La Boétie, yapıtının son sayfalarını gönüllü kulluk olgusu ile devlet aygıtı arasındaki yakın ilişkiye ayırır. Ona göre, her türlü siyasal iktidar özgürlüğü yok edici bir etkiye sahip bulunuyorsa da, insanların köleliği arzulayıp gönülden benimsemeleri ancak iktidarın bütün toplumu kapsayan hiyerarşik bir yapı biçiminde kurulmasıyla mümkündür. Buna göre, gönüllü

---

[58] Bu konuda daha geniş bilgi için bkz: Joseph R. STAYER, *Les Origines Médiévales de l'Etat Moderne,* Paris, Payot, 1979.

[59] Leo HUBERMAN, *Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla,* çev. Murat Belge, Ank., Dost K., 1982, s. 79.

kulluk, egemen devletin açıkca belirdiği modern çağlara özgü bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Söylev'in bu son bölümünde, tiranın tek başına olmadığından başka salt kaba güce dayanmadığı da görülür: "Tiranı koruyanlar süvari bölükleri, yaya insan sürüleri ya da silahlar değildir. İlk bakışta inanmak istenmez, fakat gerçektir; Tirana destek olan ve tüm ülkeyi kulluk altında tutan hep dört ya da beş kişidir. Her zaman için beş ya da altı kişi tiranın gözüne girmiş, gerek kendilerinden gelen istekle gerek tiranın çağırmasıyla ona yaklaşmış ve böylece gaddarlıklarının, eğlencelerinin yoldaşı, zevklerinin pezevengi ve yağmaladıklarının ortağı olmuşlardır... Bu altı kişinin de çıkar sağladıkları altı yüz kişisi vardır..." (s. 52) Bu bölüm, Gérard Mairet'nin de belirttiği gibi,[60] **Söylev**'in can alıcı noktasını oluşturmakta ve yapıtın anlamını ortaya koymaktadır: Tiranın hükmetme gücü, onun kişisel yeteneğinden ya da topluma saldığı korkudan değil, fakat ardındaki devlet aygıtından kaynaklanmaktadır. La Boétie'nin tiran olarak adlandırdığı kişi, bu aygıtın en üst düzeyini işgal etmekte ve bu konumundan dolayı egemen olarak belirmektedir. Tam anlamıyla "bir" olan tiranın kendisi değildir; "bir", tiran ile "yardakçılarının" bütünüdür, yani kiliseden ya da herhangi bir aşkın güçten bağımsız, iktidarın ilkesi *(auctoritas)* ile kullanışını *(potestas)* kendi özünde "bir"leştirmiş olan egemen devlettir.

Devlet erki, hükmetme-boyun eğme ilişkilerini piramit biçiminde bir ağ gibi örerek bütün toplumu sarar. Bu "piramidal" hiyerarşinin doruğunda bulunan kişi, La Boétie'nin adlandırmasıyla tiran, bu ağın yardımıyla yal-

[60] Gérard MAIRET, *Les Doctrines..., op. cit.*, s. 116.

nızca altı bin kişiyi değil, yüz binleri, milyonları, kendine bağlar. (s. 53) La Boétie, gönüllü kulluğun gizinin burada yattığını açıklar: Devletin oluşturduğu bu mekanizmadan dolayı her insan, içinde bulunduğu hiyerarşik düzey ne olursa olsun, kendini, devlet erkini kişiliğinde somutlaştıran tiranla özdeşleştirerek bir başkasının efendisi olmayı arzular. Böylece insanlar "büyük tiranın altında kendilerini küçük tiranlar yapabilmek için çerçevesinde toplanıp onu desteklemeye başlarlar." (s. 53) Sonuç olarak tiranlık, tüm toplumu baştan aşağı kapsayan toplumsal bir olgu durumuna dönüşür.

İktidar, piramit biçiminde örgütlendikten ve en üstteki "bir"in yönetiminde çeşitli kulluk ve hükmetme kanalları içeren bir siyasal yapı kurulduktan sonra, artık tiranın hüküm sürmek için kılını bile kıpırdatmasına gerek kalmaz. Çünkü "tiran uyruklarını birbirlerine kırdırarak kulluklaştırır." (s. 54) Kişilik kaybına uğramış (bir başka deyişle "bir" olma niteliğini yitirmiş) olan ve bundan dolayı bir kişilik arayışı içinde bulunan insan, var olan tek "bir", yani tiran ile kendini özdeşleştirme yoluna gider: Altındaki insanların üzerinde hükmünü kurup onların efendisi durumuna gelir; fakat aynı zamanda, bir üst hiyerarşik düzeydekilerin kölesidir ve bu böyle sürüp gider. Bunun sonucunda, otorite ile itaat etme birbirine bağlanmış ve herkes, bir zincirin halkaları gibi, yalnızca adıyla bile büyülendikleri tiranın (ve onun ardındaki devlet egemenliğinin) boyunduruğu altına girmiş olur. Demek ki, tiranın imgesiyle güç kazanıp beslenen kulluk istenci, her kişinin bir başkasının önünde "bir"in adını taşıma arzusuna bağlıdır. İnsanın belli kişiler karşısında kendini "bir" olarak algılayabilmesinden dolayı hükmetme, bağımsızlık ve özgürlükten

çok daha fazla önem kazanır: İnsanlar başkalarını baskı altında tutmak uğruna kendilerinin kul-köle olmalarına gönülden razı olurlar. Aynı zamanda herkesin tiranla özdeşleşip küçük tiranlar durumuna dönüşmesi, düzenin özümsenmesine ve bu düzenin temelini oluşturan iktidar ilişkilerinin sürekli bir biçimde yeniden üretilmesine yol açar.

Uyrukların büyülenmişçesine tirana-egemene sevgi duymaları, insan doğasının yozlaşmasının en açık belirtisidir. Düzeni simgeleyen tirana karşı duyulan sevginin yetersiz olması, egemenin belirlediği yasalara karşı çıkıp bunları çiğnemek anlamına gelir. Bu bakımdan herkes yasalara uyulup uyulmadığını kontrol edip, başkalarını yasalara olan bağlılık ölçütüyle değerlendirerek, kendiliğinden, düzenin gönüllü koruyucusu olur. **Söylev**'de özgürlüğün yadsınması olarak görülen bu yasa sevgisi ya da yasaya bağlılık, her kişiyi egemenin suç ortağı yapar. Tirana boyun eğip hükmetme-hükmedilme ağlarının içine gömülüp kalmak, insanlar arasındaki dostluğun yok olması demektir.

La Boétie'ye göre iki çeşit toplum vardır. İnsan ilişkileri birinde komplo üzerine, diğerinde ise dostluk üzerine kurulmuştur. İlkinde insanlar suç ortaklarıdır, birbirlerinden çekinirler; ikincisinde arkadaştırlar, birbirlerini severler. "Hiçbir arkadaşı olmayan" tiran, "dostluk sınırlarının ötesinde" (s. 59) bulunduğuna göre, hükmetme olgusu dostluğu, arkadaşlığı dışlamaktadır. Bir siyasal toplumda, hükmetmenin bütün toplumsal alanlara yaygınlaştırıldığı göz önüne alındığında, devletin bulunduğu bir yerde artık dostluktan söz edilemeyeceği ortaya çıkar. Gerçekte bütün toplumsal ilişkilerin temelinde belli bir güç-iktidar ilişkisi vardır. Bu nedenle

dostluğu yadsıyacak kadar yozlaşmış, daha doğrusu yozlaştırılmış insanların tiranlığı yok edip yeniden özgürlüğe kavuşmaları olanaksız görünmektedir. Toplum kendini hükmetmenin büyüsüne kaptırmıştır bir kez. Üstelik, La Boétie'nin dostluk yoksunluğunu siyaseti tanımlayan bir ölçüt olarak ele alması, siyasal rejimler arasında bir sınıflandırma yapmanın gereksizliğini de ortaya koymuş olur. Bütün rejimlerin ortak bir yanı vardır: Hepsi birer devlettir; hepsi bir devlet aygıtı aracılığıyla iktidar ilişkilerini toplumun bütün düzeylerine yaymış, bir bakıma siyasal toplumu yaratmış ve böylece dostluğu yok etmişlerdir.

Her ne kadar "bir" ile özdeşleşen insanlar kulluğu benimseyip tirana canla başla hizmet ediyorlarsa da, La Boétie yine de tiranın "yardakçıları" (yani bir anlamda devlet görevlileri, bürokratlar) ile halk arasında kölelik derecesi açısından bir fark bulunduğunu vurgular. Halk, "yardakçılara" göre "biraz daha özgürdür ", daha doğrusu biraz daha az köledir. Çünkü halk, "ne kadar kulluklaştırılmış olursa olsun yalnızca kendine söyleneni yerine getirmekle yükümlüdür." Oysa, siyasal iktidar odağına yakın olmalarından dolayı hiçbir güvencesi bulunmayan "yardakçıların", " tiranın söylediklerini yapmaları yeterli değildir. Onun ne istediğini düşünmeleri ve hatta onu memnun edebilmek için düşüncelerini öngörmeleri gerekir." (s. 55) La Boétie'nin çok sert bir dille eleştirdiği bu kişilerin, sürdürdükleri "sefil yaşamın" karşılığı olarak elde ettikleri tek şey halkın nefretidir: "Doğal olarak, halk katlandığı acıdan dolayı tiranı değil, fakat kendini yönetenleri suçlar... Tüm belâlardan, her veba salgınından ve her kıtlıktan dolayı bunları sorumlu tutar." (s. 61)

La Boétie, burada, devletin bir kez kuruldu mu artık yıkılamayacağı görüşünü dile getirmektedir. Görüldüğü üzere, yönetilenlerin köleliklerini özgürlükmüşcesine yaşamalarından ve kendilerini tiranla özdeşleştirmelerinden dolayı, halkın tiranın simgelediği devlete karşı çıkması olanaksızdır. Bu bakımdan, halkın kızgınlığı iktidar aygıtına, daha doğrusu bu aygıtın çeşitli düzeylerindeki bürokratlara yönelik olmaktadır.

Bu konuya daha açıklık getirmeye çalışalım: Halk, toplumsal ve siyasal varoluş koşullarını, hakim idelolojik söylemin kendisine yönelik biçimi (ya da biçimleri) içinde yaşar. Köleliği bilinçlerden gizleyerek bağımlılık ilişkilerini devam ettiren efendi olma tutkusu, hakim ideoloji tarafından sürekli canlı tutulur. Bir bakıma, dostluğa son veren özgürlüğün yitirilmesiyle birlikte özgür düşünce yok edilir ve bunun yerini "ideolojik" düşünce alır. Dahası, çeşitli aygıtlar yoluyla hakim ideolojiyi yayıp yeniden üreten devletin kendisi de bir ideolojiye dönüşür ve böylece, yönetilenlerin gözünde, toplumsal yaşamı var kılan ve sınıflar ya da sosyal gruplar üstü bir konumu olan yüce ve meşru bir kurum durumuna gelir. Bunun sonucunda, düşünceleri belli kalıplar içine sokulmuş insanlar, devleti, ancak devletin kendisini onlara göstermek istediği biçimde algılayıp değerlendirirler. Artık bu insanların özgür bir eyleme kalkışmalarını yani devleti yıkarak doğal özgürlüğe yeniden kavuşmalarını beklemek boşunadır. Poulantzas'ın da belirttiği gibi "ezilen sınıflar, hükmetme sistemine karşı olan ayaklanmalarını bile, genellikle, hakim meşruluğun çerçevesi içinden yaşarlar."[61]

---

[61] Nicos POULANTZAS, *Pouvoir politique et classes sociales,* Paris, Maspero, 1971, cilt 2, s. 45.

La Boétie'ye göre bu durum, "genellikle" olmayıp hep böyledir. Zaten bu nedenlerden dolayı La Boétie, 1548 yılındaki Gabelle ayaklanmasını önemsemeyip buna yapıtında yer vermez. Gerçekten bu tarihte vergi yüzünden ayaklanan köylüler, devleti yadsımak şöyle dursun monarşiye bile saldırmazlar. Karşı çıktıkları, kral ile kralın ardındaki iktidar aygıtıdır, özellikle de yeni bir vergiyi geleneklere uymayan yöntemlerle toplamaya çalışan vergi memurlarıdır.[62] (Yani, iktidar aygıtının maliye bölümünde yer alan "yardakçılar"dır.) Bu vergi sisteminin feodal özerkliklerin yıkılmasına ve devletin merkezileşmesine katkıda bulunan bir araç olduğu göz önüne alındığında, Gabelle ayaklanmasının "tutucu" olmakla birlikte belli özgürlükleri savunucu bir nitelik taşıdığı söylenebilir. Ancak La Boétie açısından bu ayaklanmanın, devlete içkin bağımlılık ilişkilerinin yıkımını hedef gütmemesinden dolayı, özgürlük ile hiçbir ilişkisi olamayacağı kesindir. Halk, düzenin gerektirdiği herhangi bir uygulamaya ya da karara karşı ayaklanabiliyorsa da, gönüllü kulluk zihniyetiyle düşünüp hareket ettiği için sorunun özünü kavrayamamakta ve bu nedenle toplumun bölünmüşlüğünü ortadan kaldıracak yapısal bir değişikliği gerçekleştirememektedir. La Boétie'nin bu konudaki düşüncelerini açıkca dile getiren kişinin Fransız filozofu Simone Weil olduğunu söylemek mümkün. Ona göre "güç fazla sayıda olanda değildir. Fazla sayıda olan halk parçalanmış, bölünmüş, dağılmış olduğu için bir eylem gerçekleştiremez. Ancak ender zamanlarda tek bir beden gibi hareket eder, fakat bu durum uzun sürmez.... Kitle yeniden bireylere parçalanır,

---

[62] Brian SINGER, *op. cit.*, s. 220.

yenilgiye gölge düşmeye başlar ve yavaş yavaş eski düzen ya da ona benzeyen bir düzen oluşur. Bu arada efendiler, hükmedenler değişmiş olsa bile, boyun eğenler hep aynıdır.[63]

Demek ki insanlar, kurumsallaşmış siyasal iktidarın ortaya çıkmasıyla birlikte kısır bir döngü içine gömülürler: Köleliğe gönülden bağlandıkları için kendilerini özgürlüğe kavuşturacak bir eylemde bulunamazlar; böyle bir eylemde bulunmadıkları (La Boétie'nin deyişiyle, tirana destek olmaktan vazgeçemedikleri) için de kulköle durumunda kalıp yitirdikleri özgürlüğü yeniden ele geçiremezler. Bu bakımdan tirandan, daha doğrusu bu somut "bir"in ardındaki soyut "bir"den, yani devlet egemenliğinden bu dünyada kurtulmak olanaksız görünmektedir. İşte bu sonuca ulaşan La Boétie, yapılacak başka bir şey olmadığına kanaat getirmişcesine tiranların cezasını öte dünyaya havale ederek yapıtını noktalama yoluna gider.

SONUÇ

Her ne kadar **Söylev,** çaresizliğin bir ifadesi biçiminde son buluyorsa da, yapıtın bazı bölümleri dikkatlice okunduğunda bu kısır döngüden kurtulmanın kesinlikle olanaksız olmadığı ve çok zor da olsa yine de bir çıkış yolu bulunduğu görülür. Bunu açıklamak için La Boétie'nin düşüncelerini çarpıtmamaya özen göstererek açmaya çalışalım: Gördüğümüz gibi kulluk istenci, özgür düşünme ve akıl yürütme yetisi ellerinden alınmış insanların zihnine yerleştirilmiştir. Bir bakıma insanlar, siyasal

[63] Simone WEIL, "Extrait de Oppression et Liberté", in La Boétie, *Discours., op. cit.*, s. 90.

iktidar mekanizmasının ideolojik koşullandırmasıyla **ergin olmama** durumuna indirgenmişlerdir. Dolayısıyla özgürlük, gönüllü kulluk olgusunun zihinlerden sökülüp atılmasıyla mümkün olabilir. Bir başka deyişle, özgür olmak için ideolojinin (daha doğrusu, hakim ideolojinin) dışına çıkmak gerekir; bu durum, insanın bilimle güçlenmiş aklını kendi başına kullanarak özgürlüğü bilip sevmesi demektir. Soruna bu açıdan yaklaşıldığında, La Boétie'nin Aydınlanma Çağı'nın uzak bir öncüsü olduğu ve Kant ile aralarında çarpıcı benzerlikler bulunduğu ileri sürülebilir. Örneğin Kant, **Söylev**'den yaklaşık 230 yıl sonra yazdığı "Aydınlanma'ya" ilişkin makalesinde şöyle demektedir: "**Aydınlanma,** insanın kendi suçu ile düşmüş olduğu bir **ergin olmama** durumundan kurtulmasıdır. Bu **ergin olmayış** durumu ise, insanın kendi aklını bir başkasının kılavuzluğuna başvurmaksızın kullanamayışıdır... Her şey için nerdeyse **ikinci bir doğa*** yerine geçen ve temel bir yapı oluşturan bu ergin olmayıştan kurtulmak çok güçtür. Hatta insan bu duruma seve seve katlanmış ve onu sevmiştir bile."[64]

İnsanların büyük çoğunluğunun bu durum içinde kalıp akıllarını kullanamadıklarını açıklayan Kant, "zihinsel yanlarını kendi başlarına işleyip kullanarak ergin olmayıştan kurtulan ve güvenle yürüyebilen pek az kişi"nin bulunduğunu da vurgular.[65] La Boétie'ye göre ise, "ayak takımı" olarak nitelendirdiği halkın özgür düşünemediğinden dolayı özgürlüğü sevmesi şöyle dursun, onu anımsaması bile olanaksızdır. Halkın "bilge olmak istememesi acınacak bir şey değil midir"? (s. 59). An-

---

* Altını biz çizdik.

[64] Immanuel KANT, «"Aydınlanma Nedir?" Sorusuna Yanıt», in *Felsefe Yazıları*, İst., Yazko, 6. Kitap 1983, s. 139-140.

[65] *Ibid.*, s. 140.

cak, "her dönemde, diğer insanlardan daha iyi doğmuş bazı kişiler bulunur. Bunlar boyunduruğun ağırlığını hissedip sürekli ondan kurtulmaya çalışırlar... Kendiliğinden iyi bir kafa yapısına sahip olan bu kişiler, kafalarını eğitim ve bilgiyle daha da sağlamlaştırmışlardır. Bu kişiler, özgürlük yeryüzünde tümüyle yok olsa bile, özgürlüğü düşleyerek, hissederek ve hâlâ onun tadını duyumsayarak kölelikten (ki bu süslenip püslense de yine) en ufak bir tat alamazlar." (s. 38-39) Bir çeşit "entellektüel elitizm"i benimseyen La Boétie, bütün umudunu bu bağımsız düşünebilen birkaç kişiye, bu bir avuç aydına bağlar. Kendisi de bir aydın olarak yapıtında, söylediklerini anlamayacak halk yığınlarına değil, fakat bilgi ve okumakla sağlam kafalara sahip olmuş ve gönüllü kulluk zihniyetiyle yozlaştırılmamış kişilere seslenmeyi yeğler gibidir.

Devlet, uyruklarını ergin olmama durumunda tutarak egemenliğini sürdürmeyi başarır. Kişiler bir anlamda "kendi rızalarıyla" erginleşmemiş olarak kalırlar ve kulluğa gönüllü bir biçimde bağlanırlar. Çünkü ergin olmama durumu çok rahat bir yaşam sağlar. İnsanlar üstlerinden büyük sorumlulukların alındığını görürler; artık devlet, onların yerine düşünmekte, kararları almakta ve en ufak bir kuşkuya yer vermeyecek biçimde herkesin davranışlarını daha önceden belirleyip düzene sokarak yarınları da kapsayan bir güvenlik ortamı yaratmaktadır. Kant bu konuya ilişkin görüşlerini şöyle belirtir: "Benim yerime düşünen bir kitabım, vicdanımın yerini tutan bir din adamım, perhizim ile ilgilenerek sağlığım için karar veren bir doktorum oldu mu, zahmete katlanmama hiç gerek kalmaz artık. Para harcayabildiğim sürece düşünüp düşünmemem de pek o

kadar önemli değildir; bu sıkıcı ve yorucu işten başkaları beni kurtaracaktır çünkü."[66] La Boétie ise bu durumu, insanın "rahat yaşamak uğruna herhangi bir güvenceyi (özgürlükten -çev.-) daha çok sevmesine izin vermiyorum." (s. 23) diyerek dile getirir. Fakat gördüğümüz gibi özgürlüğü, bağımsızlığa ve bağımsızlığın sağladığı rahat yaşama yeğleyebilen yalnızca bilge bir azınlıktır.

Bununla birlikte aydınların varlığı da, tek başına, özgürlük ateşinin yanmasına yeterli olmayabilir. La Boétie, Osmanlı Devleti'nden söz ederek "Büyük Türk"ün buyruğundaki aydınların birbirlerini tanımamalarından dolayı özgürlüklerini yitirdiklerini ve fantazilerinin içinde yalnız başına kaldıklarını vurgular (s. 39). Demek ki, aydınların hem siyasal iktidardan bağımsız olmaları, hem de karşılıklı tanıma mekanizması yoluyla dostluk ilişkileri kurmaları ve böylece kendi özlerini, yani insanın özgün doğasına içkin olan özgürlüğü algılamaları gerekmektedir. Bu aşamaya gelen aydınların karşısına bir başka sorun daha çıkar: İdeolojiyle koşullandırılmış bilgisiz halk yığınlarını özgürlüğü sevmeye yöneltmek. Aydınlar, kendi aralarında bir çeşit komplo kurup tiranı, yöneticileri yıksalar bile, gönüllü kulluk sorununu çözüme kavuşturmuş olamazlar. Kant'ın da belirttiği gibi, "gerçi devrimler ile bir baskı rejimi, kişisel bir despotizm, bir zorbalık yönetimi yıkılabilir; ancak yalnız bunlarla, düşüncelerde gerçek bir düzelme, düşünüş biçimlerinde ciddi bir iyileşme elde edilemez; tersine, bu kez yeni önyargılar, tıpkı eskileri gibi düşüncesiz yığına, kitleye yeni bir gem, yeni birer yular olur."[67]

---

[66] *Ibid.*, s. 139.

[67] *Ibid.*, s. 140.

Söylev, böyle bir siyasal devrim olasılığından söz etmez bile. La Boétie'ye göre insanların zihninde bir çeşit "kültür devrimi" gerçekleştirilmedikçe halkın aydınları izlemesini beklemek boşuna olur. Çünkü devlet, toplumu, kurduğu bağımlılık ilişkileri zinciriyle ve yeniden ürettiği hakim ideolojiyle sürekli bir denetim altında tutmakta ve bireylerin erginleşmesini önlemektedir. Bunun sonucu olarak, köleliklerini özgürlük şeklinde algılayan insanlar, özümsedikleri tiranın ölümünün ardından ağlayıp kendilerine özgürlük getirmek isteyenlere karşı koyarlar.[68] Aklını kullanıp özgür düşünen birkaç kişinin halkın kulluk istencini değiştirme gücü bulunmadığına göre ne yapılmalıdır? Bu bağlamda La Boétie'nin, Brutus, Cassius gibi tarihsel kişileri överek ister istemez terörizme kaydığı görülür.[69] Her ne kadar Brutus ve Cassius ile birlikte (Roma'daki) cumhuriyet tarihe gömülmüşse de, bu büyük darbeciler onurlu ölümleriyle, özgürlük yolunda yapılan eylemin erdemini göstermişlerdir. (s. 40). Böylece **Söylev**, aydınların çeşitli eylemlere kalkışarak ve hatta özgürlük uğrunda ölmeyi ve öldürmeyi göze alarak, halkın üzerine serpilmiş ölü tozunu silkelemelerini ve en azından zihinlerde kurulu düzene ilişkin bazı soru işaretleri yaratmalarını salık verir gibidir. Bu aynı zamanda, iki yüzyıl öncesinden "Aydınlanma"ya ışık tutan genç bir

---

[68] "Entellektüel elitizim"in en büyük kuramcısı olan Platon, bilge kişinin kitleleri bilgisizliğin karanlığından kurtarmaya kalkıştığında, onların çok katı bir tepkisiyle karşılayacağını açıkça dile getirmiştir: "Bu adam onları çözmeye, yukarıya götürmeye kalkışınca, ellerinden gelse, öldürmezler mi onu? Hiç şaşmaz öldürürler." Bkz: *Devlet*, 517 a.

[69] La Boétie'nin bir *tyrannicide* övgücüsü olarak tanınmasına yol açan en önemli etken, *huguenot*'ların **Söylev**'i bu ve buna benzer bölümlere ağırlık vererek yayımlamış olmalarıdır.

aydının, aydınların topluma karşı olan sorumluluklarını dile getirmesidir.

Makalenin Kaynakçası

ABADAN, Yavuz, (Derleyen) *Devlet Felsefesi, Seçilmiş Okuma Parçaları,* Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1959.

ABENSOUR, Miguel et GAUCHET, Marcel, "Présentation. Les leçons de la Servitude et leur destin", in *La Boétie, Le Discours de la servitude volontaire,* Payot, Paris, 1978.

AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali, "Devletsiz Olmak ya da Olmamak" *Yapıt,* No. 5, 1984.

ALTHUSSER, Louis, *Montesquieu, La Politique et l'histoire,* PUF, Paris, 1959.

ANSART, Pierre, *Idéologies, conflits et pouvoir,* PUF, Paris, 1977.

ARISTOTE, *La Politique,* Editions Gonthier, Paris, 1977. (Türkçesi: ARİSTOTELES, *Politika,* Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975).

BALANDİER, Georges, *Anthropologie politique,* PUF, Paris, 1969.

BOBBİO, Norberto ve TEXİER, Jacques, *Gramsci ve Sivil Toplum,* Savaş Yayınları, Ankara, 1982.

BOÉTİE, Etienne de la, "Discours sur la servitude volontaire", in *Oeuvres politiques,* Editions Sociales, Paris, 1971.

BOÉTİE, Etienne de la, "Mémoire sur l'édit de Janvier 1562" in *Oeuvres politiques,* Editions Sociales, Paris, 1971.

BOÉTİE, Etienne de la, *Le Discours de la servitude volontaire,* Payot, Paris, 1978.

BOURDİEU, Pierre et PASSERON, Jean-Claude, *La Reproduction,* Minuit, Paris, 1970.

BOURRİCAUD, François, *Esquisse d'une théorie de l'autorité,* Plon, Paris, 1969.

BUCİ-GLUCKSMANN, Christine, *Gramsci et l'Etat,* Fayard, Paris, 1975.

BURDEAU, Georges, *L'Etat,* Seuil, Paris, 1970.

CHÂTELET, François, DUHAMEL, Olivier et PİSİER-KOUCHNER, Evelyne, *Histoire des idées politiques,* PUF, Paris, 1982.

CLASTRES, Pierre, "Liberté, Malencontre, İnnommable" in *La Boétie, Le Discours de la Servitude volotaire,* Payot, Paris, 1978.

CLASTRES, Pierre, *La Société contre l'Etat,* Minuit, Paris, 1974.

DUMONT, Fernand, *Les İdéologies,* PUF, Paris, 1974.

ERGİL, Doğu, "İdeoloji Üzerine Düşünceler" *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi,* Ocak-Aralık 1983, No. 1-4.

GRAMSCİ, Antonio, *Aydınlar ve Toplum,* Örnek Yayınları, İstanbul, 1983.

GRAMSCİ, Antonio, *Modern Prens,* Birey ve Toplum Yayınları, Ankara, 1984.

HEGEL, *Principes de la philosophie du droit,* İdées/Gallimard, Paris, 1973.

HİNCKER, François, "Introduction" in la Boétie, *Oeuvres politiques,* Editions Sociales, Paris, 1971.

HOBBES, Thomas, *Léviathan,* Sirey, Paris, 1971.

HOMÈRE, *Illiade,* Société d'Edition, "Les Belles Lettres", Paris, 1962. (Türkçesi; HOMEROS, *İliada,* Varlık Yayınları, İstanbul, 1961.)

HUBERMAN, Leo, *Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla,* Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 1982.

KANT, İmmanuel, "Aydınlanma Nedir?" Sorusuna Yanıt, *Felsefe Yazıları,* Yazko, 6. Kitap, İstanbul, 1983.

LANDAUER, Gustav, "Extrait de De la Révolution" in La Boétie, *Le Discours de la servitude volontaire,* Payot, Paris, 1978.

LAPİERRE, Jean-William, *Vivre sans Etat?,* Seuil, Paris, 1977.

LEFORT, Claude, "Le nom d'Un", in la Boétie, *Le Discours de la servitude volontaire,* Payot, Paris, 1978.

LEROUX, Pierre, "Le Contr' Un d'Etienne La Boétie", *Le Dicours de la servitude volontaire,* Payot, Paris, 1978.

MACCİOCCHİ, Maria-Antonietta, *Pour Gramsci,* Seuil, Paris, 1974.

MACHİAVEL, *Le Prince,* Hachette, Paris, 1972. (Türkçesi; MACHİAVELLİ, *Hükümdar,* Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1984).

MACPHERSON, C. B., *La théhorie politique de l'individualisme possessif de Hobbes à Locke,* Gallimard, Paris, 1971.

MAİRET, Gérard, "La Genèse de l'Etat laique" in *Histoire des İdéologies,* sous la direction de François CHÂTELET, Hachette, tome 2., Paris, 1978.

MAİRET, Gérard, *Les doctrines du pouvoir,* Gallimard Collection İdées, Paris, 1978.

MENNAİS, Félicité de La, "Préface" in La Boétie, *Le Discours de la servitude volontaire,* Payot, Paris, 1978.

MESNARD, Pierre, *L'Essor de la philosophie politique au XVI e Siècle,* Vrin, Paris, 1972.

MONTAİGNE, *Denemeler,* Cem Yayınevi, İstanbul, 1980.

MORE, Thomas, *L'Utopie,* Editions Sociales, Paris, 1976. (Türkçesi: *Utopia,* Cem Yayınevi, İstanbul, 1981).

MOUSNİER, Roland, *La Monarchie absolue en Europe du Ve siècle à nos jours,* PUF, Paris, 1982.

ORWELL, George, *1984,* Folio/Gallimard, Paris, 1973.

PİOTTE, Jean-Marc, *La Pensée politique de Gramsci,* Anthropos, Paris, 1970.

PLATON, *La République,* Garnier-Flammarion, Paris, 1966. (Türkçesi: EFLÂTUN, *Devlet,* Remzi Kitabevi, İstanbul, 1980.)

PLATON, *Les Lois,* Librairie Garnier Frères, Paris, 1946.

POLİN, Raymond, *Politique et philosophie chez Thomas Hobbes,* Vrin, Paris, 1977.

PORTELLİ, Hugues, *Gramsci et la question religuieuse,* Anthropos, Paris, 1974.

PORTELLİ, Hugues, *Gramsci ve Tarihsel Blok,* Savaş Yayınları, Ankara, 1982.

POULANTZAS, Nicos, *Pouvoir politique et classes sociales,* Maspéro, Paris, 1971.

PRÉLOT, Marcel, et LESCUYER,Georges, *Histoire des idées politiques,* Dalloz, Paris, 1980.

RANGEON, François, *Hobbes, Etat et droit,* J.E. Hallier-Albin Michel, Paris, 1982.

ROUSEAU, Jean-Jacques, *Discours sur l'origine et les fondements de l'inégalité parmi les hommes,* Garnier-Flammarion, Paris, 1971. (Türkçesi, *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı,* Anadolu Yayınları, Ankara, 1968.)

Makalenin Kaynakçası

ROUSSEAU, Jean-Jacques, *Du Contrat Social,* Garnier-Flammarion, Paris, 1966. (Türkçesi: *Toplum Sözleşmesi,* Adam Yayınları, İstanbul, 1982.)

SİNGER, Brian, "The Politics of Obedience: The Discourse of Voluntary Servitude" in *Telos,* No. 43, Spring 1980.

STRAYER, Joseph, *Les Origines Médiévales de l'Etat moderne,* Payot, Paris, 1979.

THOMSON, George, *Eski Yunan Toplumu Üstüne İncelemeler-Tarihöncesi Ege,* cilt 2, Payel Yayınları, İstanbul, 1985.

TUNÇAY, Mete (Derleyen) *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi-Seçilmiş Yazılar,* cilt 2, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1969.

VERMOREL, Auguste, "Préface" in La Boétie, *Le Discours de la servitude volontaire,* Payot, Paris, 1978.

WEİL, Simone, "Méditation sur l'obéissance et la liberté" in La Boétie, *Le Discours de la servitude volontaire,* Payot, Paris, 1978.

Etienne de La Boétie

Gönüllü Kulluk Üzerine Söylev

Yakın dostu, büyük Fransız düşünürü Montaigne'in, "Kanımca, La Boétie çağımızın en büyük insanıdır" diye söz ettiği Etienne de La Boêtie'nin *Gönüllü Kulluk Üzerine Söylev*'i, siyasal düşünce tarihinde yeni bir yaklaşımın öncüsü olmuştur. Siyaset olgusunu iktidar ilişkileri biçiminde algılayan La Boétie, bugün bile kafaları kurcalayan, "insanların nasıl olup da itaat etmekle kalmayıp boyun eğmeyi, hatta kulluk etmeyi arzuladıkları" sorununu yapıtının odak noktasına yerleştirir. La Boétie, iktidar olgusunu ve bunun ideolojik dayanaklarını (geniş anlamda hegemonyayı) irdelemekle yetinmez; iktidar ilişkileri ağının en üst düzeyde kuramsallaşmış biçimine, bir başka deyişle devlet sorununa yönelir. Tiran'ın ya da "Bir"in iktidarından yola çıkarak XVI. yüzyıl Fransası'nda artık açıkça belirginleşmeye başlayan modern devletin gerçeğine ulaşır. Bu bakımdan *Gönüllü Kulluk Üzerine Söylev*, gerçekte, devlet egemenliğinin niteliği üzerine yapılmış bir söylevdir.

İMGE kitabevi

imge·com·tr
internet kitabevi

ISBN 978-975-533-095-2